

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

І. А. БУТИРСЬКА

ПРАВОВИЙ СТАТУС
УЧАСНИКІВ СПРАВИ
ПРО БАНКРУТСТВО

Монографія

Чернівці
Мехнодрук
2017

УДК 346.1:347.736

Б 93

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(Протокол № 14 від 26 грудня 2017 року)*

Рецензенти:

Беляневич О. А. – доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу правового забезпечення ринкової економіки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України.
Грабован Л. І. – кандидат юридичних наук, суддя господарського суду Одеської області.

Відповідальний редактор: доктор юридичних наук, професор, суддя Вищого господарського суду України **Б. М. Поляков.**

Бутирська І. А.

Б 93 Правовий статус учасників справи про банкрутство :
Монографія. – Чернівці : Технодрук, 2017. – 184 с.
ISBN 978-617-7611-02-7

Монографія є комплексним дослідженням правового статусу учасників справи про банкрутство. Охарактеризовано поняття та ознаки учасників провадження у справі про банкрутство, здійснено їх класифікацію. Проаналізовано еволюцію становлення правової регламентації статусу учасників справи про банкрутство. Розглянуто роль господарського суду у справі про банкрутство, правовий статус сторін провадження у справі про банкрутство, особливості правового становища арбітражного керуючого. Розкрито роль учасників провадження у справі про банкрутство, які представляють публічні інтереси, та які пов'язані з особою боржника.

Для науковців, викладачів, студентів, аспірантів, суддів господарських судів, арбітражних керуючих, юристів – усіх, хто займається і цікавиться проблемами права неспроможності (банкрутства).

УДК 346.1:347.736

ISBN 978-617-7611-02-7

© І. А. Бутирська, 2017

© Технодрук, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1.	
ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО	8
1.1. Учасники провадження у справі про банкрутство: поняття та ознаки.....	8
1.2. Класифікація учасників провадження у справі про банкрутство.....	22
1.3. Історія становлення та розвитку регламентації правового становища учасників справи про банкрутство.....	39
РОЗДІЛ 2.	
ОБОВ'ЯЗКОВІ УЧАСНИКИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО	56
2.1. Роль господарського суду як особливого учасника відносин неспроможності.....	56
2.2. Правовий статус арбітражного керуючого.....	69
2.3. Правове регулювання участі боржника у справі про банкрутство.....	89
2.4. Особливості правового статусу кредиторів у справі про банкрутство.....	103
2.5. Представницькі органи кредиторів у справі про банкрутство.....	114
РОЗДІЛ 3.	
СИТУАТИВНІ УЧАСНИКИ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО	127
3.1. Учасники провадження у справі про банкрутство, які представляють публічні інтереси	127
3.2. Учасники провадження у справі про банкрутство, які пов'язані з особою боржника.....	143
ПІСЛЯМОВА	156
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	163

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВГСУ – Вищий господарський суд України

ГКУ – Господарський кодекс України

ГПКУ – Господарський процесуальний кодекс України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Закон про банкрутство – Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»

ПАТ – публічне акціонерне товариство

ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю

ПЕРЕДМОВА

Інститут банкрутства є невід’ємним атрибутом ринкової економіки, який дозволяє виявляти та здійснювати відповідний вплив на економічно слабких суб’єктів підприємницької діяльності, забезпечуючи або відновлення платоспроможності останніх, або їх ліквідацію у випадку нездатності здійснювати рентабельну діяльність.

На сучасному етапі Україна перебуває у важкому економічному становищі, що не може не відбиватися на суб’єктах підприємницької діяльності. Останні з кожним днем все частіше опиняються у кризових ситуаціях і стають не в змозі розрахуватися з своїми кредиторами. Законодавче регулювання інституту неспроможності повинно якомога оперативніше реагувати на економічні процеси, що відбуваються у суспільстві, з тим, щоб належним чином захистити інтереси як боржника, так і його кредиторів.

Справи про банкрутство характеризуються специфічним колом учасників. Така специфіка зумовлена публічним характером справ про банкрутство, необхідністю охорони та захисту значної кількості протилежних за змістом інтересів учасників провадження і, що є головним, – особливою судовою процедурою.

Спеціальний порядок розгляду справ про банкрутство не є випадковим, оскільки процедура банкрутства покликана вирішувати подвійне завдання: з одного боку – задовольнити вимоги кредиторів, а з іншого – відновити платоспроможність боржника. Для реалізації поставлених завдань законодавець передбачив застосування у процедурі банкрутства інститутів, які притаманні лише при відновленні платоспроможності (мораторій на задоволення вимог кредиторів), або визначив реалізацію традиційних інститутів (визнання угод недійсними, відмова від договорів) з суттєвими особливостями.

Якщо проаналізувати зміст Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство), то можна побачити, що основну роль у ньому відіграють учасники провадження. Це вбачається, по-перше, з того, що лише кредитори або боржник

можуть ініціювати справу про банкрутство. По-друге, хід процедури банкрутства визначають сторони у справі про банкрутство. І, насамкінець, по-третє, процедура банкрутства може вплинути на права, обов'язки та охоронювані законом інтереси багатьох інших фізичних та юридичних осіб, участь у справі яких на її початку взагалі важко було уявити. І якщо перші дві підстави є характерними для позовного провадження, то третя – фактична необмеженість учасників – виводить проблематику правового регулювання статусу учасників справи про банкрутство на новий якісний рівень, адже законодавець повинен таким чином виписати норми Закону про банкрутство, щоб права та охоронювані законом інтереси майбутніх учасників не були порушені.

Однак на практиці не завжди легко визначити, чи є той чи інший суб'єкт учасником провадження у справі про банкрутство, а відтак – постає питання про обсяг прав та обов'язків такого суб'єкта у справі про банкрутство, про можливість оскарження ним судових актів, що стосуються його прав. Закон про банкрутство у ст. 1 дає лише орієнтовний перелік учасників провадження у справі про банкрутство, остаточне рішення про визнання певного суб'єкта учасником справи залишається за господарським судом. На законодавчому рівні, таким чином, не визначено ні поняття, ні ознак учасників провадження у справі про банкрутство, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Інститут банкрутства став темою досліджень для багатьох вітчизняних вчених, серед яких можна відзначити: Р.Г. Афанасьєва, О.А. Беляневич, О.М. Бірюкова, І.О. Вечірка, Л.І. Грабован, В.В. Джуня, О.А. Латиніна, С.В. Мінковського, Б.М. Полякова, П.Д. Пригузу, В.В. Радзивілюк, Я.Г. Рябцеву, О.О. Степанова, Л.Г. Талана та інших. У працях зазначених вчених всебічно досліджуються норми права неспроможності, детально розкривається понятійно-категоріальний апарат, аналізується судова практика у справах про банкрутство та здійснюється порівняльно-правове дослідження систем неспроможності України та іноземних держав. Було здійснено дослідження і правового статусу окремих учасників справи про банкрутство. Так, дисертаційне дослідження Я.Г. Рябцевої стосується правового статусу арбітражного керуючого,

О.А. Латинін детально аналізував правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність. Однак зазначені дослідження здійснювалися ще за часів дії попередньої редакції Закону про банкрутство, а комплексного дослідження статусу учасників провадження у справі про банкрутство, з урахуванням діючої редакції Закону про банкрутство, на монографічному рівні здійснено не було.

Таким чином, актуальним та необхідним видається комплексне дослідження правового статусу учасників провадження у справі про банкрутство.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО

1.1. Учасники провадження у справі про банкрутство: поняття та ознаки

Провадження у справах про банкрутство є формою господарського процесу, тому для визначення поняття та характерних рис учасників справи про неспроможність, перш за все, звернемося до теорії господарського процесу. Кожна фізична чи юридична особа, яка залучається до господарського процесу в якості учасника, повинна чітко усвідомлювати своє місце у системі інших учасників господарського процесу, знаючи обсяг своїх прав та обов'язків на різних стадіях провадження. Реалізація таких прав і обов'язків здійснюється у вигляді процесуальної діяльності таких суб'єктів, тому дослідження правового статусу учасників господарського процесу необхідно здійснювати крізь призму господарських процесуальних правовідносин.

Господарські процесуальні правовідносини – це врегульовані нормами господарського процесуального права відносини, що виникають між господарським судом та іншими учасниками судового процесу при розгляді і вирішенні господарських спорів, процесі перевірки законності та обґрунтованості прийнятих судових рішень та їх виконанні¹. Господарські процесуальні правовідносини, як і будь-яке інше органічно цілісне правове утворення, мають свою структуру, тобто сукупність взаємопов'язаних його елементів: суб'єкт, об'єкт та зміст правовідносин².

---

¹ Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины : Учебное пособие. Харьков : Эспада, 2002. С. 16-17.

² Господарське процесуальне право : Підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос (ст.), В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець ; За заг. ред. к.ю.н. В. Д. Чернадчука. 2-ге вид., перероб. і доп. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. С. 57.

Трещева Є.О. у своєму дисертаційному дослідженні звертає увагу на те, що ще у дореволюційній науці цивільні процесуальні правовідносини розглядалися, по-перше, як відносини юридичні; по-друге, як владовідносини; по-третє, обов'язковим суб'єктом таких відносин називався суд, при чому спеціально підкреслювалось, що учасники процесу (сторони, що змагалися) вступають у процесуальні відносини не один з одним, а з судом – владним державним органом¹. Дані положення не втратили своєї актуальності і сьогодні, по відношенню до господарського процесу. Важлива роль у господарських процесуальних правовідносинах відведена господарському суду, який не лише спрямовує рух усього процесу, але і надає учасникам господарського судочинства можливість реалізувати надані їм процесуальним законом права та обов'язки. Академік НАПрН України А.О. Селіванов зазначає, що учасники господарського процесу на основі закону вступають у процесуальні відносини не між собою, а з судом як владним органом держави².

Для визначення статусу того чи іншого учасника господарського процесу, таким чином, недостатньо визначити обсяг прав та обов'язків такого суб'єкта, необхідно встановити зміст взаємодії останнього з іншими учасниками господарського процесу, у першу чергу, – з господарським судом. Такий підхід рівною мірою може бути застосований як при дослідженні статусу учасників господарського процесу взагалі, так і при дослідженні правового статусу учасників провадження у справі про банкрутство, зокрема.

Щодо самого терміну «учасник господарського процесу», то у науковій літературі пропонується чимало дефініцій даного поняття. Так, авторський колектив підручника з господарського процесуального права за редакцією О.П. Подцерковного та М.Ю. Картузова визначає, що учасник господарського процесу – це особа, яку господарський процесуальний закон наділяє

---

¹ Трещева Е. А. Субъекты арбитражного процесса : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.15. М., 2009. С. 29-30.

² Селіванов А. О. Господарські процесуальні відносини: новітній концептуальний підхід до праворозуміння. Санація та банкрутство. 2016. № 1–2. С. 285.

процесуальними правами та обов'язками і яка вступає в процес для всебічного, повного та об'єктивного розгляду господарської справи та розв'язання спору¹. Беляневич В.Е. визначає учасника судового процесу як юридичну чи фізичну особу, яка наділена законом певними процесуальними правами та на яку покладено певні процесуальні обов'язки, бере участь в судочинстві з метою захисту своїх прав чи законних інтересів або сприяння суду у всебічному, повному та об'єктивному розгляді справи та вирішенні спору². Степанова Т. під учасниками господарського процесу розуміє суддю (колегію суддів) та осіб, які наділені законом процесуальними правами й обов'язками і можуть надати інформацію, необхідну для вирішення конкретної господарської справи³.

Провадження у справах про банкрутство, як зазначає О. А. Беляневич, є самостійним видом судового провадження і характеризується особливим процесуальним порядком розгляду справ, специфічністю цілей і завдань, особливим суб'єктним складом, тривалістю судового провадження, що істотно відрізняють це провадження від позовного⁴.

Класичними учасниками провадження у справі про банкрутство є сторони (кредитори та боржник) і арбітражний керуючий. Правове регулювання учасників у справі про банкрутство, у першу чергу сторін, відбувається у межах ідеології Закону про банкрутство, тобто у прокредиторських системах перевага надається кредиторам, а у проборжникових – боржнику. При цьому слід мати на увазі певні виключення із загального правила. Так, у справах про власне банкрутство (ст. 95 Закону про банкрутство) арбітражний керуючий може не

---

¹ Господарське процесуальне право : Підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова ; за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Картузова. Х. : Одіссей, 2012. С. 70.

² Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар. К. : Юстініан, 2006. С. 144.

³ Степанова Т. Поняття учасника господарського процесу. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. № 4. Т. 2. С. 91.

⁴ Беляневич О. А. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 8.

приймати участь.

Справи про банкрутство, будучи формою господарського процесу, характеризується особливим суб'єктним складом, не характерним для жодного іншого виду проваджень. Труба О. М. вірно зазначає, що багато класичних інститутів процесуального права знаходять у «банкрутських» справах зовсім особливе переломлення. Суб'єктний склад справ про неспроможність – один з найяскравіших тому прикладів¹.

Варто погодитись із В.В. Радзивілюк, яка, досліджуючи фактори, що впливають на правосуб'єктність основних учасників правовідносин запобігання банкрутству (неспроможності), виділяє серед цих факторів наявність в учасників сукупності різноманітних за своєю спрямованістю та багаточисельних інтересів, не тільки спільних, але й головне протилежних². Вступаючи у справу про банкрутство, практично кожен суб'єкт прагне максимально захистити власні інтереси, що зумовлює високу конфліктогенність відносин неспроможності. Кожен з кредиторів прагне отримати максимально можливе задоволення своїх вимог до боржника. Зіткнення інтересів кредиторів, боржника, соціальних та державних інтересів, як зазначає Н.В. Асеева, породжує значні труднощі у правовому регулюванні правового інституту неспроможності (банкрутства). Мета застосування процедури неспроможності – це знаходження балансу між інтересами кредитора, боржника, суспільства та держави шляхом застосування до боржника різноманітних передбачених законом процедур³.

Закон про банкрутство, на відміну від Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПКУ), не обмежує коло учасників справи про банкрутство лише юридичними особами та

---

¹ Труба А. Н. Проблемы систематизации процессуальных субъектов по делам о банкротстве. URL: <https://goo.gl/UoBhXo> (дата звернення: 01.02.2016).

² Радзивілюк В. В. Запобігання банкрутству (неспроможності): господарсько-правовий аспект : монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. С. 64.

³ Асеева Н. В. Обеспечение частных и публичных интересов при банкротстве предприятия : монография. Донец. ун-т экономики и права. Донецк : ДонУЭП, 2013. С. 13.

фізичними особами – підприємцями. Також Закон про банкрутство не передбачає участі третіх осіб у справі про банкрутство. Хоча судова практика по даному питанню не однозначна. Так, ухвалою від 19 жовтня 2015 р. Львівський апеляційний господарський суд залучив в якості третьої особи, що не заявляє самостійних вимог на предмет спору, юридичну особу, поручителем якої є боржник¹. Дана ухвала суду викликає декілька запитань, а саме:

– на чийй стороні залучено третю особу (позивача, відповідача, кредитора, боржника)?

– який нормативно-правовий акт передбачає залучення до участі у справі про банкрутство третьої особи?

Відповіді на ці питання згадана вище ухвала не дає, та і не може дати, оскільки треті особи можуть приймати участь у справі лише у позовному провадженні, де чітко регламентовано, яка третя особа вступає у справу (з самостійними вимогами або без таких) та на чийй стороні вона вступає у справу (позивача або відповідача). У позовному провадженні такий поділ є доречним і спрямованим на захист прав та охоронюваних законом інтересів третіх осіб, натомість у банкрутстві законодавець цілком обґрунтовано всіх, кого стосується справа про банкрутство, визнав учасниками у справі. Дана теза виокремлює таку ознаку учасників у справі про банкрутство, як юридичний інтерес.

Інститут неспроможності представляє собою цілісну систему, в основі якої лежить інтерес тієї чи іншої особи як правова категорія. При цьому не варто сприймати інститут неспроможності виключно як механізм задоволення вимог кредиторів або ліквідацію боржника. Цілі і завдання інституту неспроможності набагато ширші і проявляються як на макроекономічному, так і на мікроекономічному рівні.

Систему банкрутства Ю.В. Чорна визначає як узгоджену систему правових норм по регулюванню відносин неплатоспроможності (банкрутства), що відображає крізь призму системоутворюючих принципів основну мету конкурсного

---

¹ Архів господарського суду Чернівецької області. Справа № 926/472-б/15 про банкрутство приватного підприємства «Сторожинецький КХП».

законодавства та включає в себе взаємопов'язані, взаємозумовлені та взаємодіючі елементи, а саме: законодавство про неспроможність (банкрутство), судові органи та інші юридичні установи, що супроводжують та оформлюють правове регулювання; правовідносини неплатоспроможності, правову ідеологію тощо¹.

На нашу думку, під системою неспроможності слід розуміти систему правовідносин, які врегульовані нормами матеріального і процесуального права, та виникають у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника або визнанням його банкрутом між учасниками провадження у справі про банкрутство, державою та суспільством.

Систему неспроможності можна відобразити у формі рівностороннього трикутника, кутами якого будуть інтереси сторони (учасника) провадження у справі про банкрутство, інтереси держави та інтереси суспільства. При цьому наголошується саме на рівносторонньому трикутнику, оскільки у системі неспроможності одні інтереси не можна ставити вище інших інтересів.

Інтереси кредиторів та боржника є цілком зрозумілими: перші прагнуть задовольнити свої вимоги, а другі – відновити власну платоспроможність. Що стосується ролі держави у відносинах неспроможності, то вона є стабілізуючим фактором, оскільки, з одного боку, необхідно зберегти підприємство-банкрут (збереження робочих місць, забезпечення насиченості ринку товарів, робіт, послуг, зменшення соціальної напруги тощо), а, з іншого, слід зберегти стабільність ділового обороту і не допустити, щоб кредитори самі стали банкрутами через надмірний захист боржника². Інтерес суспільства полягає у стабільному та передбачуваному функціонуванні ринкової економіки.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від

---

¹ Чорна Ю. В. Поняття та основні ознаки системи банкрутства. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1. С. 149-150.

² Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. Вісник господарського судочинства. 2006. № 3. С. 193.

01 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 вказав, що етимологічний зміст слова «інтерес» включає:

- а) увагу до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось; цікавість, захоплення;
- б) вагу; значення;
- в) те, що найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот;
- г) прагнення, потреби;
- д) те, що йде на користь кому-, чому-небудь, відповідає чийсь прагненням, потребам; вигоду, користь, зиск.

У загальносоціологічному значенні категорія «інтерес» розуміється як об'єктивно існуюча і суб'єктивно усвідомлена соціальна потреба, як мотив, стимул, збудник, спонукання до дії; у психології – як ставлення особистості до предмета, як до чогось для неї цінного, такого, що притягує. В юридичних актах термін «інтерес», враховуючи його як етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами¹.

Під юридичним інтересом білоруський вчений І.Е. Мартиненко розуміє очікуваний правовий результат, який повинен наступити для заінтересованої особи у зв'язку з вирішенням конкретної справи². Овчіннікова Г.В. під законним інтересом кредитора у процедурах банкрутства розуміє його правомірний інтерес (потребу), не у повній мірі забезпечену відповідними правовими нормами, у результаті чого можуть бути відсутні кореспондуючі конкретні юридичні обов'язки інших

---

¹ Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Офіційний вісник України. 2004. № 50. Ст. 67.

² Мартыненко И. Э. Судоустройство и судопроизводство по хозяйственным спорам : учеб. пособие. Гродно : ГрГУ, 2009. С. 197.

учасників процедури банкрутства¹. Дане визначення є вірним, однак не є універсальним щодо всіх учасників провадження у справі про банкрутство. Для учасників справи про банкрутство інтерес необхідно розглядати як потребу, яка є різною у кожного учасника, і яка забезпечена різними механізмами у справі про банкрутство і не завжди такі механізми є рівнозначними.

Таким чином, учасників провадження у справі про банкрутство можна визначити як заінтересованих у результатах процесу фізичних і юридичних осіб, які вступають самостійно або залучаються господарським судом у справу про банкрутство для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи та наділяються відповідними процесуальними правами та обов'язками.

Свириденко О.М. у своєму дисертаційному дослідженні виділяє наступні ознаки учасників провадження у справі про банкрутство: юридичну заінтересованість у результаті процесу; право на вчинення процесуальних дій від власного імені; право на здійснення волевиявлення (процесуальних дій), направлених на виникнення, розвиток та закінчення процесу на тій чи іншій стадії; поширення на них у встановлених законом межах законної сили судового рішення (ухвали про завершення провадження у справі)².

Кожен учасник провадження у справі про банкрутство має специфічний, притаманний тільки йому, правовий статус, характеристика якого зумовлена особливостями відносин неспроможності.

Так, до моменту порушення провадження у справі суб'єкт господарювання, який має певну заборгованість перед своїми кредиторами, все рівно здійснює господарську діяльність самостійно, незалежно від інших суб'єктів, виключно на власний розсуд. Після ж порушення провадження у справі про банкрутство такого боржника, правосуб'єктність останнього різко змінюється, при чому трансформації правовий статус

---

¹ Овчинникова А. В. Права и охраняемые интересы кредиторов в процедурах банкротства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2013. С. 14.

² Свириденко О. М. Концепция несостоятельности (банкротства) в Российской Федерации: методология и реализация : автореф. дис. ... доктора юридических наук : 12.00.03. М., 2010. С. 34.

неплатоспроможного суб'єкта зазнає постійно, в залежності від судових процедур, що застосовуються до боржника. Змінюється правовий статус і кредиторів, яким з моменту порушення провадження у справі про банкрутство надається додатковий спектр прав стосовно боржника, що їм заборгував. Закон про банкрутство надав можливість кредиторам втручатись у правовідносини, які виникають між боржником та іншими суб'єктами господарювання. Так, ч. 1 ст. 20 Закону про банкрутство передбачає, що правочини (договори) або майнові дії боржника, які були вчинені боржником після порушення справи про банкрутство або протягом одного року, що передувало порушенню справи про банкрутство, можуть бути відповідно визнані недійсними або спростовані господарським судом у межах провадження у справі про банкрутство за заявою арбітражного керуючого або конкурсного кредитора з певних підстав.

Однак законодавець пішов ще далі і надав кредиторам, вимоги якого визнані боржником чи господарським судом, право отримувати від розпорядника майна інформацію щодо вимог інших кредиторів, визнаних боржником та розпорядником майна. Такий кредитор може подати розпоряднику майна, боржнику та суду заперечення щодо визнання вимог інших кредиторів (ч. 6 ст. 23 Закону про банкрутство). Поява наведеної норми права обумовлена намаганням не допустити штучного збільшення вимог «дружніх» до боржника кредиторів. Але на практиці вказана новела призвела до певних проблем, а саме.

Як зазначалось вище, заперечувати вимоги інших кредиторів може лише кредитор, вимоги якого визнані боржником чи господарським судом. Проте у загальній процедурі банкрутства всі вимоги кредиторів розглядаються одночасно, в одному засіданні (попередньому), про що виноситься одна ухвала з усіма визнаними вимогами кредиторів, а тому є незрозумілим, як кредитора спочатку має визнати суд, а потім цей кредитор може заперечувати вимоги інших кредиторів. Стосовно визнання вимог боржником, то останній не зацікавлений у визнанні вимог «недружніх» кредиторів задля надання можливості заперечувати вимоги інших кредиторів.

Якщо ж говорити про розпорядника майна, керуючого санацією та ліквідатора, то їх правовий статус взагалі

обумовлений самим фактом існування категорії справ про банкрутство, оскільки саме для участі в них законодавцем і було закріплено інститут арбітражного керуючого. Так само, як і боржник, арбітражний керуючий на різних стадіях провадження у справі про банкрутство має неоднаковий обсяг прав, обов'язків та повноважень, які зумовлені метою тієї чи іншої судової процедури.

Закон про банкрутство визначає, що учасниками у справі про банкрутство є сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Дана норма певним чином кореспондується з положеннями ГПКУ, який у ст. 18 передбачає, що до складу учасників судового процесу входять: сторони, треті особи, прокурор, інші особи, які беруть участь у процесі у випадках, передбачених цим Кодексом. Однак, Закон про банкрутство, як специфічний нормативно-правовий акт, містить певні особливості щодо учасників провадження у справі про банкрутство.

Чорна Ю.В. вказує на суперечність між загальними нормами ГПКУ та спеціальним Законом про банкрутство, зазначаючи: «абсолютно абсурдним є застосування до учасників процедури банкрутства ст. 22 ГПКУ, оскільки їх права та обов'язки фактично не мають нічого спільного з характерними правами та обов'язками сторін позовного провадження»¹. Дійсно, у процедурі банкрутства законодавець передбачив правові механізми регулювання правовідносин між учасниками, в яких вони не володіють однаковими правами (наприклад, процесуальні інструменти, які може використовувати боржник, дещо ширші від можливостей кредиторів). На думку російського

---

¹ Чорна Ю. В. Особливості конкурсного процесу у судовому провадженні. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 125.

вченого А.О. Власова, це відбувається від того, що інститут банкрутства задуманий законодавцем для захисту не лише приватних, але і публічних інтересів¹.

Однак наявність різних процесуальних можливостей у справі про банкрутство, різні назви сторін у позовному провадженні та провадженні у справі про банкрутство не означає неможливість застосування ст. 22 ГПКУ до відносин неспроможності. Частина 2 ст. 4¹ ГПКУ передбачає, що господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку провадження, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Тобто Закон про банкрутство є спеціальним законом, а ГПКУ – загальним. Відповідно, якщо якісь правовідносини не врегульовані нормами Закону про банкрутство, застосовуються положення ГПКУ. Закон про банкрутство окремо не передбачає права учасників провадження у справі про банкрутство, натомість ГПКУ містить відповідну правову норму.

Так, ч. ч. 1-3 ст. 22 ГПКУ є загальними і регламентують права та обов'язки сторін (сторони користуються рівними процесуальними правами, сторони мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії, брати участь у господарських засіданнях, сторони зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами, виявляти взаємну повагу до прав і охоронюваних законом інтересів другої сторони, вживати заходів до всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи). Інші частини (4, 5) ст. 22 ГПКУ – спеціальні – визначають особливі права та обов'язки сторін (право позивача на збільшення розміру позовних вимог, право на відмову від позову або зменшення розміру позовних вимог, право на зміну предмету або підстави позову, право відповідача визнати позов повністю або частково та право на зустрічний позов). Таким чином, норми про загальні права та обов'язки сторін можуть застосовуватись до учасників

---

¹ Власов А. А. Гражданско-правовая охрана прав и законных интересов кредиторов в процедурах банкротства. Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата. 2012. № 3. С. 71.

справи про банкрутство без будь-яких обмежень, а спеціальні права та обов'язки можуть реалізовуватись за аналогією закону. Наприклад, якщо кредитор має намір відмовитись від кредиторських вимог, то у такому випадку мають застосовуватись положення ГПКУ щодо відмови від позову (ст. ст. 22, 78, 80).

Рябцева Я.Г. вважає, що поза колом учасників, визначеним у ст. 1 Закону про банкрутство, залишається господарський суд, який відіграє одну з основних ролей у провадженні у справах про банкрутство¹. Дійсно, роль суду у справах про банкрутство значно відрізняється від його ролі в інших категоріях господарських справ. Вечірко І.О. вказує, що провадження у справах про банкрутство має суттєві відмінності як від позовного провадження, так і від окремого провадження². У справах про неспроможність господарський суд відіграє активну роль, здійснює значний вплив на поведінку кожного учасника провадження у справі, тому цілком обґрунтованим буде говорити про господарський суд як про особливого учасника справи про банкрутство, роль якого у справах про банкрутство суттєво відрізняється від його ролі у справах позовного провадження³.

Коло учасників провадження у справі про банкрутство є значно ширшим, ніж законодавчо визначено. Судова практика складається таким чином, що у разі необхідності суд визнає учасниками провадження у конкретній справі про банкрутство і інших осіб, якщо того вимагають інтереси справи. Аналіз судової практики свідчить про залучення до участі у справі учасників, якщо певне питання зачіпає права та охоронювані законом інтереси останніх.

Наприклад, до господарського суду Львівської області під час розгляду справи про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) «Торгівельно-виробниче

---

¹ Рябцева Я. Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. Вісник господарського судочинства. 2008. № 6. С. 86.

² Вечірко І. О. Провадження у справах про банкрутство як самостійна форма процесуальної діяльності господарського суду. Санація та банкрутство. 2014. № 3–4. С. 230.

³ Бутирська І. Правовий статус учасників провадження у справі про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 93.

підприємство «Львівський автотранспортувач» надійшла заява від кредитора ТОВ «Укр-Полімер» про визнання недійсним договору відповідального зберігання № 3двз від 03 січня 2013 р., укладеного між боржником ТОВ «Торгівельно-виробниче підприємство «Львівський автотранспортувач» та ТОВ «Торговий дім Виробниче об'єднання «ЛАЗ».

У зв'язку з тим, що стороною договору відповідального зберігання № 3двз від 03 січня 2013 р. є ТОВ «Торговий дім Виробниче об'єднання «ЛАЗ», суд дійшов висновку про доцільність залучення до участі у даній справі ТОВ «Торговий дім Виробниче об'єднання «ЛАЗ»¹.

Слід зазначити, що національне законодавство не повинно прагнути до розширення кола учасників і передбачити таким чином всіх можливих учасників. На нашу думку, учасників у справі про банкрутство варто розглядати як систему, цілісний організм, в яких учасники взаємодіють один із одним, а сама система побудована на принципі стримувань та противаг. Законодавець не повинен надавати явну перевагу якомусь учаснику, оскільки, зрештою, всі форми власності є рівними, а діяльність кожного боржника, як і кредитора, є важливою з точки зору стабільності ділового обороту.

Поляков Б.М. наголошує, що для того, щоб та чи інша особа стала учасником справи, необхідною є наявність судової ухвали. Без такого документа заінтересована особа може тільки оскаржувати судові рішення не по суті питання, а на предмет позбавлення її права бути учасником справи або коли зазначеним актом порушені безпосередньо її права та обов'язки². Дана теза є цілком обґрунтованою, оскільки лише суд може визначити, чи є особа належним учасником справи про банкрутство. Для цього суд здійснює оцінку на відповідність особи, яка бажає взяти

---

¹ Ухвала господарського суду Львівської області від 06 грудня 2016 р. у справі № 33/29 про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Торгівельно-виробниче підприємство «Львівський автотранспортувач». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63370612> (дата звернення: 01.02.2017).

² Поляков Б. М. Закон України «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» : Научно-практический комментарий : В 2-х т. Т. 1. К. : Логос, 2014. С. 31-32.

участь у справі, вимогам Закону про банкрутство стосовно учасника. При цьому цей процес відбувається у ході всієї справи про банкрутство, починаючи від прийняття заяви про порушення провадження у справі про банкрутство, де суд перевіряє вимоги ініціюючого кредитора та правовий статус боржника, і у ході справи про банкрутство, коли суд визнає учасниками у справі відповідних осіб.

Важливо чітко розмежувати учасників провадження у справі про банкрутство та учасників відокремлених проваджень. Усі майнові спори, які прямо чи опосередковано стосуються ліквідаційної (конкурсної) маси боржника, залежно від порядку їх розгляду, у науковій літературі поділяють на три групи: перша група спорів розглядається у позовному провадженні господарським судом, у провадженні якого знаходиться справа про банкрутство; друга група спорів вирішується у загальному порядку, тобто адміністративними або загальними судами; третя група розглядається у процедурі справи про банкрутство у вигляді відокремленого провадження¹.

Той факт, що певний суб'єкт є учасником відокремленого провадження, яке розглядається у межах справи про банкрутство, ще не означає, що даний суб'єкт є повноцінним учасником провадження у справі про банкрутство. Відповідно, учасник відокремленого провадження має право на оскарження тільки тих процесуальних актів, які приймаються у межах відповідного «міні-провадження», і не може наділитися правом на оскарження процесуальних актів в рамках загальної справи про банкрутство. Яскравим прикладом такого учасника відокремленого провадження буде так званий «запізнілий» кредитор – кредитор, який звернувся до господарського суду у справі про банкрутство після спливу встановленого граничного строку. «Запізнілі» кредитори, як зазначає Б.М. Поляков, беруть участь у справі про банкрутство, але лише епізодично. Цих випадків, як зазначалось вище, всього декілька: подання та розгляд грошових вимог, їх погашення в ліквідаційній процедурі.

---

¹ Поляков Б. М. Закон України «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» : Научно-практический комментарий : В 2-х т. Т. 1. К. : Логос, 2014. С. 99.

Іншими словами, «запізнілий» кредитор бере участь у справі про банкрутство лише в «міні-провадженнях»¹.

Таким чином, учасники провадження у справі про банкрутство мають ключове значення, а відтак правове регулювання їх діяльності має здійснюватись на високому рівні задля уникнення непорозумінь та неоднозначної судової практики. Можна визначити наступні ознаки учасників провадження у справі про банкрутство: наявність юридичного інтересу; учасники вступають у справу самостійно або залучаються судом; наявність ухвали суду, в якій вказується, що особа є учасником провадження у справі про банкрутство.

1.2. Класифікація учасників провадження у справі про банкрутство

Як зазначалося вище, коло учасників провадження у справі про банкрутство є надзвичайно широким, що обумовлює необхідність здійснення їх класифікації з метою якомога кращого розуміння змісту прав та обов'язків, цілей діяльності таких учасників.

У сучасній юридичній літературі відсутній єдиний підхід до класифікації учасників справи про банкрутство. Зокрема, російська дослідниця Є.С. Юлова критерієм об'єднання чисельних суб'єктів конкурсного права у групи вважає схожість цілей та інтересів членів групи у процесі банкрутства, у зв'язку з чим виділяє групу боржника, групу кредиторів, групу арбітражного керуючого, арбітражний суд та органи державної влади та місцевого самоврядування². У свою чергу, О.М. Труба виділяє такі групи учасників у справі про банкрутство: універсальні учасники, універсальні учасники спеціальних банкрутств, спеціальні учасники та спеціальні учасники

---

¹ Поляков Б. М. Правовий статус «запізнілого» кредитора. Санація та банкрутство. 2016. № 3-4. С. 231.

² Юлова Е. С. Конкурсное право: Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) : учебное пособие, 2-е изд., переработанное и доп. М. : МГИУ, 2008. С. 35-36.

спеціальних банкрутств¹. Пригуза П.Д. вважає, що у структурі предмета правового регулювання Закону про банкрутство основними суб'єктами правовідносин неспроможності та банкрутства визначено кредитора (кредиторів) та боржника (банкрута), а також представника комітету кредиторів, які є сторонами у справі. Також учасниками провадження вважаються такі особи, як арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також інші та заінтересовані особи².

Наведені класифікації учасників зазначеними авторами здійснюються за одним критерієм. Однак, на нашу думку, враховуючи велику кількість учасників справи про банкрутство, різний обсяг повноважень, різні цілі участі у справі про банкрутство, класифікацію учасників слід здійснювати за декількома критеріями, що дозволить унормувати таку кількість різнорідних учасників.

Першим критерієм слід вважати значимість учасника для справи та об'єм прав в останнього. При цьому термін «значимість» носить умовний характер і вказує на значення учасника для розгляду справи. Кожна справа про банкрутство характеризується особливим, притаманним тільки для неї, складом учасників. Однак є ряд учасників, які є обов'язковими (головними) для будь-якої справи про банкрутство, без яких справа не може бути розглянута. Ці учасники здійснюють вплив на розгляд справи, від їхньої волі та дій залежить хід розгляду справи про банкрутство.

Отже, до обов'язкових (головних) учасників провадження у справі про банкрутство належать:

- господарський суд;
- боржник;
- кредитори;

---

¹ Труба А. Н. Проблемы систематизации процессуальных субъектов по делам о банкротстве. URL: <https://goo.gl/UoBhXo> (дата звернення: 01.02.2016).

² Пригуза П. Процесуальні права учасників провадження та учасників судового процесу при банкрутстві. Юридичний вісник України. 2011. № 45 (12–18 листоп.). С. 5.

– арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), за виключенням випадків, коли ліквідатором призначається голова ліквідаційної комісії відповідно до ст. 95 Закону про банкрутство.

Господарський суд у справі про банкрутство, як і всі інші суди, у першу чергу, здійснює правосуддя. Однак специфіка справ про банкрутство обумовила додаткову функцію суду, яка не притаманна іншим судам – функцію контролю. Зазначена функція у справі знаходить свій прояв, насамперед, у контролі за діяльністю арбітражного керуючого. Хоча Закон про банкрутство і не визначає обов'язку арбітражного керуючого звітувати суду про свою діяльність (такий обов'язок є лише перед комітетом кредиторів), проте на практиці суди зобов'язують ліквідаторів подавати щомісячні звіти про свою діяльність. Такий стан речей лише позитивно впливає на процедуру банкрутства, адже суд у достатній мірі володіє ситуацією і може оперативно виявляти бездіяльність або протиправні дії, якщо такі мають місце.

Крім того, аналіз Закону про банкрутство показав, що суд може самостійно, поза волею кредиторів та арбітражного керуючого, приймати доленосні для справи рішення. Це вбачається, зокрема, з наступних правових норм: ч. 11 ст. 36 Закону про банкрутство, яка передбачає, що якщо розрахунки з кредиторами не проведено у строки, передбачені планом санації, та за умови відсутності внесення клопотання комітету кредиторів про продовження строків, передбачених планом санації, і відповідних змін до плану санації, господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру; ч. 12 ст. 28 Закону про банкрутство, відповідно до якої процедура санації боржника припиняється достроково в разі невиконання умов плану санації та/або в разі невиконання поточних зобов'язань боржника, у зв'язку з чим господарський суд визнає боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру; ч. 4 ст. 46 Закону про банкрутство, згідно з якою у разі, якщо господарський суд дійшов висновку, що ліквідатор не виявив або не реалізував майнові активи банкрута у повному обсязі, суд виносить ухвалу про призначення нового ліквідатора в порядку, встановленому цим Законом, якщо інше не передбачено цим Законом тощо. Такі широкі повноваження суду у справі про

банкрутство дозволяють виділити його як одного з головних учасників.

Участь боржника у справі про банкрутство також є необхідною, оскільки без боржника не може бути справи. І хоча не завжди все залежить від боржника у справі, особливо у ліквідаційній процедурі, однак зменшувати його значення також буде неправильно.

Кредитори теж здійснюють значний вплив на хід справи безпосередньо або через свої органи – збори кредиторів або комітет кредиторів. Однією з особливостей провадження в справі про банкрутство, як зазначає Г.В. Ільющенко, є те, що воно порушується за ініціативою окремого кредитора, а продовжується незалежно від його волі¹. Правовий статус кредиторів неоднорідний, що залежить від того, до якої категорії належать ці кредитори. Як відомо, Закон про банкрутство передбачає участь забезпечених, конкурсних та поточних кредиторів. Забезпечені кредитори, з одного боку, обмежені предметом забезпечення, внаслідок чого приймають участь у зборах кредиторів лише з правом дорадчого голосу. З іншого боку, такі кредитори можуть відмовитись від забезпечення і приймати участь у справі на загальних підставах. Таке положення Закону про банкрутство є новелою, яке було відсутнє у попередній редакції згаданого закону. До прийняття нової редакції Закону про банкрутство забезпечені кредитори, як правило банки, входили до комітету кредиторів з правом вирішального голосу і використовували процедуру банкрутства у своїх власних інтересах, фактично маючи подвійну перевагу – забезпечення вимог майном боржника і право прийняття будь-якого потрібного рішення на засіданнях комітету кредиторів. Поточні кредитори також можуть брати участь у роботі комітету кредиторів, хоча і з'являються вони лише у ліквідаційній процедурі, що забезпечується затвердженням нового реєстру вимог кредиторів після оголошення боржника банкрутом.

Арбітражний керуючий є однією з ключових фігур у справі

---

¹ Ільющенко Г. В. Особливості прояву принципу диспозитивності у господарському судочинстві. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. № 1 (2). С. 156.

про банкрутство, від якої у значній мірі залежить доля боржника та його майна. У справі про банкрутство, в залежності від судової процедури, що застосовується до боржника, арбітражний керуючий може виступати розпорядником майна, керуючим санацією та ліквідатором. Арбітражний керуючий – це особливий суб'єкт, на якого покладаються передбачені Законом про банкрутство завдання, на виконання яких йому надаються специфічні повноваження, зумовлені характером та спрямованістю справи про банкрутство. Арбітражний керуючий не являється ні представником кредиторів, ні органом державної влади, ні органом юридичної особи-боржника. Правовий статус арбітражного керуючого поєднує в собі елементи правових статусів кожного з перелічених суб'єктів, але жодним з них не вичерпується. Арбітражний керуючий є специфічним учасником справи про банкрутство, що володіє особливим публічно-правовим статусом, зумовленим особливостями справ про неспроможність.

Спеціальний правовий статус арбітражного керуючого виявляється у поділі професії арбітражного керуючого на три самостійних види – розпорядник майна, керуючий санацією та ліквідатор. У справу про банкрутство кредиторами погоджуються, пропонуються уповноваженими органами і призначаються господарським судом, як зазначає П.Д. Пригуза, певні арбітражні керуючі, що, як правило, виявили себе як спеціалісти у галузі відповідної процедури провадження, – розпорядник майна, керуючий санацією або ліквідатор¹. Подібний поділ має важливе практичне значення, оскільки дозволяє максимально враховувати особливості змісту діяльності арбітражного керуючого на тій чи іншій стадії провадження у справі про банкрутство.

Арбітражний керуючий повинен бути не лише професіоналом у своїй справі, але і володіти високими моральними якостями, щоб добросовісно і розсудливо забезпечити реалізацію інтересів усіх учасників провадження у справі про банкрутство. Діяльність арбітражного керуючого

---

¹ Пригуза П. Д. Особливості правового статусу арбітражного керуючого в новому законодавстві. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 284.

здійснюється, з одного боку, в інтересах кредиторів, які зацікавлені у збереженні майна боржника, а, з іншого боку, в інтересах боржника, метою якого є збереження підприємства та недопущення банкрутства. Хоча новим Законом про банкрутство арбітражний керуючий і віднесений до числа службових осіб підприємства-боржника, цим його правовий статус не вичерпується. У будь-якому разі арбітражний керуючий залишається суб'єктом незалежної професійної діяльності, який працює, в першу чергу, на себе, розраховуючи на отримання відповідної грошової винагороди за свою діяльність.

Іншу групу учасників, які не здійснюють суттєвого впливу на хід справи і не завжди приймають участь у справі, ми пропонуємо називати ситуативними (другорядними).

До них належать:

– власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника;

– державний орган з питань банкрутства;

– Фонд державного майна України;

– представник органу місцевого самоврядування;

– представник працівників боржника;

– уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;

– інвестор.

Правовий статус ситуативних (другорядних) учасників теж є неоднорідним, що також вимагає їхнього поділу, а тому, в залежності від правової природи їх статусу, пропонується таких учасників поділяти на:

– учасників, які представляють публічні інтереси;

– учасників, які пов'язані з особою боржника;

– інші учасники.

Учасники, які представляють публічні інтереси (державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, прокурор), як правило, завжди приймають участь у справах про банкрутство, які їх стосуються, і оскаржують усі процесуальні документи суду, які не задовольняють їхні вимоги, до найвищих судових інстанцій, якщо такі суперечать їхнім вимогам. Форма такої участі згаданих учасників обумовлена тим, що всі вони

представляють публічну владу, отже, є державними службовцями, внаслідок чого будь-яке неоскарження судових рішень призведе до звинувачень у корупції.

До учасників, які пов'язані з особою боржника, можна віднести власника майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, представника працівників боржника, уповноважену особа засновників (учасників, акціонерів) боржника. Ці учасники фактично діють у справі про банкрутство на стороні боржника, адже вони безпосередньо зацікавлені у відновленні платоспроможності боржника або у наявності майна боржника після реалізації майна останнього.

Коло інших учасників є необмежене і залежить від обставин конкретної справи про банкрутство (це може бути інвестор, члени сім'ї боржника – фізичної особи, сторона оспорюваного правочину тощо).

Серед інших учасників провадження у справі про банкрутство особливої уваги заслуговує інвестор. Інвестором є фізична або юридична особа, яка за допомогою власного майна бере участь у санації боржника. Для того, щоб стати учасником провадження у справі про банкрутство, інвестор під час процедури розпорядження майном або санації подає до господарського суду заяву, після чого господарський суд має винести відповідну ухвалу. Інвестор має право: брати участь в обговоренні плану санації; брати участь у судових засіданнях під час процедури санації; знайомитися з матеріалами справи про банкрутство, бухгалтерськими, статистичними документами боржника; оскаржувати судові рішення, прийняті під час процедури санації.

Цілком обґрунтованою вбачається позиція науковців, які вважають, що поняття «інвестор» може бути застосоване і щодо досудової процедури санації. Так, інвестор в процедурі досудової санації, на думку В.С. Щербини, – це особа (фізична чи юридична), яка виявила бажання взяти участь у відновленні платоспроможності боржника, тобто в оздоровленні його фінансового стану до порушення провадження у справі про банкрутство¹.

---

¹ Щербина В. С. Організаційно-правові питання запобігання банкрутству. Щербина В. С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. С. 202.

Однак разом з тим, варто констатувати, що Закон про банкрутство не містить гарантій участі інвесторів у справі про банкрутство, тому на практиці інвестори рідко приймають участь у справах про неспроможність.

Наведене вище свідчить про різний підхід у другорядних учасників до справи про банкрутство, що обумовлено ступенем інтересу до особи боржника.

Законодавець у ст. 1 Закону про банкрутство навів перелік учасників справи про банкрутство, але він (перелік) є відкритим, тобто господарський суд може своєю ухвалою залучити до участі у справі про банкрутство будь-яку особу, якщо цього вимагають інтереси такої особи. З наведеного випливає другий критерій поділу – у залежності від нормативного закріплення статусу учасників провадження у справі про банкрутство. За цим критерієм учасників можна поділити на:

– тих, що прямо визначені в Законі про банкрутство (нормативно визначені учасники) – сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;

– тих, правовий статус яких не передбачений Законом про банкрутство, а визначається ухвалою господарського суду.

Щодо визначення учасників, правовий статус яких не передбачений Законом про банкрутство, а визначається ухвалою господарського суду, слід зауважити, що суд не завжди в своїй ухвалі визначає залучену особу учасником провадження у справі про банкрутство, що не перешкоджає участі такої особи у справі. У даній ситуації достатнім є сам факт визначення обов'язкової участі такої особи та направлення їй копії ухвали суду. Сам факт направлення ухвали суду заінтересованій особі підтверджує, що особа повідомлена про участь у справі, у зв'язку з чим у такої особи будуть відсутні підстави стверджувати про вирішення питання про її права без повідомлення про слухання справи.

Залежно від обсягу повноважень учасників провадження у

справі про банкрутство можна поділити на три групи: учасники з загальним обсягом повноважень, учасники з частковим обсягом повноважень та учасники з обмеженим обсягом повноважень.

Учасники з загальним обсягом повноважень – це ті учасники справи про банкрутство, які беруть участь у будь-якій справі про банкрутство і володіють у ній максимальним обсягом повноважень. До таких учасників можна віднести боржника, кредиторів, арбітражного керуючого, збори кредиторів, комітет кредиторів тощо.

Учасники з частковим обсягом повноважень можуть брати участь тільки у справах про банкрутство боржників, віднесених до окремих категорій. Наприклад, Фонд державного майна України відповідно до Закону про банкрутство є учасником справ про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких державна частка становить більше ніж п'ятдесят відсотків. Орган місцевого самоврядування відповідної адміністративно-територіальної одиниці визнається учасником провадження у справі про банкрутство містоутворюючого суб'єкта підприємницької діяльності. При розгляді справи про банкрутство особливо небезпечного суб'єкта підприємницької діяльності учасниками провадження у справі про банкрутство, крім відповідного органу місцевого самоврядування, визнаються також центральний орган виконавчої влади, до компетенції якого належить сфера діяльності боржника, і за необхідності – державний орган з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, з питань охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки, з питань геології та використання надр.

Характерним є наступний приклад із судової практики. Так, у провадженні господарського суду Запорізької області перебувала справа № 12/58/09 про банкрутство Запорізького державного підприємства «Кремнійполімер». Матеріалами справи підтверджується належність Запорізького державного підприємства «Кремнійполімер» до особливо небезпечних підприємств хімічної промисловості. Ухвалою від 31 травня 2016 р. суд ухвалив залучити у справу № 12/58/09 в якості учасника – Міністерство екології та природних ресурсів

Україні¹.

Що стосується Фонду держмайна та представника органу місцевого самоврядування, то вони мають право брати участь у роботі комітету кредиторів з правом дорадчого голосу, призначаються у відповідних справах членами ліквідаційної комісії, виступаючи, таким чином, представниками інтересів держави та територіальної громади у відносинах банкрутства. Незважаючи на незначний обсяг прав у справі про банкрутство, учасники з частковим обсягом повноважень можуть здійснювати суттєвий вплив на провадження у справі, зокрема через реалізацію їх права на оскарження судових актів, погодження плану санації тощо.

Учасники з обмеженим обсягом повноважень – це ті фізичні та юридичні особи, які Законом про банкрутство прямо не передбачені як учасники провадження у справі про банкрутство, але залучаються до розгляду справи про банкрутство з метою захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів. Дані суб'єкти, як правило, наділені обмеженим колом повноважень, що зумовлені виключно необхідністю захисту їхніх прав. Наприклад, якщо розглядається справа про банкрутство фізичної особи, то продаж майна такого боржника може зачіпати інтереси його дружини (чоловіка), якщо таке майно знаходиться у подружжя у спільній сумісній власності. Звичайно, що надавати іншому з подружжя право оскаржувати постанову про визнання фізичної особи банкрутом є недоцільно, але дозволити іншому з подружжя оскаржувати результати торгів, наприклад, на наш погляд, було б доречним. Аналогічні випадки можуть мати місце і щодо батьків, дітей, і навіть осіб, з якими фізична особа перебуває у фактичних шлюбних відносинах.

Також до учасників з обмеженим обсягом повноважень можна віднести контрагентів боржника за договорами, питання про недійсність яких розглядається господарським судом у рамках справи про банкрутство. Даній категорії учасників

---

¹ Ухвала господарського суду Запорізької області від 31 травня 2016 р. у справі № 12/58/09 про банкрутство Запорізького державного підприємства «Кремнійполімер». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58075100> (дата звернення: 01.02.2017).

надається обмежене коло повноважень, пов'язаних із захистом їх прав та законних інтересів, які можуть бути порушені у випадку визнання угод, укладених ними з боржником, недійсними.

Зазначених осіб з обмеженим обсягом повноважень можна було б залучати до провадження у справі про банкрутство в якості третіх осіб, але це суперечить Закону про банкрутство і може мати місце тільки у справах позовного провадження. На практиці виникають ситуації, коли необхідно залучити подібних суб'єктів до провадження у справі про банкрутство в якості третіх осіб, але суди подібні клопотання не задовольняють як такі, що суперечать спеціальному акту – Закону про банкрутство.

Так, ухвалою від 30 січня 2017 р. господарський суд Чернівецької області, розглядаючи справу про банкрутство приватного акціонерного товариства «Туристичний комплекс «Черемош», відмовив у задоволенні клопотання приватного акціонерного товариства «Туристичний комплекс «Черемош» від 23 січня 2017 р. про залучення третьої особи до участі в справі. Зокрема, боржник подав клопотання про залучення до участі в справі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, на стороні боржника Регіонального відділення Фонду державного майна України по Чернівецькій області. Клопотання мотивоване здійсненням Регіональним відділенням функцій з управління пакетом акцій, що належить державі у статутному капіталі приватного акціонерного товариства «Туристичний комплекс «Черемош», у розмірі 9,662%. Кошти від реалізації державного пакету акцій підлягають перерахуванню до державного бюджету України.

Розглянувши клопотання про залучення до участі в справі про банкрутство третьої особи, суд зазначив, що відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону про банкрутство, провадження у справах про банкрутство регулюється цим Законом, Господарським процесуальним кодексом України, іншими законодавчими актами України. Статтею 4-1 ГПКУ передбачено, що господарські суди розглядають справи про банкрутство у порядку провадження, передбаченому цим Кодексом, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Таким чином, провадження у справах про банкрутство

регулюється Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Господарським процесуальним кодексом України у випадках, коли його норми безпосередньо визначають правила цього провадження або мають універсальний характер для будь-якої стадії судового процесу чи процесуальної дії, з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Учасниками провадження у справах про банкрутство є особи, визначені Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Відповідно до ст. 1 Закону про банкрутство, учасниками у справі про банкрутство є сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство. Сторонами у справі про банкрутство є кредитори (представник комітету кредиторів) та боржник (банкрут). Таким чином, участь у справі про банкрутство в якості третьої особи є неможливою, оскільки Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» не передбачає в якості учасника провадження у справі про банкрутство третіх осіб і відповідно не передбачає права звертатись до господарського суду з такого роду клопотаннями¹.

Отже, на сьогоднішній день законодавством не передбачено можливості залучення до справи про банкрутство учасників з обмеженим обсягом повноважень в якості третіх осіб, хоча їх

---

¹ Ухвала господарського суду Чернівецької області від 30 січня 2017 р. у справі № 926/4739-б/16 про банкрутство приватного акціонерного товариства «Туристичний комплекс «Черемош». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64369224> (дата звернення: 04.02.2017).

права та охоронювані законом інтереси можуть зазнавати суттєвого впливу внаслідок застосування до неплатоспроможного боржника судових процедур банкрутства. Такі суб'єкти залучаються до справи як учасники, питання про їх залучення та правовий статус визначається відповідною ухвалою господарського суду.

Іншим критерієм класифікації учасників провадження у справі про банкрутство є зміст правовідносин, що зумовлюють правовий статус учасника.

Норми процесуального права тісно пов'язані з відповідними нормами матеріального права, і якщо ми говоримо про сторін у справі про банкрутство – боржника та кредиторів, – то обов'язковою передумовою виникнення їх прав як учасників справи про банкрутство є відповідний правовий зв'язок між ними у матеріальному праві. Зв'язок цей може виникнути на основі норм господарського, цивільного, земельного, трудового права тощо. У зобов'язальному праві існує дві сторони з протилежними інтересами – боржник і кредитор. У позовному провадженні, у випадку звернення до суду з позовною заявою, кредитор трансформується у позивача, а боржник – у відповідача. Якщо відповідач (боржник) подає зустрічний позов, то боржник набуває прав позивача. У справі ж про банкрутство, незалежно від того, хто ініціював провадження – боржник чи кредитор – їх статус як сторін провадження залишається незмінним.

Процесуальним правовідносинам банкрутства передують матеріальні правовідносини між боржником і його кредиторами. Таким чином, процесуальній правосуб'єктності боржника у справі про банкрутство обов'язково передує його участь у матеріальних правовідносинах. Але учасником справи про банкрутство боржник стає тільки після подання ним або кредиторами відповідної заяви до господарського суду. Кредитори також до порушення провадження у справі про банкрутство є учасниками матеріальних правовідносин, однак щоб стати повноправними учасниками процесу, їм необхідно вчинити певні процесуальні дії (звернутися до господарського суду з відповідною заявою). Виняток з цього правила становлять забезпечені кредитори, які незалежно від факту їх звернення до суду, обов'язково включаються до реєстру кредиторів, а також

працівники підприємства-боржника, яким також не потрібно вчиняти процесуальних дій для того, щоб стати учасником провадження у справі про банкрутство. Тоді як такі учасники процесу, як арбітражний керуючий, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства набувають правосуб'єктності тільки у випадку порушення справи про банкрутство. Враховуючи такий підхід, всіх учасників провадження у справі про банкрутство можна поділити на три групи:

1) учасники, правовий статус яких обумовлений матеріальними підставами (забезпечені кредитори, працівники боржника);

2) учасники, правовий статус яких обумовлений процесуальними підставами (арбітражний керуючий, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства);

3) учасники, правовий статус яких обумовлений матеріально-процесуальними підставами (боржник, конкурсні кредитори).

Таким чином, порушення провадження у справі про банкрутство суттєво впливає на правове становище як неплатоспроможного боржника, так і його кредиторів. Кожен учасник провадження у справі про банкрутство має специфічний правовий статус, особливості якого зумовлені характером відносин неспроможності. Коло учасників провадження у справі про банкрутство є значно ширшим, ніж законодавчо визначено, що підтверджується аналізом судової практики¹.

Досліджуючи досвід правового регулювання банкрутства у різних країнах, можна побачити, що у світі відсутня єдина, оптимальна модель процедури банкрутства, яка б підходила для всіх країн. Це зумовлено багатьма факторами, а саме: приналежністю до різних правових сімей, правовими традиціями, економічною ситуацією у державі тощо. Системи неспроможності поділяють у залежності від того, якій стороні відведено більше привілеїв стосовно прав, чиї інтереси більш

---

¹ Бутирська І. А. Класифікація учасників провадження у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2015. № 1. С. 122.

захищені – кредитора чи боржника, у зв'язку з чим у законодавстві різних країн, як правило, виділяють п'ять видів систем неспроможності:

- радикально прокредиторські;
- помірно прокредиторські;
- нейтральні;
- помірно проборжникові;
- радикально проборжникові¹.

Прокредиторське законодавство виходить з презумпції недобросовісності боржника і, відповідно, відповідальними за всі фінансові негаразди боржника визнаються його керівники. Особливістю радикально прокредиторського законодавства є прагнення максимально задовольнити вимоги кредиторів шляхом створення механізму ефективного розподілу активів боржника між кредиторами. Радикально прокредиторське законодавство характерне для Великої Британії, Ізраїлю, Гонконгу, Австралії. У країнах з помірно прокредиторським законодавством поряд із захистом інтересів кредиторів розглядається механізм збереження діючих підприємств. По можливості, підприємство-боржника намагаються зберегти, вигідно продавши його як цілісний майновий комплекс, а не частинами. Кошти, вилучені від такого продажу, розподіляються між кредиторами. Дана модель є характерною для Японії, Федеративної Республіки Німеччини, Фінляндії, Норвегії.

Радикально проборжникове законодавство має на меті, у першу чергу, збереження цілісності підприємства-боржника, а також робочих місць, що є вигідним, в першу чергу, для економіки у цілому. Однак, у деяких випадках підприємство намагаються зберегти будь-якою ціною, що суттєво порушує інтереси як кредиторів підприємства, так і економіки у цілому. В основі цієї моделі лежить припущення про те, що фінансові труднощі, які відчуває боржник, є тимчасовими та випадковими, відповідно, серйозна увага приділяється відновлювальним

---

¹ Ковалева И. В. Соотношение прав и обязанностей участников отношений, регулируемых законодательством Российской Федерации в сфере несостоятельности (банкротства) юридических лиц. Проблемы современной экономики. 2010. № 4. С. 125.

процедурам. Реабілітаційні процедури навіть у випадку неможливості повного задоволення всіх вимог кредиторів можуть не закінчуватися ліквідацією підприємства. Тобто по завершенню реалізації майна і розрахунків з кредиторами, боржнику може надаватися можливість почати бізнес, будучи вільним від попередніх боргів. Крім того, в умовах проборжникової направленості законодавства боржнику надаються пільги при укладенні мирової угоди. Радикально проборжникова модель є характерною для системи конкурсного законодавства Франції¹.

Нейтральне законодавство прагне врахувати інтереси і боржника, і кредиторів. У цьому випадку закон не надає явних переваг одній стороні на шкоду інтересам іншої. Боржник і кредитор знаходяться приблизно у рівному становищі, оскільки закон робить спробу врахувати їх інтереси одночасно. До нейтральної системи неспроможності відносять законодавство Російської Федерації, США, Чехії, Данії, Італії.

Кожна система неспроможності має як свої переваги, так і свої недоліки. Наприклад, якщо мова йде про проборжникову направленість законодавства, то правильніше буде говорити, що основною метою правового регулювання являється захист майнового комплексу боржника для збереження його економічної та соціальної структури, а захист майнових інтересів власників або повноважень менеджменту компанії².

Однак під час здійснення класифікації систем неспроможності, у переважній більшості, науковці орієнтуються на сторін у справі про банкрутство, не звертаючи увагу при цьому на інших учасників і взагалі не враховуючи роль суду у справі про банкрутство. Дане упущення, на нашу думку, дає підстави для доповнення існуючої класифікації систем неспроможності додатковим критерієм – активність суду. Даний

---

¹ Бутирська І. А. Системи неспроможності (банкрутства). Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 3-х томах. Том 2. К.: ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 104.

² Роевко Е. А. Концептуальные особенности национальных систем регулирования несостоятельности. Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2008. № 74-1. С. 433.

критерій обумовлений тим, що у деяких країнах роль суду має посилений характер, що проявляється у здійсненні судом не притаманних для нього, на перший погляд, дій. Так, в Англії ініціювати процедуру неспроможності щодо юридичних осіб можуть кредитори (зокрема, вкладники), боржник (компанія або її директор) і суд¹. В Італії суд призначає уповноваженого суддю, який здійснює контроль над усіма органами конкурсного управління². У Франції правом на подання заяви про визнання боржника неспроможним (банкрутом) наділені кредитори, боржник, суд та прокурор³. На відміну від зазначених країн, в Україні, Російській Федерації, Республіці Білорусь суд не має якихось особливих повноважень у справі про банкрутство, а тому здійснює лише основні функції – здійснення правосуддя, контрольну та організаційну.

За таких обставин вважаємо, що світові системи неспроможності варто класифікувати за двома критеріями: у залежності від того, якій стороні відведено більше привілеїв стосовно прав, чиї інтереси більш захищені; щодо ролі суду у справі про банкрутство. За другим критерієм системи неспроможності варто розрізняти наступним чином: системи неспроможності з активною діяльністю суду (Велика Британія, Італія, Франція) та системи неспроможності з традиційною діяльністю суду (Україна, Російська Федерація, Республіка Білорусь).

---

¹ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. С. 520.

² Твердохліб Ю. Суб'єкти здійснення контролю у сфері арбітражного управління у процедурі банкрутства. Право України. 2014. № 2. С. 309.

³ Ніколаєва І. В. Правовий взаємозв'язок виконавчого провадження та процедури неспроможності (банкрутства) за законодавством зарубіжних країн. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 151.

1.3. Історія становлення та розвитку регламентації правового становища учасників справи про банкрутство

Історія конкурсного процесу почалася ще від перших етапів становлення грошово-кредитних відносин. І це не випадково. Оскільки там, де є торгівля і ринкові відносини, обов'язково є кредитори і боржники, а останні не завжди в змозі розрахуватися за отриманий товар.

Зародження конкурсного процесу відбулося ще в епоху рабовласницьких суспільств, для яких було нормою сприйняття людини як речі (раба). І за таких умов цілком природнім було звернення стягнення за невиконання майнових зобов'язань на самого боржника, а не на його майно. Подібні норми знаходимо вже у законах Липитиштара (XX-XIX ст. до н.е., царство Шумеру), Законах Хаммурапі (XVIII ст. до н.е., Вавилон) та в асирійському праві XV-X ст. до н. е.

Вважається, що перші кроки у правовому регулюванні конкурсного процесу були зроблені за часів римського права. У Римській республіці початкового періоду неспроможного боржника можна було продати в рабство, пізніша історія має і боржникові в'язниці, і фізичне покарання¹. Так, за однією з найвідоміших давніх пам'яток, відомою як «Закони XII таблиць», якщо боржник не міг виконати платіжні зобов'язання, то він ставав рабом свого кредитора і останній навіть мав право його вбити. Якщо було декілька кредиторів, то Закони XII таблиць давали їм право розчленувати тіло неспроможного боржника².

На думку литовських дослідників конкурсного процесу, «подібного роду стягнення насправді задовольняли тільки почуття помсти нерозвинених особистостей по відношенню до

---

¹ Козирева В. П., Філик Н. В., Гаврилішин А. П. Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом підготов. «Право». К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. С. 28.

² Gratzer K. Default and Imprisonment for Debt in Sweden: From the Lost Chances of a Ruined Life to the Lost Capital of a Bankrupt Company. History of Insolvency and Bankruptcy from an International Perspective. Edited by Karl Gratzer and Dieter Stiefel. Södertörn: Södertörn Academic Studies, 2008. P. 20.

неспроможного боржника»¹. З розвитком товарообігу римляни дійшли висновку, що покарання боржника навіть смертю не відшкодовує заподіяних кредиторі майнових збитків. Набагато вигідніше замість фізичної розправи примусити боржника відшкодувати заподіяні збитки, відповісти своїм майном. Особиста відповідальність замінюється майновою, за якою боржник відповідає своїм майном².

Так, у випадку зникнення боржника, яке унеможливило особисте виконання зобов'язання, кредитори могли звернутися до претора з проханням допустити їх до володіння майном боржника. Таке прохання могло бути заявлено одним або одночасно декількома кредиторами. Допуск кредиторів до володіння майном неспроможного боржника, без передачі їм права власності, надавав можливість нагляду за майном боржника і забезпечував його збереження.

Після спливу 30 днів, якщо ні боржник, ні інші особи не задовольняли вимоги кредиторів, останні збиралися разом для обрання зі свого числа особи, яка б здійснювала продаж майна, – *magister bonorum venderdorum*. Таким чином, вже на даному етапі прослідковується проведення прообразу зборів кредиторів. Крім того, на думку Я.Г. Рябцевої, перші згадки про особливих учасників, пов'язаних з відносинами банкрутства, можна знайти у *magister bonorum venderdorum*³. На цю особу покладалися обов'язки виклику осіб, які б бажали придбати майно неспроможного боржника та складання умов угоди. Продаж майна здійснювався оптом, тож покупець ставав загальним правонаступником боржника. Умови продажу передбачали обов'язок покупця сплатити кредиторам певний відсоток їх вимог. Крім того, така угода підлягала обов'язковому затвердженню претором. Такий продаж майна боржника був не вигідним для кредиторів, оскільки покупець переслідував звичайну спекулятивну мету – виграти на різниці між сумою, які

---

¹ Vélyvis S., Mikuckienė V. Origin of bankruptcy procedure in Roman Law. *Jurisprudencija*. 2009. Т. 3. №. 117. Р. 290.

² Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право : Підручник. К. : Юрінком Інтер, 2007. С. 363.

³ Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К. : Логос, 2007. С. 6.

він мав сплатити кредиторам, та сумою, яку він розраховував отримати від продажу придбаного майна. Тому поступово було встановлено інший спосіб реалізації майна боржника – *distractio bonorum*. Тепер замість *magister bonorum venderdorum*, завданням якого було встановлення найбільш вигідних для кредиторів умов продажу, почали обирати *curator bonorum*, на якого покладался обов'язок продажу основних складових частин конкурсної маси. Продаж майна боржника не розривав боргового зв'язку з його кредиторами. Боржник продовжував бути відповідальним за все те, що не отримали кредитори, якщо в подальшому він знову набув майно особистою працею або шляхом дарування¹.

Найстарішою пам'яткою древньоруського права є «Руська Правда». А.Х. Гольмстен зазначав, що в Руській Правді XIII ст. уже знаходимо вказівки на конкурсний процес: «Ст. 69 за Карамзинським списком врегульовує той випадок, коли у боржника декілька кредиторів, і він не в змозі їм заплатити; випадок цей вирішується дуже просто: боржника ведуть на торги та продають; виручені від продажу кошти розподіляють між кредиторами»². Неспроможність за Руською Правдою могла бути безвинною (втрати не залежали від волі боржника), злісною (наприклад, купець втратив товари внаслідок пияцтва, парі тощо) і особливо злісною (боржник втік від сплати боргів до іншої держави). Також Руська Правда встановлювала черговість задоволення вимог кредиторів: борг князю виплачувався позачергово; у першу чергу задовольнялися вимоги іноземних кредиторів, якщо їм невідомо про те, що боржник вже багатьом заборгував; а потім сума, що залишилася, розподілялася між іншими кредиторами, повністю виключаючи з їх кола тих, що нарахували на свою користь непомірно великі відсотки. Таким чином, бачимо, що Руською Правдою вже було встановлено класифікацію кредиторів залежно від їх походження, а також ступінь пріоритетності їх вимог.

В епоху середньовіччя на зміну звичаєвому праву

---

¹ Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. IV : Торговый процесс. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2003. С. 107.

² Гольмстен А. Х. Исторический очерк русского конкурсного процесса. СПб. : Типография В. С. Балашева, 1888. С. 2.

«варварських» законів приходять зріла система правового регулювання товарно-грошових відносин, яка багато в чому перейняла основи правового регулювання римського приватного права. У середні віки вважалося, що будь-яка неспроможність є умисною, а боржники – це особи, які намагаються шляхом обману звільнитися від боргів та ухилитися від своїх майнових зобов'язань. Саме італійському праву ми зобов'язані існуванням самого терміну «банкрут». Так в Італії називали боржників, що тікали від своїх кредиторів. Взагалі, саме слово «банкрут» утворилося в італійських середньовічних містах і походить від італійського виразу *banca rotta*. Він означав звичай перекидати лавку банкіра, що стояла на площі міста, у разі нездатності останнього провести розрахунки з кредиторами¹. Саме в італійських середньовічних містах зародилися основи сучасного конкурсного процесу, положення якого з часом поширилися на більшість країн Західної Європи.

Відносини неспроможності у середньовічній Італії регулювалися статутами вільних італійських міст, які передбачали звернення вимог не до майна, а до самого боржника, покарання за неможливість оплати боргів тут носили кримінальний характер і в більшості своїй були спрямовані на задоволення почуття помсти, аніж на реальне відшкодування завданих майнових збитків кредитора. Вперше з'являється правило про опублікування повідомлення про банкрутство з викликами до конкурсного провадження всіх кредиторів та боржників, а також інших заінтересованих осіб (наприклад, тих, що знають, де переховується боржник або його майно). Кредитори, що спізнилися, відсторонювалися від участі у розподілі конкурсної маси². У деяких італійських містах встановлювалося неоднакове правове становище місцевих та іноземних кредиторів, при чому місцеві користувалися

---

¹ Опенько Д. А. Історично-правова еволюція вчень про банкрутство. Сьомі юридичні читання : матеріали Міжнародної наукової конференції 19–20 травня 2011 року. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 212.

² Андреев С. Е. Комментарий к Федеральному Закону о несостоятельности (банкротстве). М. : 2003. С. 9.

перевагами під час задоволення вимог¹. Ставлення до боржника у цей період було напрочуд суворим. Наприклад, у випадку неявки на перший виклик, боржник піддавався вічному вигнанню. Окремо було передбачено відповідальність для осіб, які сприяли втечі боржника, або допомагали йому у прихованні майна. На відміну від римського права, італійські статuti надавали суду право не тільки загального нагляду за ліквідацією та управлінням майновою масою боржника, але і право безпосередньої діяльності з охорони майна².

Функцію управління майном неспроможного боржника у середньовічній Італії було покладено на комітет кредиторів – *comitatus creditorum*, до обов'язків якого входили: розшук майна боржника та створення ліквідаційної маси, володіння майном боржника, управління ним, представництво боржника в суді, укладення мирової угоди з боржником. Крім того, комітет повинен був перевіряти вимоги кредиторів³.

Активна правотворча діяльність італійських середньовічних юристів у сфері конкурсного процесу викликала прийняття відповідних законів і у Франції. Першим законом у сфері конкурсного права тут є указ Франциска I, виданий у 1536 р., який передбачав суворе провадження стосовно банкрутів, шляхом проведення розслідування, виклику до суду, проведення очної ставки з свідками, з метою викриття обманів та зловживань, допущених боржниками, шляхом встановлення їх способу життя, укладених ними договорів, а також збитків, завданих іншим особам.

Значний інтерес являє собою розпорядження Генріха III 1582 р., яким передбачено створення особливої комісії з трьох членів для перегляду всіх справ про неспроможність, що мали місце протягом останніх 20 років. Таким чином, даний закон передбачав уже можливість перегляду рішень суду

---

¹ Ткачев В. Н. Несостоятельность (банкротство) в Российской Федерации. Правовое регулирование конкурсных отношений. М. : Книжный мир, 2004. С. 11.

² Малышев К. И. Исторический очерк конкурсного процесса. СПб. : Типография Товарищества «Общественная польза», 1871. С. 71.

³ Рябцева Я. Г. Правовой статус арбитражного керуючого. К. : Логос, 2007. С. 7.

вищестоящими комісіями, які можна назвати прообразами апеляційної інстанції на сучасному етапі. Закон 1582 р. розрізняв два види неспроможності – зловмисну та випадкову. Остання мала місце тоді, коли боржник не міг розрахуватися з боргами в силу обставин, що від нього не залежали – загибель судна, крадіжка майна тощо. На початку XVII ст. до боржників почали застосовувати цивільно-правові способи забезпечення виконання зобов'язань у вигляді штрафів, що свідчить про поступову заміну особистого забезпечення боргу на майнове відшкодування.

У XVIII ст. у Франції відбулася передача справ про неспроможність з загальних судів до спеціальних, комерційних. Остаточне дане положення було закріплено у законі 1715 р. Виключення було зроблено тільки для Парижу через надмірну завантаженість комерційного суду, а тому справи про неспроможність були доручені прево міста Парижа. Але дане виключення діяло недовго. З приходом до влади Наполеона, було здійснено чимало реформ у правовій сфері, у тому числі і у праві неспроможності. Торговельне уложення 1808 р. у третій книзі містило положення про неспроможність, що суттєво відрізнялись від попереднього права. Нове уложення внесло багато позитивних змін до конкурсного права, забезпечуючи в більшій мірі інтереси кредиторів. Закон передбачав призначення судом спеціальної особи – судді-комісара, який здійснював загальне управління діями учасників конкурсного провадження: перевіряв вимоги кредиторів, організовував перевірки їхніх представницьких органів, вирішував суперечки, здійснював контроль над іншими учасниками.

Торговельне уложення дуже суворо ставилося до боржника. Хоча законом і було передбачено три види неспроможності, але у всіх випадках до боржника ставилися з підозрою, передбачаючи обман з його сторони. Разом з оголошенням особи неспроможною, закон передбачав негайне ув'язнення боржника або домашній арешт. Щодо кредиторів, то їх уложення поділяло на три групи: привілейовані (судові витрати, видатки на утримання й лікування неспроможного тощо), іпотечні й прості¹.

---

¹ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. С. 17.

Торговельне уложення 1808 р., так само як і Закон про неспроможність 1838 р., детально врегульовували порядок призначення судом піклувальника з метою розпорядження майном боржника. Піклувальником могла бути будь-яка особа, за виключенням родичів боржника (до 4-го ступеня споріднення). Крім того, допускалось призначення кількох піклувальників з солідарною відповідальністю кожного. У Законі 1838 р. було передбачено можливість оскарження дій піклувальника, а також можливість клопотання про його звільнення¹.

На відміну від Франції, де ініціатива введення конкурсного права належала королівській владі, у Німеччині міста самі були вимушені розробляти основи конкурсного процесу². Імператорська влада обмежувалась виданням декількох едиктів, які мали за мету залякування неспроможних боржників. Так, в едикті Карла V 1531 р. банкрути та їх співучасники прирівнювались до злодіїв і підлягали такому ж покаранню. Едикт того ж імператора 1540 р. взагалі передбачав негайну страту для злісних банкрутів. Подальша правотворча діяльність у сфері конкурсного права здійснювалася міською владою, і багато в чому основою її послужило італійське право неспроможності.

На початкових етапах у німецькому конкурсному праві діяв принцип, згідно якого в першу чергу виплачувалися борги тим кредиторам, які заявили свої вимоги першими. Пропорційний розподіл майна між кредиторами з'явився у Німеччині тільки у XIII ст. У німецькому конкурсному процесі суд займав найважливіше місце у процедурах банкрутства, не допускаючи до управління майном боржника його кредиторів. Суд призначав керуючого, який вважався представником ні боржника, ні кредиторів, а уповноваженою особою суду.

Пруський статут 1855 р. визначав, що управління активом та пасивом ліквідаційної маси здійснювали різні суб'єкти: для розпорядження активом призначався піклувальник маси (куратор), для здійснення заходів, пов'язаних із пасивом, –

---

¹ Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К. : Логос, 2007. С. 7.

² Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. IV : Торговый процесс. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2003. С. 128.

особливий контрадиктор. Тобто, у ХІХ ст. була вперше здійснена диференціація особливих учасників конкурсного провадження¹.

Щодо країн анло-саксонської системи права, то перший закон у сфері конкурсного права було прийнято в Англії у 1542 р. Даний закон розглядав боржників як квазі-злочинців (вони називалися «кривдники») і містив додаткові заходи впливу для кредиторів². Зазначений закон мав в основному кримінальний характер і передбачав суворі покарання для неспроможного боржника. Цивільна частина його положень обмежувалася приписами лорду-канцлеру щодо арешту майна боржника та його розподілу між кредиторами. Наступним законом 1572 р. застосування неспроможності було обмежено колом осіб купецького стану (дане обмеження зберігало свою силу до 1861 р.). У 1825 р. було прийнято перший банкрутський статут, яким вперше було передбачено право боржника ініціювати відкриття конкурсного провадження. Але цей статут не передбачав контролю за діями кредиторів, у зв'язку з чим у 1831 р. було створено особливий банкрутський суд – Court of Bankruptcy, що складався з 6 членів. Задача управління майном боржника була передана сумісно піклувальникам, обраним кредиторами, та присяжним піклувальникам, що діяли при банкрутському суді.

Значні зміни у суб'єктному складі конкурсного процесу Англії були внесені конкурсним статутом 1869 р. Даний закон скасував втручання посадових осіб в управління майном боржника, яке було передано до відання самих кредиторів. На зміну судовим піклувальникам прийшли особи, що обиралися кредиторами на власний розсуд – trustees. Але цей закон діяв порівняно недовго, оскільки безконтрольність кредиторів не сприяла ефективності конкурсного процесу і тягла за собою чисельні зловживання. Все це зумовило прийняття у 1883 р. нового конкурсного статуту, який багато в чому повернув положення, що діяли до 1869 р. Згідно даного закону, управління

---

¹ Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К. : Логос, 2007. С. 7.

² Tabb C. J. History of the Bankruptcy Laws in the United States. Am. Bankr. Inst. L. Rev. 1995. Т. 3. Р. 7.

майном неспроможного боржника доручалося не судовим, а адміністративним органам, а саме міністерству торгівлі. Положення конкурсного статуту 1883 р. поширювали свою дію як на представників торгівельного класу, так і на інших осіб.

У США першим нормативним актом у сфері відносин неспроможності був банкрутський статут 1800 р., який, як зазначає британський дослідник Паоло Ді Мартіно, був повною копією англійського банкрутського статуту¹. Дія першого американського банкрутського статуту поширювалася тільки на торговельну діяльність, а об'єднання торговельної й неторговельної неспроможності відбулося у 1841 р. У 1867 р. з'являється новий банкрутський статут, який закріпив те, що справи про банкрутство перебували у провадженні окружних судів. Як орган, уповноважений управляти конкурсним процесом, передбачалися виборні з членів суду особи. На таких осіб покладалися обов'язки зі скликання загальних зборів кредиторів, перевірки вимог кредиторів, перевірки звітів піклувальників. Такі особи за своїм статусом були схожі на суддів-комісарів у Франції².

У XVIII ст. у Росії (до складу якої тоді входила більша частина і України) починають бурхливо розвиватися економічні відносини, що викликало необхідність правового регулювання неспроможності. Перша спроба російського законодавця створити кодифікований акт у цій сфері мала наслідком прийняття у 1740 р. Статуту неспроможності, або, як його називали у суспільстві, банкрутського статуту. Цим актом було вперше законодавчо закріплено статус кураторів як посадових осіб, які обираються кредиторами або призначаються Комерц-колегією, діють за дорученням суду та представляють інтереси боржника. До кураторів висувались вимоги щодо сумлінності, виборності лише з кредиторів п'ятої черги, наявності російського підданства, за виключенням ситуацій, коли боржник або будь-хто

---

¹ Di Martino P. The historical evolution of Bankruptcy Law in England, the US, and Italy up to 1939. History of Insolvency and Bankruptcy from an International Perspective. Edited by Karl Gratzer and Dieter Stiefel. Södertörn: Södertörn Academic Studies, 2008. P. 265.

² Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. С. 24-25.

з кредиторів були іноземцями¹. Але на практиці Статут 1740 р. не діяв, у зв'язку з чим у 1800 р. було прийнято новий банкрутський статут, який вважається першим у Росії кодифікованим актом про неспроможність. Цей Статут поширював свою дію як на торговельну, так і на неторговельну неспроможність. Статутом 1800 р. було встановлено винагороду для кураторів у розмірі двох відсотків від суми, що була отримана від продажу майна банкрута. Питання ж кількості кредиторів і визначення суми боргу неспроможного боржника врегульовані не були. Статутом 1800 р. було введено три види банкрутства: з необережності, з нещастя і внаслідок фальшування².

У 1832 р. було прийнято Статут про торговельну неспроможність. Даний Статут ввів інститут присяжних попечителів, які призначалися судом не з числа кредиторів і діяли поряд із кураторами. Попечитель обирався з числа присяжних повірених – адвокатів. Основною метою попечителя було забезпечення законності всіх дій неспроможного боржника. Під час призначення на посаду присяжний попечитель присягав на Євангеліє здійснювати свої повноваження по совісті і по закону без упереджень та користі. Конкурсне управління формувалося кредиторами шляхом обрання голови і кураторів. До повноважень конкурсного управління належало формування активу і пасиву боржника, вирішення питань про долю боржника, зокрема і про притягнення його до кримінальної відповідальності. До числа конкурсних кредиторів Статут 1832 р. відносив і тих, чий вимоги були забезпечені заставою. Заслуговує на увагу питання щодо речово-правових кредиторів, які перебували у сфері правого регулювання Статуту. Такі кредитори іменувалися сепаратистами або «ex jure crediti». До них належали: комітенти; «поклажедатели»; заставодавці; замовники тощо. Так, заставодавцю поверталось його майно лише після

---

¹ Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К. : Логос, 2007. С. 8.

² Козирєва В. П., Філик Н. В., Гаврилішин А. П. Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом підготов. «Право». К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. С. 33.

повернення боргу¹.

Присяжні попечителі разом з конкурсним управлінням замінювали боржника в управлінні його майном. Основною задачею попечителя було вжиття охоронних заходів щодо підготовки конкурсного провадження, а конкурсне управління займалося ліквідацією майна. Щодо такої подвійної системи управління справами боржника Г.Ф. Шершеневич висловлювався як проти абсолютно надмірного ускладнення. Але головний недолік, на думку вченого, полягав не у цьому, а у відсутності точних меж часу, коли припиняється діяльність одного органу і починається діяльність іншого, а також у приєднанні до присяжного попечителя наявних кредиторів як непотрібного баласту. Посада присяжного попечителя, на думку Г.Ф. Шершеневича, безумовно повинна бути одноособовою².

Дослідження правового регулювання відносин неспроможності у дореволюційній Росії свідчить про його досить високий рівень навіть у порівнянні з сучасними йому зарубіжними аналогами. Одним із доказів цього є регламентація законодавством того часу відновлювальних процедур, розвиток яких зазвичай пов'язують з реформою законодавства про банкрутство США 1978 р.³ Мова йде, зокрема, про введення у 1836 р. у російське право неспроможності інституту адміністрації, який суттєво полегшував становище боржника, оскільки дозволяв відновити його платоспроможність. Інститут адміністрації у справах торговельних був введений і детально врегульований Статутом судочинства торговельного. Метою адміністрації було саме відновлення справ боржника, приведення підприємства у такий стан, який би давав можливість не лише задовольнити вимоги всіх кредиторів, але і забезпечити подальшу діяльність підприємства. З метою реалізації даних цілей, керівник боржника відсторонювався від управління підприємством, яке

---

¹ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. С. 30.

² Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2000. С. 309-310.

³ Колинченко Е. А. Защита интересов неплатежеспособного должника при банкротстве. Сравнительно-правовой анализ. М. : «Статут», 2001. С. 13.

переходило у відання досвідчених адміністраторів. З позиції сучасного праворозуміння, адміністрація у справах торговельних є чимось подібним до інституту керуючого санацією, основною метою участі якого у справі про банкрутство також є відновлення платоспроможності боржника.

Здійснення судової реформи 1864 р. мало наслідком внесення певних змін і до конкурсного процесу. До реформи справи про неспроможність розглядалися комерційними судами, а за їх відсутності – ратушами або магістратами. У зв'язку з ліквідацією магістратів, частина конкурсних справ перейшла до окружних судів.

Наступним етапом у розвитку правового регулювання відносин неспроможності стало прийняття у 1922 р. Цивільного кодексу УРСР, а у 1924 р. – Цивільного процесуального кодексу УРСР (у 1929 р. до нього були включені правила розгляду справ про неспроможність). Привертає увагу той факт, що радянський законодавець диференціював правила залежно від трьох видів власності: а) приватні особи (фізичні та юридичні); б) державні підприємства та змішані акціонерні товариства; в) комерційні організації. Така диференціація пояснювалася «класовим» характером закону¹.

До органів конкурсного управління радянського періоду відносилися зберігач, ліквідатори та особливе управління. При чому, враховуючи публічний характер конкурсного процесу, кредитори не брали участі у формуванні органів конкурсного управління. На ліквідаторів покладалась обов'язки встановити актив та пасив неспроможного боржника, розшукати, оцінити та здійснити реалізацію його майна, розглядати претензії кредиторів. Також законодавством було передбачено можливість створення ліквідаційної комісії, члени якої несли солідарну відповідальність за неналежне виконання своїх обов'язків та завдані боржнику або кредиторам збитки.

З 1930-х рр. відносини, пов'язані з неспроможністю, радянським правом практично не регулювались. Офіційна доктрина не визнавала інститут банкрутства, оскільки при

---

¹ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. С. 32.

плановій соціалістичній економіці, як проголошувалося, не було місця неспроможності. Більше того, на початку 1960-х рр.. норми про банкрутство взагалі були виключені із законодавства СРСР¹. Як наслідок, доводиться констатувати, що цивільне право у радянський період свого розвитку втратило практично всі дореволюційні традиції правового регулювання банкрутства.

Економічні реформи, що проводились у Радянському союзі, і у тому числі в нашій країні, з початку 80-х років, виявили необхідність відновлення інституту неспроможності (банкрутства) як обов'язкового атрибуту ринкових відносин. Першим кроком на шляху до відродження інституту банкрутства став Закон СРСР «Про державне підприємство (об'єднання)»². У відповідності з ч. 3 ст. 18 вказаного Закону підприємство, яке систематично порушувало платіжну дисципліну, могло бути оголошено банками неплатоспроможним з повідомленням про це основним постачальникам товарно-матеріальних цінностей та вищестоящому органу.

8 липня 1991 р. до Верховної Ради СРСР було подано на розгляд проект закону про неспроможність (банкрутство) підприємств. Того ж року було розпочато перші читання цього законопроекту, але з припиненням існування Радянського Союзу та початком творення права нових незалежних держав – колишніх союзних республік цей процес зупинився³.

У незалежній Україні першим законодавчим актом у сфері неспроможності став Закон України «Про банкрутство» від 14 травня 1992 р. Спрямованість закону про банкрутство на реформування народногосподарського комплексу країни

---

¹ Черникова Л. В. Генезис и тенденция развития института несостоятельности (банкротства) в России. Вестник Адыгейского Государственного Университета. Серия 1 : Регионоведение : Философия, История, Социология, Юриспруденция, Политология, Культурология. 2013. № 3. С. 201.

² Про державне підприємство (об'єднання) : Закон СРСР від 30 червня 1987 р. № 7284-ХІ. Відомості Верховної Ради СРСР. 1987. № 26. Ст. 385.

³ Бірюков О. Місце законодавства про неспроможність у правовій системі країн із ринковою економікою. Вісник академії правових наук України. 2000. № 4. С. 157.

зумовило певну обмеженість кола суб'єктів банкрутства¹. Так, зазначений закон поширював свою дію тільки на юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Кредиторами за цим законом визнавалися громадяни або юридичні особи, які мали підтверджені належними документами майнові вимоги до боржника, крім кредиторів, вимоги яких повністю забезпечені заставою. Заставні кредитори не відносилися до конкурсних, але мали право на задоволення своїх вимог, забезпечених заставою, у першу чергу. До представницьких органів кредиторів віднесено збори та комітет кредиторів. Розпорядником майна міг бути призначений банк боржника, Фонд державного (комунального) майна (якщо боржник – державне підприємство, організація) або інша особа за пропозицією боржника чи кредиторів. Також Законом про банкрутство 1992 р. було передбачено особливих учасників справи про банкрутство – санаторів. До них належали громадяни і юридичні особи, які бажали взяти участь у санації боржника. Санатори вступали у процес шляхом подання до арбітражного суду заяви з письмовим зобов'язанням про переведення на них боргу, а також із зазначенням умов санації юридичної особи – боржника.

Але Закон 1992 р., який по своїй суті був прокредиторським, мав ряд недоліків: реорганізаційна процедура – санація – на практиці видалася неефективною, не передбачалося ніяких засобів збереження майна (мораторій було введено тільки пізніше), не передбачалося залучення незалежних професійних осіб для надання послуг у справі про банкрутство (розпорядником майна найчастіше виступав представник обслуговуючого банку)². Крім того, законом не було встановлено базового розміру заборгованості, необхідного для порушення провадження у справі про банкрутство, що давало можливість запуску судового механізму банкрутства за наявності навіть

---

¹ Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К. : Юридическая практика, 2006. С. 75.

² Бірюков О. М. Розвиток концепції законодавства про банкрутство в Україні на зламі віків. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ, 2012. Вип. 105, ч. 1. С. 17.

незначного боргу, що також не йшло на користь суб'єктам підприємництва. Всі ці фактори зумовили внесення суттєвих змін до Закону України «Про банкрутство», який з 30 червня 1999 р. отримав нову назву – «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Закон 1999 р. став продебіторським. Об'єктом правового регулювання тепер стали не майнові, а грошові зобов'язання боржника. Вперше на законодавчому рівні було передбачено функціонування спеціального державного органу з питань банкрутства та визначено його повноваження. Також Законом про банкрутство в редакції 1999 р. було введено інститут арбітражного керуючого. Новий закон чітко визначив коло учасників провадження у справі про банкрутство: сторони, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника.

Порівнюючи суб'єктний склад попередньої редакції Закону про банкрутство і редакції 1999 р., варто відмітити значне розширення кола суб'єктів банкрутства. Зокрема, за Законом 1992 р. суб'єктами банкрутства могли бути тільки юридичні особи, зареєстровані в Україні як суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі державні підприємства, підприємства, які мають у статутному фонді частку державної власності, споживчі кооперативи та сільськогосподарські виробничі кооперативи, підприємства з іноземними інвестиціями, а також підприємства, об'єкти яких відповідно до чинного законодавства не підлягають приватизації.

Закон 1999 р. суттєво розширив коло суб'єктів банкрутства, включивши до них і деякі некомерційні організації, а також громадян – суб'єктів підприємницької діяльності. Закон детально врегулював спеціальний порядок щодо окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності: містоутворюючих підприємств, особливо небезпечних підприємств, сільськогосподарських підприємств, страховиків, професійних учасників ринку цінних паперів, суб'єкта підприємницької діяльності – громадянина, селянського (фермерського)

господарства. Особливості банкрутства банків регулюються Законом «Про банки і банківську діяльність». Також Закон 1999 р. передбачив можливість обмеження його застосування стосовно підприємств – об'єктів комунальної власності, якщо щодо них прийнято таке рішення відповідною радою органів місцевого самоврядування.

22 грудня 2011 р. було прийнято нову редакцію Закону про банкрутство, яка набрала чинності 19 січня 2013 р. Закон про банкрутство у новій редакції продовжив тенденцію дебіторського характеру інституту банкрутства¹. Зміни, внесені даним Законом, торкнулися кожного учасника провадження у справі про банкрутство. Так, до визначення поняття «конкурсний кредитор» включені слова «виконання яких не забезпечено заставою майна боржника». Вперше окремо дано визначення поняття «забезпечені кредитори». Суттєві зміни відбулися і у правовому статусі арбітражного керуючого: попередня редакція обов'язковою умовою здійснення діяльності арбітражного керуючого визначала наявність статусу суб'єкта підприємницької діяльності, тепер же арбітражний керуючий визначається як суб'єкт незалежної професійної діяльності, який на час здійснення повноважень розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора прирівнюється до службової особи підприємства – боржника.

Таким чином, на етапі зародження конкурсного процесу коло учасників справи про банкрутство обмежувалося боржником і кредиторами, для яких цілком природнім було звернення стягнення за невиконання майнових зобов'язань на самого боржника, а не на його майно. Пізніше подібна практика показала, що особисті покарання боржника не забезпечують відшкодування заподіяних кредитором майнових збитків, що зумовило заміну особистої відповідальності боржника на майнову. Кредитори почали переслідувати боржника не кожен

---

¹ Поляков Б. М. Новели законодавства про банкрутство в Україні. Нова редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» перспективи реалізації : збірник наукових праць за результатами круглих столів (м. Хмельницький, 20 квітня 2012 року, 16 жовтня 2012 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 4.

окремо, а об'єднуючись і навіть призначаючи зі свого складу особу, уповноважену представляти інтереси всіх, кому боржник заборгував. Таким чином, вже з'являються прообрази сучасних інститутів зборів та комітету кредиторів. На початку ХХІ ст. відновлювальні процедури стали основою правового регулювання відносин неспроможності, що зумовило необхідність участі у справі про банкрутство професійних суб'єктів, метою участі яких у процесі є не лише пропорційне задоволення вимог кредиторів, але і, за можливості, відновлення платоспроможності боржника. Таким учасником став арбітражний керуючий у сучасному розумінні, який на даному етапі розвитку права неспроможності може виконувати у справі про банкрутство роль розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора¹.

Отже, можна визначити наступні основні етапи становлення та розвитку правової регламентації становища учасників справи про банкрутство:

1) кредитор самостійно вживав заходів щодо задоволення своїх вимог до боржника, акцентуючи увагу на особі останнього, а не на його майні;

2) об'єднання кредиторів у прообрази сучасних інститутів зборів та комітету кредиторів та зміщення акценту з особи боржника на його майно;

3) формування професійних учасників провадження у справі про банкрутство.

---

¹ Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 65. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 133.

РОЗДІЛ 2. ОBOB'ЯЗКОВІ УЧАСНИКИ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

2.1. Роль господарського суду як особливого учасника відносин неспроможності

Єдиним в Україні органом, уповноваженим розглядати справи про банкрутство, є господарський суд. Останній покликаний, з одного боку, забезпечити додержання вимог законності при задоволенні вимог кредиторів з урахуванням принципів пропорційності, черговості та справедливості. З іншого боку, суд повинен, з урахуванням спрямованості законодавства на збереження господарюючих суб'єктів, сприяти відновленню платоспроможності боржника.

Як слушно зазначає О.В. Щербанюк, завдання суду – співставити вимоги держави та суспільства з інтересами конкретної юридичної або фізичної особи, знайти компроміс, не допускаючи ситуації, коли вимоги публічного інтересу повністю придушують приватний інтерес, і навпаки – коли публічні інтереси зовсім не враховуються судом¹. Для правовідносин неспроможності характерною є висока конфліктогенність між учасниками провадження у справі про банкрутство, зумовлена бажанням кожного суб'єкта (як боржника, так і кожного з кредиторів) максимально захистити свої інтереси. Це зумовлює необхідність залучення до відносин неспроможності незалежного арбітра, який би не лише контролював дії учасників справи про банкрутство, але і сам виступав активним учасником процесу, суб'єктом контролю за діяльністю всіх учасників справи та, у разі необхідності, навіть суб'єктом доказування.

Здебільшого справи про банкрутство відрізняються широким колом учасників (кредиторів), складністю питань, що вирішуються господарським судом, необхідністю дослідження

---

¹ Щербанюк О. В. Роль органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство». 2013. Вип. 714. С. 66.

багатьох документів, що, звісно, потребує певного часу для повноти встановлення обставин справи¹. Суддя виступає центральною фігурою у правозастосовному процесі, він покликаний не тільки знайти норму права, що може бути застосована у конкретному випадку, але і провести аналіз історико-соціального контексту, з'ясувати суть реально діючих суспільних відносин².

ГПКУ у п. 2 ч. 1 ст. 12 та Закон про банкрутство у ст. 10 встановлюють, що справи про банкрутство підвідомчі господарським судам. Господарський суд є єдиним в Україні органом, уповноваженим розглядати дану категорію справ. Суд покликаний, з одного боку, забезпечити задоволення вимог кредиторів на засадах пропорційності, черговості та справедливості. З іншого боку, суд повинен постаратися зберегти боржника як суб'єкта господарювання (з відповідним збереженням робочих місць, економічної стабільності регіону, галузі тощо) або ж навпаки – ліквідувати неефективно працюючого суб'єкта підприємництва. Який шлях розвитку справи обирати – це рішення судді, який повинен керуватися внутрішнім переконанням і враховувати інтереси як економіки країни в цілому, так і інтереси конкретних учасників провадження у справі про банкрутство.

Насамперед, слід зауважити, що єдиної думки щодо кількості функцій суду не існує. Одні дослідники виявляють лише основну функцію – здійснення правосуддя, друга група вчених, нарівні з попередньою функцією, виявляє інші – регулятивну, охоронну, організаційну, виховну тощо. Так, Н.В. Іванюта визначає три функції господарського суду: 1) функцію правосуддя, яка є основною та відрізняє діяльність судів, зокрема господарських, від діяльності інших органів влади й полягає в розгляді та вирішенні судом справ, віднесених до його компетенції; 2) функцію відтворення, яка розкривається

---

¹ Балух В. Судова реформа – практичне застосування новел у господарському судочинстві. Право України. 2011. № 6. С. 45.

² Бутирська І. А. Судовий прецедент як складова принципу «живого права». Ерліхівський збірник. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : наук. доповіді та повідомлення. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. Вип. 6. С. 150.

через постійну здатність суду виконувати покладений обсяг повноважень у результаті цілеспрямованої взаємодії усіх ланок інстанційної системи, яка проявляється в прийнятті якісних судових актів; 3) організаційну функцію, яка характеризується процесуальною формою практичної реалізації діяльності господарського суду¹.

Однак спектр діяльності суду у справі про банкрутство набагато ширший, що обумовлено застосуванням Закону про банкрутство, який, у свою чергу, регулює не лише процесуальні відносини, але й матеріальні (і таких норм більшість). Відповідно, обсяг функцій господарського суду у справі про банкрутство набагато ширший від обсягу функцій загального суду і суттєво відрізняється за змістом і спрямованістю. Тобто можна стверджувати про існування спеціальних функцій суду у справі про банкрутство.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у своїй практиці також наголошує на множинності функцій суду: «Лише той факт, що орган виконує багато функцій (адміністративну, регулятивну, судову, консультативну та дисциплінарну) не суперечить визначенню органу як «суду» (рішення у справі «Х. проти Бельгії», п. 50)². Крім того, ЄСПЛ навіть зазначає на можливості збирання судом доказів за власною ініціативою. Так, у справі «Крчмар та інші проти Чеської Республіки» ЄСПЛ вказав, що збирання доказів у справі судом за власною ініціативою саме по собі не свідчить про порушення права на справедливий судовий розгляд (п. 38)³.

Як зазначено вище, у справі про банкрутство господарський суд виступає не суто юрисдикційним органом. У господарському процесі, як і в інших видах судочинства, учасники судового розгляду є рівними у правах, наділяються однаково широкими

---

¹ Іванюта Н. В. Методологічний аналіз діяльності господарського суду. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 165.

² Case of H. v. Belgium (Application no. 8950/80) : Strasbourg, 30 November 1987. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57501%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57501%22]}) (last access: 01.02.2017).

³ Case of Krčmář and others v. the Czech Republic (Application no. 35376/97) : Strasbourg, 3 March 2000. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58608%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58608%22]}) (last access: 01.02.2017).

можливостями для переконання суду. Суд, у свою чергу, є незалежним арбітром, котрий на підставі змагання сторін встановлює істину¹. Дійсно, у справах позовного провадження господарський суд зв'язаний принципами диспозитивності і змагальності сторін, і його роль зводиться тільки до функції правосуддя, яка може в себе включати судовий контроль та управління. Однак, у справах про банкрутство роль господарського суду є дещо іншою, і контроль тут не просто структурно входить до функції правосуддя, а стає цілком самостійним напрямом діяльності суду.

Розгляд справ про банкрутство, на думку І.О. Вечірко, є самостійною формою процесуальної діяльності господарського суду, що зумовлено значною специфікою процесуальних відносин у справах про банкрутство².

Рябцева Я.Г. у справах про банкрутство виділяє наступні функції господарського суду: єдине та правильне застосування норм законодавства України та законодавства про банкрутство зокрема; здійснення контролю за проведенням процедур банкрутства; здійснення оцінки дій учасників провадження у справі про банкрутство та їх затвердження або відхилення в процесуальних документах; застосування санкцій за порушення норм законодавства про банкрутство; реабілітація боржника, який відновив свою платоспроможність та розрахувався з кредиторами³. Але у даному випадку, на нашу думку, скоріше йдеться про повноваження, а не про функції господарського суду. Наприклад, оцінку дій учасників справи про банкрутство та застосування санкцій за порушення законодавства можна разом об'єднати у контрольну функцію, яка охоплює дані повноваження.

Дорохіна О.Г. щодо сутності повноважень суду у справі про банкрутство зазначає: «З одного боку, реалізація судом

---

¹ Таликін Є. А. Межі універсальності господарської процесуальної форми. Економіка та право. 2012. № 1. С. 64.

² Вечірко І. О. Провадження у справах про банкрутство як самостійна форма процесуальної діяльності господарського суду. Санація та банкрутство. 2014. № 3–4. С. 233.

³ Рябцева Я. Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. Вісник господарського судочинства. 2008. № 6. С. 90.

повноважень контрольного характеру свідчить про підвищену процесуальну активність суду під час розгляду справ про банкрутство, яка реалізується в його ініціативних діях, часто незалежних від волевиявлення осіб, що беруть участь у справі. З іншого боку, перед нами – свідчення про наділення суду управлінськими функціями (наприклад, функцією контролю), що дозволяє розглядати арбітражний суд як структурний елемент системи управління банкрутством»¹.

Реалізуючи свої повноваження, суд займає у процесуальному відношенні становище керівного суб'єкта, що підкреслюється змістом його прав та обов'язків, здійснює контроль за всіма діями учасників процесу та санкціонує ці дії². Поляков Б.М. виділяє контрольну та юрисдикційну (правосуддя) функції господарського суду у справі про банкрутство³. У процедурі банкрутства не вирішується спір по суті. У суду тут зовсім інші задачі та функції. Так, суд наділений функціями контролю, і якщо учасники справи не дотримуються вимог законодавства, то суд не затверджує різного роду документи (план санації, мирову угоду, ліквідаційний баланс, звіт арбітражного керуючого і т.д.), не визнає грошові вимоги. Іншими словами, зазначає науковець, розглядаючи справу про банкрутство, суд виступає апеляційною інстанцією стосовно дій учасників процедури банкрутства⁴.

Здійснюючи контрольну функцію, суд покликаний забезпечити керованість та впорядкованість дій всіх суб'єктів справи про банкрутство. Сутність контролю полягає в тому, що суб'єкт контролю здійснює облік і перевірку того, як

---

¹ Дорохина Е. Г. Характер полномочий арбитражного суда в деле о банкротстве. Журнал российского права. 2007. № 8. С. 46.

² Бурматнова Л. В. Полномочия арбитражного суда при применении мер по обеспечению заявленных требований кредиторов в делах о несостоятельности (банкротстве). Вестник Томского государственного университета. 2007. № 303. С. 143.

³ Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. С. 270-271.

⁴ Поляков Б. М. Закон Украины «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» : Научно-практический комментарий : В 2-х т. Т. 1. К. : Логос, 2014. С. 95.

контрольний об'єкт виконує покладені на нього завдання і реалізує свої функції¹. Судовий контроль покликаний усувати порушення законності, відновлювати порушені інтереси, права і свободи суб'єктів суспільних відносин, нівелювати негативні наслідки від неправомірної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, забезпечувати конституційно встановлений механізм організації та функціонування державної влади².

У системі відносин неспроможності судовий контроль має на меті ряд конкретних завдань: усунення порушень з боку учасників справи, недопущення зловживань з їх сторони, нівелювання негативних наслідків неправомірної діяльності арбітражного керуючого, боржника, кредиторів тощо. У широкому значенні можна говорити про те, що метою контрольної діяльності суду у справі про банкрутство є забезпечення ефективності застосування процедур банкрутства до неплатоспроможного боржника, відновлення його платоспроможності, а за неможливості фінансового оздоровлення боржника – максимально пропорційне і справедливе задоволення вимог кредиторів у ліквідаційній процедурі. Об'єктами судового контролю у справі про неспроможність можуть виступати як дії чи бездіяльність учасників справи про банкрутство, так і різного роду акти – план санації, звіт ліквідатора, тощо.

Розглядаючи справу про банкрутство, суд може виявити і професійну невідповідність учасників справи, зокрема, арбітражного керуючого. Так, 22 липня 2014 р. під час розгляду апеляційної скарги на постанову господарського суду Харківської області від 13 березня 2014 р. про визнання ТОВ «Кентавр» банкрутом, колегією суддів Харківського апеляційного господарського суду було виявлено істотні недоліки в роботі ліквідатора О., які полягали у неналежній юридичній підготовці та недобросовісному використанні своїх

---

¹ Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : Підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. С. 525.

² Умарова М. А. Контрольная деятельность судебных органов в российской правовой системе: некоторые проблемы нормативно-правового регулирования. Бизнес в законе. 2011. № 3. С. 72.

процесуальних прав. Так, ліквідатор О., яка була головою ліквідаційної комісії боржника та особою, що подавала до суду заяву про порушення справи про банкрутство боржника, не довела суду наявності неплатоспроможності (загрози неплатоспроможності) боржника, неможливості боржника задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі під час ліквідації боржника не у зв'язку з процедурою банкрутства, а також дотримання боржником порядку ліквідації юридичної особи відповідно до законодавства України. Також ліквідатором боржника ні суду першої інстанції, ні апеляційному господарському суду, не надано доказів надіслання заставному кредиторів – публічному акціонерному товариству (далі – ПАТ) «Укрсоцбанк» – письмового повідомлення в порядку ч. 3 ст. 60 Господарського кодексу України (далі – ГКУ). У матеріалах справи також відсутні і докази направлення повідомлення іншому кредиторів – фізичній особі – підприємцю С., який у своїй заяві зазначив про те, що про ліквідацію боржника йому стало відомо з «Бюлетеня державної реєстрації». Ці та інші обставини дали підстави для висновку суду про наявність істотних недоліків у роботі ліквідатора, які потребують відповідного реагування з боку суду. Актом такого реагування стала окрема ухвала від 22 липня 2014 р.¹.

Як вірно зазначає Л.М. Ніколенко, контроль, як відомо, є ефективним тільки тоді, коли в руках контролюючого є документ, що дозволяє залучити контрольованого до відповідальності за неналежне виконання обов'язків².

Межі реагування суду на недобросовісні дії арбітражного керуючого не залежать від процесуальної активності учасників справи про банкрутство. Зокрема, суд може усунути арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) від виконання ним своїх обов'язків як за наявності клопотання учасників процесу (комітету кредиторів,

---

¹ Окрема ухвала Харківського апеляційного господарського суду від 22 липня 2014 р. у справі № 922/4588/13 про банкрутство ТОВ «Кентавр». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39949719> (дата звернення: 01.02.2017).

² Ніколенко Л. М. Суддівський розсуд при доказуванні у господарському процесі України. Економіка. Фінанси. Право. 2003. № 5. С. 34-35.

органу, уповноваженого управляти державним майном – для державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків), так і за власною ініціативою¹.

На нашу думку, можна говорити про ще одну специфічну функцію господарського суду у справі про банкрутство – організаційну. Це обумовлено особливим статусом суду у справі про банкрутство, який не лише здійснює правосуддя, контролює дії учасників, але й у певних випадках впливає на хід справи про банкрутство. Зокрема, суд може призначити арбітражного керуючого за власною ініціативою у певних випадках. Також судовий вплив може здійснюватись навіть поза межами волі решти учасників у справі про банкрутство (у першу чергу кредиторів). Наприклад, суд може достроково припинити процедуру санації у випадку невиконання боржником поточних зобов'язань (ч. 12 ст. 28 Закону про банкрутство).

Фролов І.В. виділяє управлінську функцію суду у справі про банкрутство, яка реалізується у наданні певних правових статусів окремим елементам системи управління, у затвердженні на процедуру конкретних суб'єктів управління, від поведінки яких залежить хід і характер правовідносин у даній сфері². Проте, на нашу думку, управлінська функція структурно входить до організаційної і є її складовою.

У теорії адміністративного права під управлінням прийнято розуміти діяльність суб'єкта, що виявляється у цілеспрямованому, організуючому впливі на об'єкт управління, здійснюваному з метою приведення його у бажаний для суб'єкта стан³. Управлінські функції господарський суд здійснює на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство: так, під час

---

¹ Бутирська І. А. Роль господарського суду у справі про банкрутство. Антропосоціокультурна природа права : матеріали наукової конференції (Чернівці, 25–27 травня 2016 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 395.

² Фролов И. В. Управленческие функции судебных органов, их место в системе государственного (административного) управления сферы финансового оздоровления, несостоятельности (банкротства). Вестник Томского государственного университета. 2009. № 324. С.254.

³ Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : Підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. С. 8.

прийняття заяви про порушення справи про банкрутство – зобов'язує заявника, боржника та інших осіб надати суду додаткові відомості, вживає заходів щодо забезпечення вимог кредиторів шляхом заборони власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника та боржнику приймати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчужувати основні засоби; під час порушення провадження у справі про банкрутство – встановлює строк подання розпорядником майна відомостей про результати розгляду вимог кредиторів, строк проведення розпорядником майна інвентаризації майна боржника тощо.

У науковій літературі звертається увага на дискреційний характер повноважень господарського суду, взагалі, та у справах про банкрутство, зокрема. Найчастіше для характеристики дискреційних повноважень використовується категорія «розсуд», так що вказані поняття розглядаються як взаємозамінювані¹. З цього приводу В.Б. Авер'янов зазначав: «дискреційна влада – спосіб реалізації публічної влади, за яким відповідний суб'єкт влади (орган чи посадова особа) застосовує надані йому в межах закону повноваження на власний розсуд, без необхідності узгодження в будь-якій формі своїх дій з іншими суб'єктами»². Ніколенко Л.М. під дискрецією стосовно діяльності суду розуміє комплекс повноважень, виражених у правах, які надані органу правосуддя поступати певним чином в конкретних ситуаціях, вказаних законодавцем для здійснення процесу судочинства з ряду причин³.

До ознак дискреційних повноважень суду Ю.В. Білоусов та М.Б. Рибчак відносять: застосування дискреційних повноважень передбачене юридичними нормами; наявність декількох, як мінімум, двох, варіантів вирішення проблеми, з яких суддя вправі

---

¹ Фуфалько Т. М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу пропорційності. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 53.

² Авер'янов В. Б. Дискреційна влада. Юридична енциклопедія : у 6 т. Т. 2. К. : Українська енциклопедія, 1999. С. 195.

³ Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2013. № 6–2. Т. 2. С. 32.

вибрати один; вибір повинен здійснюватися тільки між наявними законними варіантами; застосування дискреційних повноважень повинно бути мотивованим; при здійсненні діяльності по розсуду суд повинен керуватися принципами справедливості, розумності і доцільності; обов'язковість врахування конкретних обставин справи¹.

На думку російського дослідника С.М. Лисенка, розглядаючи неспроможність (банкрутство) як певну систему управління, варто розглядати арбітражний суд як один з основних елементів (суб'єктів) даної системи, який володіє широким спектром дискреційних повноважень та підвищеною процесуальною активністю². У справі про банкрутство дискреційні повноваження господарського суду можуть проявлятися у виборі арбітражного керуючого з-поміж декількох кандидатур, а іноді – навіть у виборі наступної судової процедури, що буде застосовуватися до неспроможного боржника. Прикладом може слугувати право суду винести ухвалу про введення процедури санації у випадку, якщо є достатні підстави вважати, що рішення комітету кредиторів про звернення до господарського суду з клопотанням про визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури прийнято на шкоду більшості кредиторів – членів комітету кредиторів та встановлена реальна можливість відновити платоспроможність боржника. У даному випадку господарський суд, керуючись внутрішнім переконанням, оцінює фактичні обставини справи і обирає одне з двох можливих рішень – або визнає боржника банкрутом та відкриває ліквідаційну процедуру, або вводить процедуру санації. Дане рішення, безумовно, є доленосним стосовно боржника і визначальним у подальшому ході справи про банкрутство.

Господарський суд здійснює свій управлінський вплив на всіх без винятку учасників справи про банкрутство, але

---

¹ Білоусов Ю. В., Рибчак М. Б. Поняття та ознаки дискреційних повноважень суду у цивільному процесі. Університетські наукові записки, 2007. № 4. С. 108.

² Лысенко С. М. Дискреционный характер полномочий арбитражного суда в делах о банкротстве. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2013. № 1 (34). С. 163.

найбільше всього на арбітражного керуючого. На відміну від інших учасників справи, тільки арбітражного керуючого призначає і звільняє суд, що зумовлює і значне коло повноважень в останнього щодо контролю за діяльністю розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора та, відповідно, управління ним. Так, за загальним правилом, господарський суд призначає арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) самостійно із застосуванням автоматизованої системи. Але у разі, якщо від арбітражного керуючого, визначеного автоматизованою системою, не надійшла згода стати розпорядником майна у цій справі, то розпорядника майна суд призначає без застосування автоматизованої системи, самостійно. Під час призначення керуючого санацією та ліквідатора господарський суд не пов'язаний кандидатурами арбітражних керуючих, запропонованих комітетом кредиторів, та взагалі має право призначити арбітражного керуючого самостійно. Крім того, усунути арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) від виконання ним своїх обов'язків суд може також за власною ініціативою¹.

Незважаючи на відсутність спору про право у справі про банкрутство, суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, вирішує більшість майнових спорів з вимогами до боржника, у тому числі це можуть бути цивільно-правові, трудові спори тощо. Тож власне функцію правосуддя господарський суд також здійснює. При чому можна говорити у даному випадку про дуалістичну природу функції правосуддя у справах про банкрутство: господарський суд, з одного боку, виступає як перша інстанція, приймаючи рішення про порушення і припинення провадження у справі про банкрутство, про затвердження мирової угоди або про відмову у її затвердженні тощо, а, з іншого боку, – як свого роду апеляційна інстанція, розглядаючи скарги на дії та рішення учасників процесу (комітету та зборів кредиторів, арбітражного керуючого тощо).

Також важливо розмежовувати питання, які розглядаються

---

¹ Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. Вісник господарського судочинства. 2015. № 4. С. 109.

господарським судом у порядку відокремленого провадження, оскільки розгляд одночасно різнорідних вимог з винесенням єдиного судового рішення порушує права та охоронювані інтереси заінтересованих осіб та учасників провадження у справі про банкрутство, а також суперечить положенням ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, оскільки порушує право на ефективний засіб юридичного захисту прав та свобод.

Так, Вищий господарський суд України (далі – ВГСУ) у постанові від 22 лютого 2017 р. у справі № 3/32-Б про банкрутство приватного підприємства «ВАЛком-монтаж», розглянувши касаційну скаргу, зазначив наступне. Як встановлено судами попередніх інстанцій, протягом 2015-2016 років від учасників провадження у справі про банкрутство боржника – ліквідатора К., ПП «Атлант-будсервіс», УПФУ в Житомирській області надійшло ряд заяв та клопотань, які містили вимоги щодо здійснення правонаступництва, затвердження звіту про оплату послуг та відшкодування витрат ліквідатора, проведення судово-економічної експертизи та приведення у відповідність реєстру вимог кредиторів боржника.

Слід зазначити, що розгляд вищевказаних заяв відбувався за відокремленими провадженнями в одному судовому засіданні, за результатами розгляду яких було винесено єдину ухвалу господарського суду Житомирської області від 14 квітня 2016 р. у справі № 3/32-Б.

Між тим, відокремлені провадження, що здійснюються господарським судом, у провадженні якого знаходиться справа про банкрутство та безпосередньо її стосуються, мають свій предмет розгляду, а також специфічну матеріально-процесуальну основу. Наприклад, під час розгляду грошових вимог кредиторів можуть застосовуватися норми господарського, цивільного, трудового та фінансового права, з урахуванням норм Закону про банкрутство та ГПКУ.

Отже в порядку відокремленого провадження здійснюється розгляд заяв щодо оплати послуг арбітражного керуючого, проведення судово-економічної експертизи, здійснення процесуального правонаступництва та спорів на предмет грошових вимог кредиторів, у тому числі забезпечених. Однак

розгляд одночасно різнорідних вимог з винесенням єдиного судового рішення порушує права та охоронювані інтереси заінтересованих осіб та учасників провадження у справі про банкрутство, а також суперечить положенням ст. 13 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 р., що була ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р., оскільки порушує право на ефективний засіб юридичного захисту прав та свобод.

Враховуючи вищезазначене, а також приписи, наведені в п. 4.3 постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 18 від 26 грудня 2011 р. «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції», наслідком звернення особи до господарського суду у неналежний спосіб захисту порушеного права або охоронюваного інтересу може бути відмова у задоволенні заявлених вимог.

До викладеного слід додати, що розглядаючи заяви ліквідатора К., ПП «Атлант-будсервіс», УПФУ в Житомирській області судами ні першої, ні апеляційної інстанцій не було враховано, що вимоги у заявах цих учасників процедури банкрутства, хоча і регулюються одним законом, однак порядок та правові підстави їх розгляду, як вже було зазначено вище, є різними. У зв'язку з цим їх сумісний розгляд може перешкодити з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін та повному й всебічному розгляду цих вимог¹.

Віднесення всіх майнових спорів з вимогами до боржника до компетенції господарського суду, у провадженні якого знаходиться справа, зумовлює необхідність застосування не лише загального порядку розгляду справ про банкрутство, але і розгляду справ у порядку позовного провадження. Таким чином, повноваження господарських судів значно розширюються, тепер їх компетенція в окремих випадках може поширюватися і на

---

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 22 лютого 2017 р. у справі № 3/32-Б про банкрутство приватного підприємства «ВАЛком-монтаж». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65070545> (дата звернення: 03.03.2017).

цивільні, і на трудові правовідносини¹. Розгляд таких категорій справ вимагає від суддів високого професійного рівня та широкої спеціалізації.

Господарський суд, таким чином, займає особливе становище у системі відносин неспроможності. У справах про банкрутство роль господарського суду значно відрізняється від його ролі у позовному провадженні, оскільки тут суд наділений широким колом повноважень, які він у праві реалізовувати незалежно від процесуальної активності сторін. Господарський суд у справі про банкрутство, діючи на підставі Закону про банкрутство, здійснює, крім загальних, спеціальні функції. До останніх слід віднести контрольну та організаційну. Зміст даних функцій полягає у контролі за діями учасників справи про банкрутство та реалізації організаційних повноважень, які здійснюють суттєвий вплив на хід справи про банкрутство.

2.2. Правовий статус арбітражного керуючого

Ефективна діяльність арбітражного керуючого має надзвичайно важливе значення в процедурі відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, оскільки саме через арбітражного керуючого, як вірно зазначає О.М. Борейко, здійснюється реалізація відносин між боржником, кредиторами та господарським судом².

Питання правового статусу арбітражного керуючого є досить дискусійним. Російський вчений В.М. Салата, досліджуючи правовий статус арбітражного керуючого у процедурі зовнішнього управління, вірно зазначає, що зовнішній керуючий у повній мірі не являється ні органом юридичної особи

---

¹ Бутирська І. А. Окремі проблеми виконання судових рішень у процедурі банкрутства. Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 30 квітня 2013 р. у 3-х томах. Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2013. Т. 1. С. 39.

² Борейко О. М. Арбітражний керуючий як один з учасників правовідносин неспроможності (банкрутства). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». Вип. 16. Ужгород, 2011. С. 134.

– боржника, ні її керівником. Поєднуючи елементи правового статусу кожного з них, зовнішній керуючий являється суб'єктом конкурсних відносин, має особливий трудовий статус, що визначається цілями і задачами процедури зовнішнього управління¹.

Досить поширеною у науковій літературі є думка, згідно з якою арбітражний керуючий розглядається як орган державної влади. Так, ще Г.Ф. Шершеневич розглядав конкурсного попечителя (конкурсне управління) як орган державної влади, покликаний виконувати публічні функції, тобто захищати інтереси суспільства (держави)². Сучасний російський вчений В.Ф. Попондопуло має аналогічні погляди на правову природу статусу арбітражного керуючого і вказує, що арбітражний керуючий по суті виступає учасником виконавчого провадження – органом примусового виконання арбітражно-судових актів у відповідній виконавчій процедурі (процедурах нагляду, зовнішнього управління, конкурсного провадження)³.

Ще один дослідник О.М. Ларін, досліджуючи юридичну природу дій арбітражного керуючого у справі про банкрутство, зазначає: «Якщо все-таки погодитися з тим, що у арбітражного керуючого в рамках процесу неспроможності відсутні представницькі функції, то можна прийти до висновку, що він у справі про банкрутство переслідує власні інтереси, тим більше, що сам закон спонукає до такого тлумачення»⁴.

Варто погодитися з О.Г. Дорохіною, яка зазначає, що правовий статус арбітражного керуючого обумовлений проведенням тієї чи іншої процедури банкрутства. Саме поняття «арбітражний керуючий» являється збірним та підлягає

---

¹ Салата Н. В. Трудовой статус арбитражного управляющего. Вестник Томского государственного университета. 2007. № 296. С. 224.

² Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2000. С. 324.

³ Попондопуло В. Ф. Конкурсное право. М. : Юристъ, 2001. С. 143.

⁴ Ларин А. М. Юридическая природа действий арбитражного управляющего в деле о банкротстве de lege lata. Известия Юго-Западного государственного университета. Серия История и право. 2012. № 2. Ч. 2. С. 36.

конкретизації стосовно кожної процедури банкрутства¹.

Враховуючи, що арбітражний керуючий повинен діяти одночасно в інтересах боржника, кредиторів та суспільства, його не можна назвати представником кого-небудь із зазначених суб'єктів, оскільки представник може діяти тільки в інтересах однієї сторони по справі. У зв'язку з цим, доводиться констатувати, що арбітражний керуючий являється носієм власних прав, обов'язків та інтересів, і має особливий публічно-правовий статус².

Розпорядник майна – це особа, основними завданнями якої є забезпечення збереження та ефективного використання майнових активів боржника шляхом нагляду та контролю за управлінням і розпорядженням майном боржника. Метою діяльності арбітражного керуючого на цій стадії провадження у справі про банкрутство, крім задоволення інтересів кредиторів, є також захист інтересів самого боржника.

Як зазначає С.В. Міньковський, на розпорядника майна боржника за допомогою наданих останньому контрольно-наглядових функцій з управління та розпорядження покладається обов'язок узгодити інтереси кредиторів і неспроможного боржника з метою подальшого задоволення у повному обсязі вимог кредиторів і, наскільки можливо, запобігти зайвим збиткам та економічному руйнуванню боржника як виробничої одиниці³.

В абз. 2 п. 17 Інформаційного листа ВГСУ «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013 зазначено, що новою редакцією Закону про банкрутство також розширено повноваження розпорядника

---

¹ Дорохина Е. Г. Управление в системе банкротства: частноправовые и публично-правовые аспекты правового регулирования : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03, 12.22.14. М., 2010. С. 30.

² Butyrska I. A. The legal status of the arbitration manager in bankruptcy case in Ukraine. Studium Europy Środkowej i Wschodniej : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie (Польша). 2014. Nr. 2. P. 75.

³ Міньковський С. В. Правовий статус розпорядника майна боржника у справі про банкрутство. Право і безпека. 2010. № 4. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_4/PB-4/PB-4_52.pdf (дата звернення: 01.02.2016).

майна, які стосуються, зокрема, проведення інвентаризації майна боржника, розробки плану санації, звернення з позовом про визнання недійсними правочинів (договорів), укладених боржником із порушенням порядку, встановленого Законом, а також з позовом щодо визнання недійсними актів, прийнятих у процедурі розпорядження майном стосовно зміни організаційно-правової форми боржника, незалежно від того, яким органом прийнятий відповідний акт¹.

Талан Л.Г. виділяв наступні групи повноважень розпорядника майна: особисті повноваження, спільні повноваження та повноваження зі здійснення контролю за діями органів управління боржника². Ми пропонуємо поділяти повноваження розпорядника майна на три групи в залежності від того, на задоволення чиїх інтересів вони спрямовані.

До першої групи варто віднести повноваження, спрямовані на захист інтересів кредиторів: розглядати заяви кредиторів про грошові вимоги до боржника, які надійшли в установленому Законом порядку; вести реєстр вимог кредиторів; повідомляти кредиторів про результати розгляду їхніх вимог.

Другу групу становлять повноваження, спрямовані на захист інтересів боржника: вживати заходів для захисту майна боржника; аналізувати фінансово-господарську діяльність, інвестиційне становище боржника та його становище на ринках; виявляти (за наявності) ознаки фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства.

Третю групу обов'язків розпорядника майна складають повноваження, спрямовані на узгодження інтересів кредиторів і боржника: скликати збори кредиторів та організувати їх

---

¹ Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. Ст. 91.

² Талан Л. Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. Санація та банкрутство. 2013. № 3. С. 224.

проведення; надавати державному органу з питань банкрутства відомості, необхідні для ведення Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено справу про банкрутство; надавати господарському суду та комітету кредиторів звіт про свою діяльність, відомості про фінансове становище боржника, пропозиції щодо можливості відновлення платоспроможності боржника; не пізніше двох місяців від дня порушення провадження у справі про банкрутство разом з боржником організувати та забезпечити проведення інвентаризації майна боржника та визначити його вартість; брати участь у розробці плану санації у випадках, передбачених Законом про банкрутство, та за можливості проведення санації боржника розробити разом з боржником не пізніше двох місяців від дня порушення провадження у справі про банкрутство план санації боржника та подати його на розгляд комітету кредиторів.

У своїй діяльності розпорядник майна тісно співпрацює з керівником боржника і дуже важливою є їх взаємна співпраця та підтримка, незважаючи на певний конфлікт інтересів. Так, як вірно зазначає Р. Калнан, безсумнівно виникає потенційне протиріччя між обов'язком тимчасового управителя захищати активи боржника та правом керівника боржника продовжувати використовувати ці активи в поточній діяльності (можливо, збитковій)¹. Якщо ж все-таки керівник боржника здійснить неправомірне відчуження майна боржника або необґрунтовано укладе інший правочин, який може зменшити майнові активи боржника, то розпорядник майна має право звернутися до господарського суду з позовом про визнання таких правочинів (договорів) недійсними, а також щодо визнання недійсними актів, прийнятих у процедурі розпорядження майном стосовно зміни організаційно-правової форми².

Відновлення платоспроможності боржника та збереження його як господарюючого суб'єкта є вигідним як для самого

---

¹ Калнан Р. Процедура наблюдения. Вестник ВАС РФ. Спец. прил. 2001. № 3. С. 73.

² Бутирська І. А. Особливості правового становища арбітражного керуючого на стадії розпорядження майном боржника у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 292.

боржника та його кредиторів, так і для економіки країни в цілому. З цією метою у справі про банкрутство передбачено таку судову процедуру, як санація, під якою згідно з абз. 3 ч. 1 ст. 28 Закону про банкрутство розуміється система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом реструктуризації підприємства, боргів і активів та/або зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Організацію здійснення процедури санації господарський суд доручає керуючому санацією. Останній у процедурі санації наділений широким обсягом повноважень, спрямованих на відновлення платоспроможності та попередження банкрутства боржника. Талан Л.Г. зазначав, що з моменту винесення ухвали про введення процедури санації і призначення керуючого санацією арбітражний керуючий, який виконує повноваження керуючого санацією, стає посадовою особою боржника зі збільшеними повноваженнями, оскільки до нього переходять як повноваження керівника боржника, так і повноваження всіх органів управління, в тому числі і власника майна боржника¹. Дійсно, з моменту винесення ухвали про введення процедури санації керівник боржника звільняється з посади, а управління боржником переходить до керуючого санацією. Повноваження органів управління боржника (крім повноважень, передбачених планом санації) також передаються керуючому санацією.

Таким чином, у процедурі санації арбітражний керуючий наділений особливим правовим статусом, що поєднує у собі обов'язки керуючого санацією як керівника боржника, з одного боку, та повноваження арбітражного керуючого як одного з основних учасників справи про банкрутство, покликаного

---

¹ Талан Л. Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. Санація та банкрутство. 2013. № 3. С. 226.

забезпечити задоволення вимог кредиторів, з іншого боку.

Зубатенко О.М. поділяє повноваження керуючого санацією на дві групи: I а) прийняття в господарське відання майна боржника й організація проведення його інвентаризації; б) організація ведення бухгалтерського та статистичного обліку і фінансової звітності; в) розгляд вимог кредиторів за зобов'язаннями боржника, які виникли в процедурі розпорядження майном боржника та санації; II а) самостійне розпорядження майном; б) розроблення та подання на затвердження комітету кредиторів плану проведення санації боржника; в) відкриття спеціального рахунку для проведення санації та розрахунків з кредиторами; г) укладення господарських та цивільно-правових договорів¹. На реалізацію зазначених повноважень керуючий санацією наділений такими правами у справі про банкрутство:

– звертатися до господарського суду у передбачених законодавством випадках;

– розпоряджатися майном боржника відповідно до плану санації та з урахуванням обмежень, передбачених законодавством;

– укладати від імені боржника мирову угоду, цивільно-правові, трудові та інші правочини (договори);

– подавати заяву про визнання правочинів (договорів), укладених боржником, недійсними.

Основним і найважливішим документом, на основі якого здійснюється процес фінансового оздоровлення господарської діяльності боржника, є план санації. Від правильності його складання залежить успіх реалізації всієї процедури санації. План санації розробляється керуючим санацією з залученням необхідних спеціалістів (юристів, бухгалтерів, аудиторів) з урахуванням пропозицій, висловлених комітетом кредиторів².

Щодо схвалення плану санації комітетом кредиторів, З.Ф. Татькова зауважує, що у зв'язку з невеликою кількістю

---

¹ Зубатенко О. М. Дії учасників стадії санації, спрямовані на запобігання банкрутству боржника. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2012. № 1. С. 200.

² Вовк Д. Банкрутство підприємства: процедура. Х. : Фактор, 2009. С. 208.

кредиторів (до 7 осіб) у комітеті останні можуть вступити у змову з керуючим санацією, а їх дії – зашкодити боржникові. Тому науковець пропонує схвалювати план санації на загальних зборах кредиторів за участю трудового колективу боржника¹.

На наш погляд, скликати збори кредиторів для схвалення плану санації є проблематичним і недоцільним, тим паче що кредитори з значним обсягом вимог і так володіють значною кількістю голосів на зборах кредиторів, і у випадку недобросовісності таких кредиторів, останні і на зборах кредиторів зможуть забезпечити прийняття рішення на шкоду іншим кредиторам.

У справі про банкрутство діяльність керуючого санацією стає об'єктом контролю одразу двох суб'єктів: з одного боку, господарського суду, покликаного захищати публічні інтереси, з іншого боку, – кредиторів, які у процедурі санації контролюють дотримання їх особистих, приватних інтересів. Виступаючи контрольованим суб'єктом по відношенню до господарського суду та кредиторів, у відносинах з боржником керуючий санацією сам виступає суб'єктом здійснення контролю. Адже, у будь-якому разі, план санації на практиці реалізується самим неплатоспроможним суб'єктом господарювання, а керуючий санацією виступає по суті організатором даного процесу. Основними позиціями, за якими керуючий санацією оцінює результати санації, є досягнення у процесі відновлення платоспроможності підприємства і ступінь задоволення вимог кредиторів².

Якщо процедура санації виявилася неефективною і платоспроможність боржника відновити не вдалося, господарський суд вводить ліквідаційну процедуру, яка зумовлює участь у справі про банкрутство ще одного специфічного суб'єкта – ліквідатора.

Питання повноважень ліквідатора та його ролі у ліквідаційній процедурі активно досліджуються вітчизняними

---

¹ Татькова З. Санація як вихід із фінансової кризи. Слово національної школи суддів України. 2013. № 2 (3). С. 55.

² Верховодова Л. Складання плану санації. Методичні рекомендації. Практичні поради. К. : Центр комерційного права, 2013. С. 85.

науковцями. Так, Я.Г. Рябцева зазначає, що при визначенні місця арбітражного керуючого в інституті банкрутства треба враховувати професійну основу діяльності арбітражного керуючого, специфіку здійснення повноважень у процедурах банкрутства та підстави здійснення його діяльності¹. Основною метою арбітражного управління під час ліквідаційної процедури є не просто реалізація усього майна боржника. Для пропорційного задоволення усіх вимог кредиторів, як зазначає Ю. Твердохліб, ставиться завдання реалізувати майно боржника таким шляхом, щоб усі виручені кошти від продажу могли покрити всі витрати². Талан Л.Г. з цього приводу зазначав, що як і в процедурі санації, в ліквідаційній процедурі на арбітражного керуючого покладені не тільки повноваження посадової особи банкрута, а і спеціальні повноваження, які спрямовані на формування ліквідаційної маси банкрута, заходи, спрямовані на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб, реалізація майна банкрута відповідно до Закону про банкрутство, та розрахунки з кредиторами в порядку, встановленому ст. 45 Закону про банкрутство³.

Закон про банкрутство використовує термін «повноваження», під яким слід розуміти права та обов'язки. Тобто, Закон про банкрутство не розмежовує права та обов'язки ліквідатора, що може призвести до невизначеності у правозастосуванні, оскільки ч. 12 ст. 41 Закону про банкрутство передбачає припинення повноважень ліквідатора у випадку невиконання або неналежного виконання останнім своїх обов'язків. На нашу думку, варто розмежувати права та обов'язки ліквідатора.

Повноваження ліквідатора передбачені ст. 41 Закону про

---

¹ Рябцева Я. Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. Вісник господарського судочинства. 2008. № 6. С. 87.

² Твердохліб Ю. Правова природа арбітражного управління підприємством у процедурі банкрутства. Право України. 2013. № 1–2. С. 424.

³ Талан Л. Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. Санація та банкрутство. 2013. № 3. С. 227.

банкрутство, і спрямовані вони як на збереження майна банкрута, так і на поповнення ліквідаційної маси з метою максимального задоволення вимог кредиторів. Їх можна умовно розділити на три групи в залежності від характеру та спрямованості дій: майнові, організаційні та управлінські.

До майнових можна віднести повноваження, спрямовані на виявлення, збереження та реалізацію майна боржника, спрямовані на максимальне наповнення ліквідаційної маси. До них ми відносимо:

- прийняття до свого відання майна боржника, забезпечення його збереження;
- проведення інвентаризації та оцінки майна банкрута;
- вжиття заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб;
- продаж майна банкрута для задоволення вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів, у порядку, передбаченому Законом про банкрутство.

Реалізуючи майнові повноваження, ліквідатор приймає майно банкрута «у відання». Цей термін походить від відомого ще з часів Риму «detentio». В російському дореволюційному праві в якості його синоніма використовувалося поняття «тримання». Вказаним правом володіють, наприклад, охоронець, перевізник вантажів та ін.¹ Право відання відрізняється від інших речових прав настроєм особи, яка має на меті не отримати дану річ у власність, не владарювати над нею, а тимчасово притримати її, забезпечити схоронність речі, в інтересах її власника.

Проведення інвентаризації полягає у виявленні майнових активів банкрута. При цьому майно, визначене родовими ознаками, що належить банкруту на праві володіння або користування, включається до складу ліквідаційної маси, а індивідуально визначене майно, що належить банкруту на підставі речових прав, крім права власності і господарського відання, не може бути включене до складу ліквідаційної маси

---

¹ Попадюк С. С. Правове положення арбітражного керуючого (ліквідатора). Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 19. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. С. 359.

(ч.ч. 2, 3 ст. 42 Закону про банкрутство). Наведена правова норма передбачає різний правовий режим для майна, визначеного родовими ознаками та індивідуально визначеного майна. Такий поділ обумовлений самою суттю речей, оскільки майно, визначене родовими ознаками, є замінним і в ліквідатора не завжди існує можливість встановити підставність перебування такого майна у банкрута.

Крім того, положення ч.ч. 2, 3 ст. 42 Закону про банкрутство необхідно розглядати у системному зв'язку з положеннями ч. 1 ст. 42 Закону про банкрутство, згідно якої усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, включаються до складу ліквідаційної маси. Тобто положення ч. 1 ст. 42 Закону про банкрутство передбачає три підстави включення майна банкрута до ліквідаційної маси: приналежність на праві власності, приналежність на праві господарського відання та виявлення в ході ліквідаційної процедури. Якщо з першими двома підставами все зрозуміло, то третя підстава (виявлення в ході ліквідаційної процедури) є широким поняттям і включає до свого складу, у тому числі, проведення інвентаризації.

Частина 3 ст. 42 Закону про банкрутство передбачає випадки, коли у банкрута наявні документи на індивідуально визначене майно, однак поза увагою законодавця залишилась ситуація, коли у банкрута майно є в наявності, обліковується тривалий час на балансі, однак відсутні будь-які документи на нього. Така ситуація характерна для сільськогосподарських товариств, які є правонаступниками колгоспів і де розпайовання фактично не відбулось (колишні працівники колгоспу отримали лише майнові сертифікати). Подібні випадки призводять до соціальних конфліктів, оскільки колишні працівники колгоспу вважають розпайоване майно своєю власністю, а фактично спірне майно належить банкруту. У даній ситуації ліквідатор, з одного боку, повинен включити таке індивідуально визначене майно, тому що воно знаходиться у власності банкрута, а з іншого боку – існує обмеження, передбачене ч. 3 ст. 42 Закону про банкрутство. На нашу думку, у такому випадку ліквідатор повинен включити

до складу ліквідаційної маси все майно, що перебуває на балансі банкрута, а якщо окремі особи вважають такі дії неправомірними, вони не позбавлені права оскаржити відповідні дії ліквідатора до суду.

Характерним є наступний приклад. Так, господарським судом Чернівецької області у справі про оскарження дій ліквідатора щодо включення майна (сільгосптехніки, що не підлягає реєстрації) до ліквідаційної маси встановлено, що факт затвердження пайовиками боржника переліку майна, виділеного для погашення кредиторської заборгованості згідно відповідного акту, не свідчить про належність цього майна пайовикам, майновий сертифікат підтверджує лише вартість частки окремого пайовика у пайовому фонді підприємства або відсоткову долю паю відносно всієї вартості майна пайового фонду підприємства. Питання розпаювання майна взагалі не може бути предметом розгляду при оскарженні дій ліквідатора по віднесенню майна до ліквідаційної маси, оскільки в цьому випадку розглядається лише питання приналежності майна. Скаржниками не надано належних доказів (первинних правовстановлюючих документів), які б підтверджували належність їм на праві власності або господарського відання майна, включеного до ліквідаційної маси боржника майна (подібна позиція викладена також у постанові Вищого господарського суду України від 08 лютого 2012 р. у справі № 17-7-32-2/346-06-12020)¹.

Із наведеного можна зробити висновок, що положення ч. 3 ст. 42 Закону про банкрутство не носить імперативного характеру, у зв'язку з чим до складу ліквідаційної маси банкрута можуть включатись також індивідуально визначені речі без правовстановлюючих документів.

Проведення оцінки майна банкрута має на меті визначення початкової вартості майна банкрута з метою його подальшої реалізації. У визначенні якомога більшої ціни майна банкрута зацікавлені як банкрут, так і кредитори. Редакція Закону про

---

¹ Ухвала господарського суду Чернівецької області від 30 вересня 2013 р. у справі № 5/213/б про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Хлівищанка». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33871271> (дата звернення: 01.02.2017).

банкрутство від 22 грудня 2011 р. передбачила можливість оскарження визначення початкової вартості майна банкрута. Зокрема, згідно ч. 3 ст. 57 Закону про банкрутство, у разі наявності обґрунтованих сумнівів щодо визначеної арбітражним керуючим початкової вартості майна комітет кредиторів або окремих кредитор чи власник майна боржника можуть звернутися до господарського суду з клопотанням про проведення незалежної оцінки. Дана новела є вкрай позитивною, оскільки кредитори та власник майна отримали можливість впливати на визначення початкової вартості майна банкрута, що є реальним захистом від дій несумлінних арбітражних керуючих.

Однак, положення ч. 3 ст. 57 Закону про банкрутство не позбавлене недоліків. Зокрема, поняття «обґрунтовані сумніви» є оціночним і законодавець не визначив, яким чином повинні підтверджуватись такі сумніви.

З метою виявлення майна банкрута ліквідатор направляє запити до органів, які здійснюють реєстрацію майна. Закон не містить переліку зазначених органів, у зв'язку з чим у судовій практиці виникають певні колізії у правозастосуванні. Зокрема, ще донедавна достатнім для затвердження ліквідаційного балансу вважалось направлення запитів до реєстратора речових прав на рухоме та нерухоме майно, органів Державної автоінспекції, Державної інспекції сільського господарства, кредитних установ та органів, які ведуть облік прав на земельні ділянки. Проте правозастосовча практика у даному питанні останнім часом дуже різноманітна.

Так, розглядаючи звіт ліквідатора, господарський суд Хмельницької області в ухвалі від 11 липня 2016 р. у справі № 924/1193/15 про банкрутство виробничо-торгівельного приватного підприємства «Автокомфорт» м. Хмельницький вказав, що ліквідатор не вчинив необхідних дій щодо пошуку належних виробничо-торгівельному приватному підприємству «Автокомфорт», м. Хмельницький нематеріальних активів, корпоративних прав.

Так, в матеріалах справи відсутні докази звернення ліквідатора до державного реєстратора з метою отримання установчих документів боржника та з'ясування питання, чи є банкрут учасником інших господарських товариств.

Крім цього, як встановлено судом, з наявних в матеріалах справи запитів арбітражного керуючого та частково отриманих відповідей з регіонального сервісного центру в Хмельницькій області Міністерства внутрішніх справ України від 13 січня 2016 р., ДПІ у м. Хмельницькому № 2652 від 26 січня 2016 р., Держсільгоспінспекції в Хмельницькій області від 01 лютого 2016 р. за № 7-2016, а також інформаційної довідки з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек, Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна щодо суб'єкта станом на 28 червня 2016 р., з врахуванням часу здійснення боржником підприємницької діяльності, неможливо встановити факт відсутності у банкрута нерухомого майна лише в межах м. Хмельницького, проте докази вчинення ліквідатором ВТПП «Автокомфорт» всіх необхідних заходів щодо пошуку нерухомого майна банкрута за межами міста та Хмельницької області в матеріалах справи відсутні.

З урахуванням викладеного, суд дійшов висновку, що ліквідатор не в повній мірі здійснив всі необхідні заходи щодо належного виконання своїх обов'язків, зокрема, в матеріалах справи відсутні докази вчинення ліквідатором дій, спрямованих на пошук нематеріальних активів підприємства та майна банкрута за межами м. Хмельницького та Хмельницької області, а також відсутні докази звернення ліквідатора до державного реєстратора з метою з'ясування питання, чи є банкрут учасником інших господарських товариств¹.

Таким чином, відсутність детальної регламентації переліку органів, до яких ліквідатор повинен направляти запити з метою виявлення активів боржника, є прогалиною у правовому регулюванні ліквідаційної процедури, яку необхідно якомога швидше усунути, наприклад, шляхом видачі відповідного

---

¹ Ухвала господарського суду Хмельницької області від 11 липня 2016 р. у справі № 924/1193/15 про банкрутство виробничо-торгівельного приватного підприємства «Автокомфорт». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58873092> (дата звернення: 01.02.2017).

Інформаційного листа Вищим господарським судом України¹.

Наступну групу повноважень становлять організаційні – це такі права і обов'язки ліквідатора, які спрямовані на виконання функцій з управління діяльністю банкрута та на організацію роботи останнього в період ліквідаційної процедури. До них належать:

– виконання повноважень керівника (органів управління) банкрута;

– очолювання ліквідаційної комісії та формування ліквідаційної маси;

– передання в установленому порядку на зберігання документів банкрута, які відповідно до нормативно-правових документів підлягають обов'язковому зберіганню;

– повідомлення про своє призначення державного органу з питань банкрутства в десятиденний строк з дня прийняття рішення господарським судом та надання державному реєстратору в електронній формі через портал електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань відомості, необхідні для ведення Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, у порядку, встановленому державним органом з питань банкрутства;

– у разі провадження банкрутом діяльності, пов'язаної з державною таємницею, вжиття заходів з ліквідації режимно-секретного органу;

– ведення реєстру вимог кредиторів;

– з дня визнання боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури повідомлення працівників банкрута про звільнення та здійснення його відповідно до законодавства України про працю.

З моменту введення ліквідаційної процедури припиняються повноваження органів управління боржника та повноваження власників майна банкрута, якщо такі повноваження не були

---

¹ Бутирська І. А. Повноваження ліквідатора щодо виявлення майнових активів банкрута у конкурсному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 24. Т. 2. Ужгород, 2014. С. 123.

припинені в інших процедурах банкрутства. Ці повноваження переходять до ліквідатора, який разом з ліквідаційною комісією (за умови її створення) стає єдиним органом управління боржника. Створення ліквідаційної комісії здійснюється за клопотанням ліквідатора, погодженим з комітетом кредиторів.

Важливо наголосити, що ліквідатор та ліквідаційна комісія стають саме органом боржника, а не його представником. Адже, по-перше, боржник до моменту закінчення ліквідаційної процедури і внесення відомостей про припинення його як юридичної особи до Єдиного державного реєстру все ще залишається діючим суб'єктом господарювання, який, у будь-якому разі, може діяти тільки через свої органи. А всі повноваження органів управління боржника переходять до ліквідатора (ліквідаційної комісії), які і замінюють для боржника ці органи. По-друге, представник юридичної особи – організації завжди виступає як зовнішній по відношенню до юридичної особи, і, як наслідок, відмінний від неї суб'єкт права, який реалізує власну право- і дієздатність¹. А ліквідатор і ліквідаційна комісія, реалізуючи повноваження органів управління боржника, набувають прав та обов'язків не для себе, а для боржника.

Для забезпечення реалізації повноважень ліквідатора як органу управління боржника, протягом п'ятнадцяти днів з дня призначення ліквідатора відповідні посадові особи банкрута зобов'язані передати йому бухгалтерську та іншу документацію банкрута, печатки і штампи, матеріальні та інші цінності банкрута ліквідатору.

Закон про банкрутство в частині правового регулювання звільнення працівників банкрута передбачає одночасно два самостійних, на наш погляд, повноваження – повідомлення працівників про звільнення і власне звільнення. Розрізняти дані повноваження вважаємо за доцільне з наступних підстав. По-перше, одразу після відкриття ліквідаційної процедури звільнити абсолютно всіх працівників банкрута неможливо і недоцільно, оскільки, у будь-якому разі, необхідно залишити працівників для

---

¹ Осокіна Г. Л. О соотношении понятий органа юридического лица и его представителя. Вестник Томского государственного университета. 2008. № 310. С. 114.

завершення технологічного циклу з виготовлення продукції, а також працівників, які б забезпечили охорону майна банкрута та підтримання його в належному стані. По-друге, ще незрозумілою є подальша доля банкрута, адже цілком ймовірним є продаж підприємства-банкрута як цілісного майнового комплексу, а у такому випадку звільнення працівників взагалі може і не відбутися. Тому попередження працівників про звільнення ще не означає їх обов'язкове звільнення у майбутньому.

Третю групу повноважень ліквідатора становлять управлінські, тобто ті, які пов'язані з аналізом фінансового становища банкрута, а також пошуком шляхів покращення матеріального становища банкрута через виявлення нових джерел надходження матеріальних активів для банкрута та оспорювання правочинів, які є економічно невігідними для банкрута. До таких повноважень, зокрема, належать:

- виконання функцій з управління та розпорядження майном банкрута;
- аналіз фінансового становища банкрута;
- пред'явлення до третіх осіб вимог щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості;
- право отримання кредиту для виплати вихідної допомоги працівникам, що звільняються внаслідок ліквідації банкрута, який відшкодовується згідно з Законом про банкрутство позачергово за рахунок коштів, одержаних від продажу майна банкрута;
- заявлення в установленому порядку заперечень щодо заявлених до боржника вимог поточних кредиторів за зобов'язаннями, які виникли під час провадження у справі про банкрутство і є неоплаченими;
- подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника.

Пред'являння вимог до третіх осіб щодо повернення банкруту сум дебіторської заборгованості, подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника та вжиття заходів, спрямованих на пошук, виявлення та повернення майна банкрута, що знаходиться у третіх осіб, залежить від наявності у ліквідатора первинних бухгалтерських документів. За умови відсутності таких документів, стягнення дебіторської

заборгованості та подання до суду заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) боржника є неможливим. Крім того, виявленню дебіторської заборгованості та аналізу правочинів має передувати аналіз фінансово-господарської діяльності боржника та аналіз фінансового становища банкрута, в яких буде прослідковуватись діяльність банкрута протягом останніх років. При цьому ліквідатор повинен аналізувати первинні документи банкрута.

Про наведене свідчить і судова практика. Так, ВГСУ у постанові від 15 червня 2016 р. у справі № 903/310/14 про банкрутство ТОВ «ОЛШЕ» ЛТД вказав, що в ліквідаційній процедурі ліквідатор не повинен обмежуватися лише направленням запитів, а вживати й інших заходів щодо пошуку майна, що знаходиться у третіх осіб. У разі виявлення фактів незаконного відчуження майна, ліквідатор повинен вжити заходів з повернення його до ліквідаційної маси. Тобто, завданням ліквідатора є дійсний та належний пошук майна банкрута, а не лише констатація факту його відсутності¹.

Визнання недійсними правочинів (договорів) боржника є тим господарсько-правовим засобом, який спрямований на збереження майна боржника й істотно відрізняється від підстав і наслідків недійсності правочинів у цивільному та господарському законодавстві. Визнання угод недійсними надає можливість створення сприятливих умов для відновлення платоспроможності боржника². Саме повернення у конкурсну масу майна боржника, як зазначає О.А. Беляневич, спрямоване на якнайповніше задоволення вимог кредиторів, тому цей механізм повинен бути бездоганно формалізований зрозумілою адресатам Закону мовою,

---

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 15 червня 2016 р. у справі № 903/310/14 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «ОЛШЕ» ЛТД. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58431128> (дата звернення: 01.02.2017).

² Бутирський А. А. Спростування угод у процедурах банкрутства як засіб відновлення платоспроможності боржника. Держава і право : Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 29. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 399.

адже він безпосередньо зачіпає стабільність майнового обороту¹.

Комітет кредиторів, як орган самоорганізації, не завжди належним чином контролює роботу арбітражного керуючого та дає згоду арбітражному керуючому на залучення значної кількості спеціалістів, оплата послуг яких проводиться за рахунок ліквідаційної маси, що в подальшому впливає на задоволення вимог кредиторів².

У науковій літературі висловлюється думка про те, що ліквідатор є особою, яка виконує свої повноваження особисто і не має права передавати їх іншим особам у порядку довіреності чи шляхом укладення договору доручення³. Однак, п. 4 ч. 1 ст. 98 Закону про банкрутство прямо передбачає, що арбітражний керуючий має право залучати для забезпечення виконання своїх повноважень на договірних засадах інших осіб та спеціалізовані організації з оплатою їх діяльності за рахунок боржника, якщо інше не встановлено цим Законом чи угодою з кредиторами. Аналогічне положення містилося і в п. 4 ч. 4 ст. 3-1 редакції Закону про банкрутство від 30 червня 1999 р. Таким чином, видання довіреностей третім особам є правом ліквідатора, і залучати інших осіб до участі у ліквідаційній процедурі арбітражний керуючий може на власний ризик та за власні кошти, якщо інше не передбачено угодою з кредиторами.

Всі угоди щодо реалізації майна банкрута або передачі такого майна у користування третім особам арбітражний керуючий може укласти тільки в межах, передбачених Законом про банкрутство. Раніше право укладення ліквідатором договорів оренди майна банкрута на час здійснення ліквідаційної процедури не було передбачено Законом про банкрутство, і такі повноваження арбітражного керуючого були під сумнівом. Редакція Закону про банкрутство від 22 грудня 2011 р. врегулювала дане питання, прямо передбачивши в абз. 1 ч. 1 ст. 38 Закону про банкрутство можливість укладення договорів

---

¹ Беляневич О. Про оспорювання угод боржника. Українське комерційне право. 2013. № 13. С. 36.

² Камша Н. М. Проблемні питання здійснення ліквідаційної процедури у справах про банкрутство. Санація та банкрутство. 2005. № 4. С. 139.

³ Андрусик Н. О. Особливості правового статусу ліквідатора у процедурі ліквідації банкрута. Санація та банкрутство. 2005. № 4. С. 134.

оренди майна, яке тимчасово не використовується, на період його продажу в процедурі ліквідації. Дане нововведення є доречним та доцільним. Дійсно, під час здійснення довготривалої ліквідаційної процедури у підприємства-банкрута, як правило, не вистачає коштів на утримання власного майна. А здача такого майна в оренду, з одного боку, забезпечить збереження, охорону, та утримання такого майна, а, з іншого боку, дозволить поповнити ліквідаційну масу за рахунок коштів в якості орендної плати.

Разом з тим, варто констатувати, що інститут передачі майна в оренду є законодавчо прописаний недосконало, що зумовлює проблеми у правозастосуванні. Зокрема, Закон про банкрутство передбачає можливість передачі майна банкрута в оренду на період до його продажу в процедурі ліквідації, тобто теоретично максимальний строк дії такого договору не може перевищувати дванадцять місяців. Але якщо термін дії такого договору оренди закінчиться разом із строком ліквідаційної процедури (який згідно діючої редакції Закону про банкрутство продовжити не можна), то, звичайно, у ліквідатора не буде можливості реалізувати майно, що було предметом оренди. Тобто, логічно було б встановити максимальний строк оренди майна банкрута не дванадцять, а десять місяців, залишивши два місяці до закінчення ліквідаційної процедури для продажу цього майна¹.

Під час здійснення оплати послуг та відшкодування витрат ліквідатора також часто виникають проблеми, пов'язані зі зловживаннями з боку арбітражних керуючих. Зокрема, на практиці часто складаються ситуації, коли ліквідатор самостійно здійснює задоволення власних вимог в частині відшкодування витрат та оплати послуг ліквідатора, без попереднього затвердження звіту про оплату праці та розміру таких витрат господарських судом. Подібні дії є вкрай неправомірними, оскільки за змістом ч. ч. 13, 14 ст. 3¹ Закону про банкрутство (в редакції, що діяла до набрання чинності законом від 22 грудня 2011 р. № 4212) визначення розміру, джерел та порядку

---

¹ Бутирська І. А. Актуальні питання участі арбітражного керуючого (ліквідатора) у справі про банкрутство. Судова апеляція. 2014. № 1. С. 131.

оплати послуг арбітражного керуючого та відшкодування його витрат у справі про банкрутство здійснюється комітетом кредиторів та затверджується господарським судом. З наведеного вбачається, що відшкодуванню понесених ліквідатором витрат має передувати рішення комітету кредиторів, на якому має бути обговорено та затверджено його звіт про відшкодування витрат у ліквідаційній процедурі, та відповідне рішення суду у справі про банкрутство, яким встановлена їх правомірність. Така правова позиція висловлена у практиці ВГСУ, наприклад, у постанові від 07 грудня 2016 р. у справі № 5023/9139/11 про банкрутство ТОВ «Еллакс»¹.

2.3. Правове регулювання участі боржника у справі про банкрутство

Поняття «боржник» широко використовується у різних галузях та інститутах права. Так, боржник у зобов'язальному праві – це пасивна сторона зобов'язального правовідношення, на якій лежить обов'язок здійснити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії. У виконавчому провадженні боржником є визначена виконавчим документом фізична або юридична особа, держава, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення (ч. 2 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»)². Якщо боржник у зобов'язанні та виконавчому провадженні не виконує своїх обов'язків, то він може, за певних умов, стати боржником у справі про банкрутство.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону про банкрутство боржник – юридична особа – суб'єкт підприємницької діяльності або фізична особа за зобов'язаннями, які виникли у зв'язку зі

---

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 07 грудня 2016 р. у справі № 5023/9139/11 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Еллакс». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63331045> (дата звернення: 01.02.2017).

² Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.

здійсненням нею підприємницької діяльності, неспроможний виконати протягом трьох місяців свої грошові зобов'язання після настання встановленого строку їх виконання, які підтверджені судовим рішенням, що набрало законної сили, та постановою про відкриття виконавчого провадження, якщо інше не передбачено цим Законом¹.

З нормативного визначення поняття боржника виявляються наступні умови, за наявності яких суб'єкт підприємницької діяльності може стати боржником у справі про банкрутство: невиконання протягом трьох місяців грошових зобов'язань після настання встановленого строку їх виконання; наявність судового рішення, що набрало законної сили, яким підтверджуються грошові зобов'язання; наявність постанови про відкриття виконавчого провадження.

Однак щоб стати учасником провадження у справі про банкрутство, недостатньо наявності умов, зазначених в ч. 1 ст. 1 Закону про банкрутство, оскільки без подання відповідної заяви до господарського суду боржник не стане суб'єктом процесуальних відносин неспроможності. Разом із тим, як зазначає О.П. Подцерковний, підстави порушення справи про банкрутство не можна вимірювати лише процесуальною характеристикою, адже таке порушення має правові передумови та наслідки, які впливають на відносини учасників відносин неплатоспроможності². Таким чином, правовий статус боржника у справі про банкрутство обумовлений як матеріально-правовими підставами (невиконання грошових зобов'язань), так і процесуально-правовими підставами (подання до господарського суду заяви про порушення провадження у справі про банкрутство).

Теорією конкурсного процесу вироблено такі можливі критерії банкрутства, як неплатоспроможність та неоплатність. «Неоплатність» означає, що пасиви боржника перевищують його

---

¹ Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.

² Подцерковний О. П. Підстави банкрутства як показник балансу інтересів держави та суспільства, дії принципу верховенства права. Санація та банкрутство. 2014. № 3–4. С. 236.

активи. Термін «неплатоспроможність» означає неспроможність боржника відповісти за своїми зобов'язаннями, тобто можна тільки робити припущення про перевищення активів над пасивами¹. Ці критерії застосовувалися ще дореволюційним юристом Г.Ф. Шершеневичем. Останній виділяв також «неспроможність» – тобто такий стан боржника, при якому він стає не в змозі задовольнити пред'явлені йому цілком законні вимоги з боку його кредиторів². Сучасне законодавство про банкрутство передбачає неплатоспроможність як підставу для порушення провадження у справі, але для визнання боржника банкрутом необхідним є встановлення господарським судом неспроможності боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Процесуального статусу боржника суб'єкт підприємницької діяльності набуває після подачі ним або кредиторами до господарського суду заяви про порушення провадження у справі про банкрутство. У подальшому боржник або втрачає цей статус (у випадку успішності застосування процедур розпорядження майном, санації та мирової угоди, що призвели до відновлення платоспроможності), або трансформується у банкрута.

Ларін О.М. пропонує концепцію цільової правоздатності боржника, що знаходиться в режимі процедур банкрутства. Дану позицію науковець обґрунтовує тим, що на різних стадіях процесу неспроможності обсяг та характер правоздатності боржника буде відрізнятися в залежності від того, якій меті присвячена та чи інша процедура банкрутства, що застосовується у відношенні до даного конкретного боржника³.

Дійсно, правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу. Обсяг прав та обов'язків

---

¹ Колинченко Е. А. Защита интересов неплатежеспособного должника при банкротстве. Сравнительно-правовой анализ. М. : «Статут», 2001. С. 25.

² Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2000. С. 89-90.

³ Ларин А. М. Правовое положение должника в деле о банкротстве. Известия Юго-Западного государственного университета. Серия История и право. 2013. № 1. С. 52-53.

боржника модифікується в залежності від того, яку судову процедуру застосовують до неплатоспроможного суб'єкта підприємницької діяльності. Так, на стадії розпорядження майном боржника останній має порівняно великий обсяг повноважень. Звичайно, введення мораторію обмежує господарську діяльність боржника, але за ним зберігається більшість його прав, залишаються діючими органи управління боржника, крім випадків їх відсторонення. За діяльністю боржника здійснюється тільки нагляд і контроль, на ряд управлінських рішень стосовно боржника необхідна згода розпорядника майна.

Правовий режим майна боржника під час застосування до останнього процедур банкрутства також суттєво змінюється. Зокрема, права боржника – юридичної особи як власника свого майна значно обмежуються, оскільки по факту повноваження боржника як власника під час застосування процедур банкрутства реалізуються не самим боржником, а арбітражним керуючим та комітетом кредиторів. Звичайно, власником майна залишається боржник, але його повноваження як власника передаються іншим суб'єктам. При чому права таких суб'єктів на здійснення окремих повноважень щодо майна боржника (наприклад, право комітету кредиторів визначати склад майна в разі продажу частини майна боржника у процедурах санації та ліквідації) не можуть бути відчужені іншим суб'єктам. За ознакою невідчужуваності дану категорію прав можна віднести до розряду особистих немайнових прав.

Під час порушення провадження у справі про банкрутство право- і дієздатність боржника значно обмежуються. Так, боржник не в праві самотійно приймати рішення стосовно реорганізації і ліквідації, про створення юридичних осіб або про участь в інших юридичних особах, про створення філій та представництв, про виплату дивідендів, про проведення боржником емісії цінних паперів, про вихід зі складу учасників боржника – юридичної особи, придбання в акціонерів раніше випущених акцій боржника, а також про участь боржника в об'єднаннях, асоціаціях, спілках, холдингових компаніях, промислово-фінансових групах чи інших об'єднаннях юридичних осіб тощо.

Радзивілюк В.В. зазначає, що обмеження правосуб'єктності, в даному випадку, відбувається на підставі прямих, імперативних законодавчих приписів. І це пов'язано з особливими завданнями та цілями правового регулювання відносин банкрутства, загалом, та відносин запобігання банкрутству, зокрема, що виходять з інтересів підтримки усталеного господарського обігу, недопуску серйозних економічних потрясінь, із необхідності захисту інтересів не тільки боржника, але й осіб, пов'язаних із ним тощо¹.

Недостатня правосуб'єктність боржника у процедурі розпорядження майном доповнюється арбітражним керуючим. Таке доповнення здійснюється шляхом погодження з боржником тих чи інших угод або організаційних дій. На стадії санації обсяг прав боржника помітно звужується за рахунок розширення прав арбітражного керуючого: керуючому санацією надається право укладати від імені боржника мирову угоду, цивільно-правові, трудові та інші правочини, розпоряджатися майном боржника відповідно до плану санації та з урахуванням обмежень, передбачених законодавством. При цьому власник майна боржника не в праві обмежувати повноваження керуючого санацією щодо розпорядження майном боржника. У випадку введення ліквідаційної процедури, всі функції з управління та розпорядження майном банкрута повністю переходять до ліквідатора. Боржник стає нездатним сам вчиняти хоч якісь юридично значимі дії стосовно не тільки свого майна, але і взагалі всіх об'єктів цивільного права². Єдине, на що залишається самотійне право у боржника, – це процесуальне право на оскарження ухвал та постанов господарського суду.

Таким чином, підприємство, до якого застосовуються процедури банкрутства, за своїм правовим статусом та моделлю

---

¹ Радзивілюк В. В. Особливості правового статусу боржника у відносинах банкрутства. Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки : Зб. матеріалів «Круглого столу» «Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки», м. Київ, 8 листопада 2013 р. / Ред. кол. : В. С. Щербина (голова), Т. В. Боднар та ін. К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 186-187.

² Чешковська О. В. Правоздатність неспроможної юридичної особи. Санація та банкрутство. 2006. № 1. С. 142.

управління, суттєво відрізняється від підприємства, що функціонує у звичайному режимі. Складається ситуація, коли в період провадження у справі про банкрутство паралельно діють і органи управління боржником, передбачені його статутними документами, і органи або особи, які призначені господарським судом для виконання окремих функцій з управління боржником.

У науковій літературі наводиться чимало класифікацій боржників у справі про банкрутство. Так, Б.М. Поляков залежно від того, чи порушено стосовно них справу про банкрутство чи ні, поділяє їх на конкурсних та неконкурсних. Конкурсні боржники, в свою чергу, залежно від статусу підприємницької діяльності поділяються на суб'єктів підприємницької діяльності та прирівняних до них. Крім того, конкурсні боржники залежно від процедур, що застосовуються до них, поділяються на загальних та спеціальних. Залежно від суб'єктного складу боржники поділяються на фізичних та юридичних¹.

Враховуючи, що заходи щодо відновлення платоспроможності боржника відповідно до редакції Закону про банкрутство, що набула чинності 19 січня 2013 р., можуть застосовуватися і до моменту порушення провадження у справі, то, продовжуючи наведену вище класифікацію, логічним і доцільним вбачається поділ боржників залежно від того, чи порушено щодо них провадження у справі про банкрутство, а також в залежності від процедур, що до них застосовуються, на дві категорії – боржники, щодо яких здійснюється досудова санація, та боржники, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство.

Також важливо класифікувати боржників у залежності від того, хто ініціював провадження у справі про банкрутство: вимушені боржники, (провадження у справі щодо яких ініціював кредитор) і добровільні боржники (провадження у справі щодо яких було порушено за їх власною ініціативою).

Правовий статус боржників у справі про банкрутство є неоднорідним з огляду на багатоманітність суб'єктів господарювання. Процедура банкрутства повинна враховувати

---

¹ Поляков Б. М. Боржник як учасник провадження у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2005. № 1. С. 65.

особливості окремих категорій боржників. Певні кроки у цьому напрямку були зроблені законодавцем, який передбачив особливості застосування процедур банкрутства щодо суб'єктів підприємницької діяльності, що мають суспільну, іншу цінність або особливий статус, сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств тощо. Однак практичне застосування Закону про банкрутство виявило недосконалість цього положення, оскільки банкрутство певних категорій суб'єктів господарювання залишилось поза увагою законодавця. З огляду на вказане, пропонується здійснити класифікацію боржників за певними критеріями, з метою вироблення загальних правових норм для певних категорій боржників, які б відображали особливості правового статусу окремих боржників.

Принцип рівності форм власності передбачає встановлення в основному єдиного правового режиму майна підприємств різних форм власності та рівний правовий захист їх майна. Однак це не виключає особливостей правового регулювання діяльності підприємств різних форм власності¹. У зв'язку з цим, доцільним, на нашу думку, є поділ боржників у справі про банкрутство за формою власності – на приватних, державних та комунальних, оскільки в залежності від правового режиму майна боржника виникає чимало особливостей застосування Закону про банкрутство до відповідного суб'єкта підприємницької діяльності.

До приватних боржників відносяться всі юридичні та фізичні особи, засновані на основі приватної власності. Це можуть бути як унітарні підприємства, так і корпоративні. У більшості випадків, до приватних боржників Закон про банкрутство застосовується у загальному порядку.

Щодо державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, Закон про банкрутство застосовується із особливостями, передбаченими ст. 96 (вжиття Кабінетом Міністрів України

---

¹ Предпринимательское (хозяйственное) право : учебник [Вознесенская Н. Н. и др.] ; под ред. В. В. Лаптева, С. С. Занковского ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. М. : Волтерс Клувер, 2006. С. 12.

заходів для запобігання банкрутству таких підприємств; обов'язкова участь у справі органу, уповноваженого управляти державним майном). Зумовлено це досить значною часткою державної власності в економіці держави та, відповідно, необхідністю державного контролю за ефективністю використання державного майна, недопущення «тіньових» схем його приватизації, забезпечення реалізації прав власника – держави в особі спеціально уповноважених державних органів¹. Також ряд особливостей банкрутства державних підприємств передбачено у ГКУ. Так, відповідно до ч. 3 ст. 214 ГКУ до державних підприємств, які відповідно до закону не підлягають приватизації, процедури санації чи ліквідації застосовуються лише після виключення їх у встановленому порядку з переліку об'єктів, що не підлягають приватизації. Дана норма, звичайно, є позитивним моментом у правовому регулюванні банкрутства державних підприємств, оскільки спрямована на захист державної власності. Однак, з іншого боку, на практиці існує чимало державних підприємств з великими боргами, але в силу включення таких боржників до переліку підприємств, що не підлягають приватизації, з ними по суті нічого не можна зробити, оскільки після процедури розпорядження майном застосування санації і ліквідації не допускається, а мирова угода укладається вкрай рідко. У результаті, численні вимоги кредиторів таких підприємств так і залишаються незадоволеними.

Стосовно комунальних підприємств на сьогоднішній день правове регулювання банкрутства здійснено не в повній мірі. Так, по-перше, чинна редакція Закону про банкрутство взагалі не містить положень, які б прямо стосувались комунальних підприємств. Тоді як раніше Закон про банкрутство містив норму, якою органам місцевого самоврядування надавалось право приймати рішення щодо незастосування процедур банкрутства до окремих юридичних осіб – підприємств, що є об'єктами права комунальної власності. Натомість, у ст. 85 Закону про банкрутство передбачено можливість звернення органів місцевого самоврядування до господарського суду з

---

¹ Попов О. В. Деякі особливості застосування законодавства про банкрутство державних підприємств. Санація та банкрутство. 2005. № 1. С. 69.

клопотанням про незастосування процедур банкрутства та припинення провадження у справі про банкрутство щодо суб'єкта підприємницької діяльності, що має суспільну або іншу цінність для Автономної Республіки Крим або територіальної громади. Можливо, під поняттям «суб'єкт підприємницької діяльності, що має суспільну або іншу цінність» законодавець розуміє підприємства комунальної власності, але з тексту Закону про банкрутство не вбачається обов'язкової вимоги щодо форми власності такого суб'єкта. З іншого боку, подібна правова конструкція може стати приводом для зловживань з боку органів місцевого самоврядування, які таким шляхом можуть «рятувати від банкрутства» і приватні підприємства, визначаючи останні як такі, що мають суспільну чи іншу цінність.

Необхідність захисту підприємств комунальної форми власності є спірною. Так, з одного боку, такі підприємства мають цінність для територіальної громади, і, дійсно, захист зі сторони органів місцевого самоврядування для таких об'єктів є важливим. Але, з іншого боку, всі форми власності в Україні є рівними, а додаткові пільги для об'єктів комунальної власності є порушенням цього принципу. Підвищений захист державної форми власності є об'єктивно зумовленим і необхідним у будь-якому разі, тоді як цінність об'єктів комунальної власності не є аж настільки значною, щоб надавати органам місцевого самоврядування такі широкі повноваження у сфері банкрутства комунальних підприємств¹.

По-друге, неузгодженість загальних норм ГКУ та спеціального законодавства про банкрутство проявляється в тому, що невирішеним є питання застосування Закону про банкрутство до комунальних некомерційних підприємств, які за нормами ГКУ не є суб'єктами підприємницької діяльності. Виходячи з цього, комунальні некомерційні підприємства, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, не повинні визнаватися

---

¹ Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича : зб. наук. пр. Чернівці : ЧНУ, 2013. Вип. 682 : Правознавство. 2013. С. 67.

суб'єктами банкрутства¹.

Не в повній мірі врегульованим залишається питання визнання недійсними угод боржника. Згідно ч. 4 ст. 10 Закону про банкрутство, суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, вирішує усі майнові спори з вимогами до боржника, у тому числі спори про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів, пов'язаних із визначенням та сплатою (стягненням) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також справ у спорах про визнання недійсними правочинів (договорів), якщо з відповідним позовом звертається на виконання своїх повноважень контролюючий орган, визначений Податковим кодексом України. Звичайно, дане положення є доцільним та дозволяє оперативно вирішувати поточні спори, що виникають у боржника, однак, залишається незрозумілим, як бути з позовами, які пред'являє сам боржник. Із аналізу змісту ст. 10 виходить, що її дія не поширюється на позови, пред'явлені боржником, а, отже, вони повинні розглядатися згідно загальних правил підвідомчості та підсудності. На нашу думку, необхідно внести зміни до ст. 10 Закону про банкрутство, поширивши положення ч. 4 даної статті не лише на позови, пред'явлені до боржника, але і на позови, пред'явлені самим боржником під час провадження у справі про банкрутство.

Ряд проблем виникає на практиці під час застосування Закону про банкрутство до фізичних осіб. 13 травня 2014 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за заявницьким принципом», яким внесено зміни до Закону про банкрутство, відповідно до яких реєстрація суб'єктом підприємницької діяльності більше не є обов'язковою умовою для можливості порушення провадження у

---

¹ Повар П. О. Актуальні питання правового регулювання ліквідації суб'єктів господарювання, пов'язані з оновленням законодавства про банкрутство. Вісник Вищої Ради юстиції. 2012. № 2 (10). С. 135.

справі про банкрутство щодо фізичної особи, головною умовою тепер є пов'язаність грошових вимог із здійсненням підприємницької діяльності, навіть якщо особа вже не зареєстрована як суб'єкт підприємницької діяльності.

Підставою для визнання фізичної особи банкрутом є її нездатність задовольнити вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати обов'язок із сплати обов'язкових платежів. При чому фізична особа є боржником лише за тими зобов'язаннями, які виникли у неї у зв'язку зі здійсненням підприємницької діяльності. Кредитори, вимоги яких носять особистий характер (вимоги щодо відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю громадян, вимоги щодо стягнення аліментів та інші), не можуть бути ініціаторами порушення справи про банкрутство фізичної особи. Але такі кредитори мають право заявити свої вимоги під час провадження у справі про банкрутство, розпочатого іншими кредиторами або самим боржником.

На практиці не завжди просто розмежувати особисті зобов'язання фізичної особи від тих, які пов'язані з її підприємницькою діяльністю. Так, ухвалою господарського суду Херсонської області від 22 січня 2013 р. у справі № 5024/1630/2012 припинено провадження у справі про визнання банкрутом фізичної особи – підприємця Н. за заявою банку – ПАТ «Райффайзен Банк «Аваль» в особі Херсонської обласної дирекції «Райффайзен Банк «Аваль».

Свої дії господарський суд обґрунтовує тим, що грошові вимоги, заявлені банком до боржника, носять особистий характер і не пов'язані з підприємницькою діяльністю. Зокрема, ініціюючий кредитор заявив грошові вимоги до боржника у загальній сумі 1 412 399,36 грн., які ґрунтуються на заборгованості боржника Н., що виникла із зобов'язань за кредитним договором. Відповідно до п. 2 кредитного договору та частини №1 цього договору передбачено, що кредит надається на придбання нерухомого майна.

Суд зазначив, що наявність у позичальника-боржника юридичного статусу фізичної особи – підприємця не є достатнім для визнання боржника суб'єктом банкрутства. Окрім цього, грошові зобов'язання боржника повинні безпосередньо виникати

з підстав, пов'язаних із здійсненням такою особою підприємницької діяльності. Фізична особа має право вільно використовувати свою власність, у тому числі нерухомість, для здійснення підприємницької діяльності. Факти використання придбаного за рахунок кредитних коштів нерухомого майна для здійснення підприємницької діяльності та здійснення боржником розрахунків з позичальником за рахунок доходів, отриманих від підприємницької діяльності, не змінюють правової природи зобов'язань, що виникли між позикодавцем та позичальником.

За таких обставин фізична особа, зобов'язання якої виникли не з підприємницької діяльності, не може бути стороною-боржником у справі про банкрутство¹. Хоча віднесення тих чи інших зобов'язань до підприємницьких часто є вигідним для боржника.

Незважаючи на поділ зобов'язань боржника на особисті та підприємницькі, відповідальність за свою підприємницьку діяльність фізична особа несе усім своїм майном, крім того, на яке згідно з цивільним процесуальним законодавством України не може бути звернено стягнення та крім майна, яке перебуває у заставі з підстав, не пов'язаних із здійсненням такою особою підприємницької діяльності².

Стаття 91 Закону про банкрутство, яка здійснює спеціальне правове регулювання процедури розгляду господарським судом справи про банкрутство фізичної особи, на наш погляд, потребує внесення змін. Із аналізу положень цієї статті виходить, що наступною після стадії прийняття заяви про порушення справи про банкрутство фізичної особи одразу йде стадія визнання фізичної особи банкрутом, а стадія порушення провадження у

---

¹ Ухвала господарського суду Херсонської області від 22 січня 2013 р. у справі № 5024/1630/2012 за заявою ПАТ «Райффайзен Банк «Аваль» в особі Херсонської обласної дирекції «Райффайзен Банк «Аваль» до Фізичної особи-підприємця О. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28754330> (дата звернення: 01.02.2016).

² Бутирська І. А. Захист прав фізичних осіб у відносинах банкрутства. Право на життя: аспекти реалізації. Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Чернівці, 22-23 листопада 2013 року. В 3 частинах. Частина 1. Відп. за вип. к.ю.н., доц. В. П. Тарануха. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. С. 18.

справі тут відсутня. Тоді як за загальним правилом, встановленим ст. 16 Закону про банкрутство, після прийняття заяви про порушення справи про банкрутство, господарський суд проводить підготовче засідання, в якому здійснюється розгляд поданих документів, заслуховуються пояснення сторін, перевіряється обґрунтованість вимог заявника та заперечень боржника. За результатами підготовчого засідання господарський суд виносить ухвалу про порушення, або про відмову у порушенні провадження у справі про банкрутство.

На нашу думку, порушення провадження у справі є обов'язковою стадією, без якої розгляд будь-якої господарської справи неможливий. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ст. 91 Закону про банкрутство новими ч. ч. 2 і 3, які викласти у наступній редакції:

«2. Перевірка обґрунтованості вимог заявника, а також з'ясування наявності підстав для порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи здійснюється господарським судом у підготовчому засіданні, яке проводиться в порядку, передбаченому цим Законом, з урахуванням особливостей, передбачених цією статтею.

3. В ухвалі про порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи зазначається про:

порушення провадження у справі про банкрутство фізичної особи;

визнання вимог кредитора та їх розмір;

введення мораторію на задоволення вимог кредиторів;

введення ліквідаційної процедури;

призначення ліквідатора банкрута, встановлення розміру оплати його послуг та джерела її сплати».

Приймаючи участь у справі про банкрутство боржника, кредитори мають на меті задоволення своїх грошових вимог. Найпоширенішим способом такого задоволення являється продаж майна боржника і погашення боргів боржника перед кредиторами за рахунок коштів, вилучених від продажу майна. Але такий шлях не єдиний. Зокрема, кредитори можуть отримати задоволення своїх вимог шляхом передачі їм корпоративних прав боржника стосовно інших юридичних осіб або корпоративних прав учасників боржника. Але слід враховувати, що корпоративні

права є власністю засновників та учасників юридичної особи – боржника, а не самої юридичної особи – боржника. Тому для передачі корпоративних прав у рахунок погашення боргів боржника необхідно рішення не керівника боржника, а кожного з власників боржника, у разі ж неможливості отримання такої згоди – загальних зборів учасників. Крім того, для кредиторів можуть бути цікавими не лише матеріальні активи боржника, але і ряд його прав, наприклад, ліцензії чи дозволи, передачу яких на сьогоднішній день Закон про банкрутство не передбачає.

Так, у провадженні господарського суду Чернівецької області знаходилась справа про банкрутство ТОВ «Вашківецьке комунальне підприємство». Коштів у боржника практично не було, тому в результаті продажу майна підприємства кредитори майже не отримали задоволення своїх вимог. Натомість, у боржника був спеціальний дозвіл на користування надрами, який був економічно цікавим для кредиторів і останні були готові отримати цей дозвіл в рахунок погашення боргів боржника перед ними. Але оскільки Закон про банкрутство передачу дозволів боржника в рахунок погашення боргу не передбачає, то кредитори по суті залишилися ні з чим¹.

Таким чином, правовий статус боржника у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу і змінюється в залежності від того, яку судову процедуру застосовують до неплатоспроможного суб'єкта підприємницької діяльності. При застосуванні до боржника процедур банкрутства здійснюється обмеження право- і дієздатності суб'єкта підприємницької діяльності, а також суттєво змінюється правовий режим майна боржника.

---

¹ Архів Господарського суду Чернівецької області. Справа № 12/5027/399-б/2011 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Вашківецьке комунальне підприємство» м. Вижниця.

2.4. Особливості правового статусу кредиторів у справі про банкрутство

Порушення господарським судом провадження у справі про банкрутство суб'єкта підприємницької діяльності може суттєво вплинути на подальшу господарську діяльність його кредиторів. Як вірно зазначає Г.В. Ільющенко, «...існуючий недосконалий механізм захисту прав та інтересів кредиторів і власників (учасників) підприємства створюють труднощі при здійсненні ліквідаційних заходів, посягають на платоспроможність кредиторів й контрагентів підприємства та стабільність господарського обігу взагалі»¹. Дійсно, порушення провадження у справі про банкрутство боржника не може не вплинути на права та інтереси його кредиторів. Кожен з кредиторів має особисту заінтересованість у результатах провадження у справі про банкрутство, оскільки від ефективності процедур, що застосовуються до боржника, залежить подальше задоволення вимог кредиторів.

Термін «кредитор» є загальноживаним поняттям і, в першу чергу, під ним розуміється суб'єкт цивільних правовідносин, який має право вимагати від іншого суб'єкта (боржника) певної поведінки. У конкурсному праві поняття «кредитор» є значно ширшим у порівнянні з правом цивільним, оскільки у відносинах неспроможності кредиторами виступають не тільки власне кредитори з договірних правовідносин, але і держава в особі уповноважених органів у частині заборгованості по сплаті обов'язкових платежів, працівники підприємства-боржника з вимогами із заборгованості по виплаті заробітної плати тощо.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону про банкрутство кредитор – юридична або фізична особа, а також органи доходів і зборів та інші державні органи, які мають підтверджені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника.

Під вимогою кредитора в процедурі банкрутства Л.І. Грабован

---

¹ Ільющенко Г. В. Проблемні питання примусової ліквідації підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Вип. 21. Ч. 2. Т. 2. Ужгород, 2013. С. 42.

розуміє заявлений кредитором та підтверджений господарським судом у передбаченому законом порядку правоутворювальний та формалізований акт правореалізації, спрямований уповноваженою особою до зобов'язаної особи – суб'єкта господарювання, змістом якого є належне виконання грошових зобов'язань, що виникли із цивільних, господарських, податкових, трудових та інших відносин¹. Але наявності одних лише вимог грошового характеру до боржника недостатньо: щоб стати стороною у справі про банкрутство. Тільки той кредитор, який у встановлені Законом про банкрутство порядку і строки звернеться до господарського суду з відповідною заявою, зможе належним чином захистити свої права та законні інтереси.

Латинін О.А. пропонує визначати поняття кредитора з двох позицій: з точки зору матеріального права та з позиції процесуального права. З точки зору матеріального права, кредитор у справі про банкрутство – це фізична або юридична особа, органи державної влади з відповідними Законом про банкрутство вимогами до боржника. З позиції процесуального права – це особи, що мають відповідний обсяг господарської процесуальної правоздатності для набуття статусу сторони у провадженні у справі про банкрутство². Для того, щоб стати повноправним учасником провадження у справі про банкрутство, кредитору недостатньо тільки знаходитись у відповідних матеріальних правовідносинах із боржником. Тільки після звернення такої особи у передбаченому Законом порядку до господарського суду із відповідною заявою, такий кредитор набуває процесуальних прав та обов'язків. Саме шляхом подання такої заяви особа-кредитор фактично отримує доступ до правосуддя, яке здійснюється господарським судом у процесі

---

¹ Грабован Л. І. Поняття та види вимог кредиторів за законодавством України про банкрутство. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2016. Вип. 5. Т. 1. С. 125.

² Латинін О. А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Я. Мудрого». Х., 2012. С. 10.

реалізації норм Закону¹. Виняток становлять забезпечені кредитори, які незалежно від факту їх звернення до суду, обов'язково включаються до реєстру кредиторів.

Таким чином, учасником провадження у справі про банкрутство може стати тільки той кредитор, який не лише є кредитором з позицій матеріального права, але і звернувся до господарського суду у відповідному процесуальному порядку. Правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство носить переважно комплексний характер, і обов'язково включає в себе і матеріальну, і процесуальну складові. Матеріальні відносини між боржником і кредитором у праві неспроможності обов'язково повинні трансформуватись у процесуальні, інакше після порушення провадження у справі про банкрутство матеріальні відносини не зможуть бути реалізовані (за винятком забезпечених кредиторів, які незалежно від факту їх звернення до суду, обов'язково включаються до реєстру вимог кредиторів).

У справу про банкрутство кредитори вступають не стільки, щоб примусити боржника виконати свої зобов'язання, скільки з метою «обігнати» інших кредиторів у змаганні за активи боржника. Саме тоді, коли інтереси двох і більше кредиторів зіштовхуються між собою, виникає конкурс, і, відповідно, конкурсний процес. Виступаючи у справі про банкрутство єдиним органом – комітетом кредиторів – кожен з останніх прагне максимально задовольнити, в першу чергу, свої інтереси. Як вірно зазначає О. Белоліков, між кредиторами складаються такі відносини, в рамках яких декілька кредиторів своїми діями взаємно зменшують результати примусового виконання прав один одного за рахунок майна боржника, прагнучи максимально збільшити свою власну частку².

Природно, що інтереси кредиторів наступних черг, задоволення вимог яких може не відбутися взагалі або вимоги яких можуть бути задоволені лише частково у силу недостатності

---

¹ Ржепецький В. О. Деякі проблеми правового регулювання розгляду господарським судом заяв кредиторів у провадженні у справі про банкрутство. *Санація та банкрутство*. 2013. № 4. С. 98.

² Белоліков А. Принципы банкротства. *Право и экономика*. 2004. № 8. С. 45.

майна боржника, ніяк не можуть співпадати з інтересами тих кредиторів, вимоги яких все ж можуть бути задоволені повністю або частково¹. Мета конкурсного процесу полягає не тільки в тому, щоб попередити необмежене захоплення цінностей з боку одного кредитора у збиток іншим і знайти спосіб найбільш справедливого розподілу цінностей між декількома кредиторами – вона є значно ширшою. Головне в правовому регулюванні конкурсних правовідносин – погодити інтереси всіх учасників, залучених в процес банкрутства, знайти розумний баланс приватних і публічних інтересів і, зрештою, забезпечити тим самим стійкість цивільного обороту². Статус кредитора в справі про банкрутство визначають характер його вимоги до боржника, забезпеченість вимог, час виникнення зобов'язання і соціальна значущість інтересу, що захищається³.

Закон про банкрутство поділяє кредиторів на конкурсних, поточних та забезпечених. Теорією господарського права і процесу вироблено чимало інших класифікацій кредиторів, які мають важливе практичне значення. Так, Р.Г. Афанасьєвим розроблено класифікацію кредиторів за критеріями резидентності, забезпеченості, підстав та часу виникнення вимог, правовим положенням у справі⁴.

На думку В.В. Радзивілюк, основна класифікація кредиторів повинна здійснюватися за наступними критеріями: по-перше, за

---

¹ Радзивілюк В. В. Щодо трансформації правового статусу кредиторів у процедурах запобігання банкрутству (неспроможності). Національні інтереси та проблеми правової системи України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 березня 2011 р.). Одеса : у 2-х частинах. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. ч. 1. С. 105.

² Грек Т. Б. Загальна характеристика поняття «кредитор». Права кредитора в процесі банкрутства. Адвокат. 2010. № 5. С. 37.

³ Борейко О. М. Правовий статус кредитора як суб'єкта неспроможності (банкрутства). Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2011. Т. 24 (63), № 2. С. 280.

⁴ Афанасьєв Р. Г. Проблеми правового регулювання банкрутства за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право ; арбітражний процес ; Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк, 2001. С. 8.

їх становищем в економічному обігу (суб'єкти підприємницької діяльності: фізичні особи, юридичні особи, уповноважені державні органи та відповідні органи місцевого самоврядування); по-друге, за об'ємом їх прав (правовим становищем) в провадженні у справі про банкрутство (неспроможність) та при введенні, реалізації та завершенні процедур банкрутства (неспроможності): конкурсні (звичайні, незабезпечені) кредитори, заставні кредитори, привілейовані кредитори; по-третє, за черговістю задоволення їх вимог¹.

Поляков Б.М. залежно від участі у справі про банкрутство кредиторів поділяє на конкурсних (яких, в свою чергу, поділяє на ініціюючих, вимушених та привілейованих) та неконкурсних (до яких належать поточні, заставні, речові та інші)². Конкурсні кредитори є одними з основних учасників провадження у справі про банкрутство, вони активно впливають на всю процедуру банкрутства і часто приймають доленосні рішення стосовно боржника. Ініціюючі – це ті кредитори, які безпосередньо порушують провадження у справі про банкрутство. Вимушені – це кредитори, які звернулися до господарського суду протягом тридцяти днів від дня офіційного оприлюднення оголошення про порушення провадження у справі про банкрутство. Привілейовані – це такі кредитори, на вимоги яких не поширюється мораторій.

Ми пропонуємо серед вимушених кредиторів окремо виділити «обтяжених». Особливістю правового становища всіх вимушених кредиторів є те, що провадження у справі про банкрутство порушується незалежно від їх бажання, і, якщо такі кредитори зволікатимуть із зверненням до суду, то ризикують потрапити до шостої черги задоволення грошових вимог. До вимушених кредиторів належать найрізноманітніші групи суб'єктів – від суб'єктів приватного підприємництва до органів державної влади. Але якщо ми говоримо про приватні господарські організації, наприклад, то вони не зобов'язані

---

¹ Радзивілюк В. В. Проблеми видової диференціації кредиторів у процедурах запобігання банкрутству (неспроможності). Університетські наукові записки. 2011. № 1. С. 178.

² Поляков Б. М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства. Санація та банкрутство. 2004. № 1. С. 64.

звертатися до суду і брати участь у процедурі банкрутства боржника. Такі суб'єкти діють виключно на власний ризик і тому ніхто не може їх змусити стати кредиторами у справі про банкрутство.

Інакша ситуація складається, коли вимушеним кредитором є орган державної влади, який звертається до господарського суду з грошовими вимогами, які є незначними і тільки обтяжують діяльність того чи іншого державного органу. Саме таких кредиторів ми пропонуємо називати «обтяженими». Ідеться про органи доходів і зборів при стягненні судового збору і про органи державної виконавчої служби при стягненні виконавчого збору. Так, якщо судовий збір підлягає стягненню в дохід держави, то заявленню цих вимог повинні займатися органи державної фіскальної служби. Але на практиці складається ситуація, коли ці вимоги практично ніколи не заявляються, і, відповідно, держава недоотримує ці кошти¹.

Також Б.М. Поляков виділяє особливих кредиторів, до яких відносить органи державної податкової служби та інші державні органи, які здійснюють контроль за правильним та своєчасним зарахуванням податків (обов'язкових платежів)².

Джунь В.В. за правовою природою вимог кредиторів поділяє на кредиторів публічних вимог (кредитори за вимогами щодо сплати податків, зборів, страхових внесків) та кредиторів приватних вимог (усі кредитори за вимогами, що виникли із грошових зобов'язань, включаючи заборгованість із заробітної плати персоналу боржника)³. Телюкіна М.В. кредиторів

---

¹ Бутирська І. А. Специфіка участі окремих кредиторів у справі про банкрутство. Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 грудня 2013 року. Запоріжжя : У 2 частинах. Запорізька міська організація «Істина», 2013. Частина I. С. 84.

² Поляков Б. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ в редакції Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 259.

³ Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К. : Юридическая практика, 2006. С. 117-118.

класифікує залежно від суми вимог (на великих та дрібних кредиторів), залежно від визначеності вимог (встановлені та невстановлені кредитори), залежно від настання строку виконання вимоги кредитора (дійсні та недійсні кредитори)¹.

Конкурсні кредитори не дарма наділені таким широким обсягом прав та обов'язків у порівнянні з неконкурсними. Якщо неконкурсні кредитори мають певні гарантії повернення своїх активів від боржника (наприклад, заставу), то всі конкурсні кредитори є рівними у шансах на задоволення своїх вимог. Кожен з конкурсних кредиторів вступає у процес з метою такого впливу на процедуру банкрутства, який би найбільшою мірою забезпечив його права. Кожен конкурсний кредитор прагне призначити «свого» арбітражного керуючого і застосувати до боржника ту процедуру, яка буде вигідна, в першу чергу, такому кредитору.

Неконкурсні кредитори не є стороною у справі, а є учасниками та з'являються у справі епізодично. Наприклад, оскарження дій арбітражного керуючого (речово-правовий кредитор), накладення вето на укладення мирової угоди (забезпечений кредитор). Знаходження в реєстрі вимог не лише конкурсної, а й неконкурсної заборгованості має на меті встановлення чіткого та повного пасиву боржника².

Основну увагу і максимальний обсяг прав Закон про банкрутство надає грошовим кредиторам. Однак, вимоги кредиторів до боржника не завжди носять грошовий характер, часто боржник зобов'язаний передати кредитору певну річ, виконати роботу, надати послуги. Такі кредитори є негрошовими і, як наслідок, неконкурсними. Інтереси таких кредиторів також необхідно захищати від недобросовісних боржників, які можуть відмовитися виконувати свої негрошові зобов'язання. Негрошовий кредитор може трансформувати своє негрошове зобов'язання в грошове, але не зобов'язаний це робити, якщо боржник має реальну можливість виконати зобов'язання. І

---

¹ Телюкіна М. В. Основы конкурсного права. М. : Волтерс Клувер, 2004. С. 137.

² Поляков Б. М. Проблеми правового статусу заставного кредитора. Санація та банкрутство. 2005. № 4. С. 145.

навпаки: відсутність у боржника предмета негрошового зобов'язання чи індикаційного майна вимагає трансформації цих відносин у грошове зобов'язання¹.

Трансформації також потребують ті кредитори, які вже мають рішення суду, що набрало законної сили і відповідно до якого боржник зобов'язаний вчинити ті чи інші дії на користь кредитора-стягувача у виконавчому провадженні. Справа в тому, що одночасно з порушенням провадження у справі про банкрутство вводиться мораторій на задоволення вимог кредиторів і зупиняються всі виконавчі провадження, відкриті стосовно боржника. Стягувач за таким зупиненим виконавчим провадженням ніколи не може напевне передбачити результати проведення процедур банкрутства. Після закінчення ліквідаційної процедури і задоволення вимог конкурсних кредиторів у боржника може не залишитися коштів для задоволення вимог стягувача, незважаючи на законність вимог останнього.

Щоб зберегти право вимоги до боржника та отримати права конкурсного кредитора у справі про банкрутство, як зазначає П.Д. Пригуза, стягувач має право подати до господарського суду заяву про свої вимоги, змінивши, таким чином, свій статус стягувача на статус кредитора. Якщо стягувач у визначений строк не використовує вказане, надане Законом про банкрутство право, то він (стягувач) втрачає й інші права – бути кредитором у справі про банкрутство, бути учасником провадження у справі про банкрутство, а також стягувачем припиненого зобов'язання щодо боржника².

Практика застосування законодавства про банкрутство виділила ще одну групу кредиторів – явні (відомі). Цей термін вживається у ст. 60 ГКУ, де йде мова про загальний порядок ліквідації суб'єкта господарювання. Зокрема, ч. 3 вказаної статті передбачає, що ліквідаційна комісія або інший орган, який проводить ліквідацію суб'єкта господарювання, вміщує в

---

¹ Поляков Б. М. Коментар судової практики Верховного Суду України з питань регулювання правового статусу кредиторів у процедурі банкрутства. Санація та банкрутство. 2009. № 2. С. 37.

² Пригуза П. Д. Конкурсне право та конкурсний процес. Теоретичні та практичні аспекти розвитку. Вісник господарського судочинства. 2007. № 3. С. 141.

друкованих органах відповідно до закону повідомлення про його ліквідацію та про порядок і строки заяви кредитором претензій, а явних (відомих) кредиторів повідомляє персонально у письмовій формі у встановлені цим Кодексом чи спеціальним законом строки. Зокрема, у Постанові Вищого господарського суду України від 6 вересня 2012 р. у справі № 21/886/2011 про банкрутство приватного підприємства «Топливцентр» до явних (відомих) кредиторів, крім тих, що обліковані згідно бухгалтерських даних боржника, віднесено усіх потенційних кредиторів в особі державних контролюючих органів, оскільки їхнє право контролю за повнотою сплати боржником податків, зборів та інших платежів до державного бюджету є явним та відомим для самого боржника¹.

Незважаючи на те, що юридично всі кредитори є рівними у правах у справі про банкрутство, на практиці складається ситуація, коли кредитори – члени комітету кредиторів мають набагато більший вплив на хід провадження, ніж інші кредитори. У зв'язку з цим в залежності від можливості впливу на хід процедури банкрутства (в залежності від участі кредитора у комітеті кредиторів), пропонуємо виділяти дві групи кредиторів – впливові та невпливові. Відповідно, впливові кредитори – це ті, що є членами комітету кредиторів, а невпливові – це ті, що не входять до складу комітету кредиторів. Такий поділ обумовлений тим, що законодавець детально визначив прав та обов'язки кредиторів, які є членами комітету кредиторів. Проте, участь тих кредиторів, які не входять до складу комітету кредиторів (невпливових) визначена у Законі про банкрутство поверхнево. У зв'язку з цим практичне застосування Закону про банкрутство виявило фактичне нівелювання прав невпливових кредиторів, що і зумовило необхідність групування вказаних кредиторів за одним критерієм із подальшим належним законодавчим забезпеченням їх діяльності.

Редакція Закону про банкрутство від 22 грудня 2011 р.

---

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 06 вересня 2012 р. у справі № 21/886/2011 про банкрутство приватного підприємства «Топливцентр». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26076750> (дата звернення: 01.02.2017).

внесла певні зміни у порядок черговості задоволення вимог кредиторів. Так, по-перше, вимоги забезпечених кредиторів, які раніше належали до першої черги, взагалі тепер погашаються у позачерговому порядку за рахунок майна банкрута, що є предметом забезпечення. По-друге, всі вимоги працівників банкрута, незалежно від часу їх виникнення, тепер задовольняються в першу чергу, тоді як раніше вимоги працівників банкрута, право на які виникло не протягом трьох останніх місяців роботи, задовольнялися в другу чергу. Також розширилася п'ята черга вимог кредиторів за рахунок включення у неї вимог щодо виплати додаткових грошових винагород керуючому санацією або ліквідатору.

Важливим нововведенням є включення до шостої черги осіб, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлених взагалі. Надання таким «запізнілим» кредиторам можливості отримати задоволення своїх вимог, безсумнівно, є позитивним моментом у правовому регулюванні відносин неспроможності. Дореволюційний конкурсний процес також включав вимоги кредиторів, які не заявлені у відповідний строк, до четвертої (останньої) черги. Г.Ф. Шершеневич з цього приводу заявляв, що кредитор є вільним у пред'явленні своїх вимог конкурсу, що він зацікавлений в участі у конкурсному процесі, але не може бути змушений до такої участі, що права його не можуть бути втрачені внаслідок упущення заяви в строк або виконаного ним утримання від заяви¹. Але українське законодавство тривалий час «карало» кредитора, який вчасно не вступив у процес, втратою останнім права на задоволення своїх вимог. Пригуза П.Д. з цього приводу вказував, що законодавець увів у законодавство про банкрутство презумпцію винуватості кредитора через необізнаність у порушенні справи про банкрутство боржника і встановив за це покарання у вигляді позбавлення права вимоги (погашення вимоги)². Присікальний строк для пред'явлення кредиторських

---

¹ Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2000. С. 391-392.

² Пригуза П. Нечитання газет не звільняє від відповідальності? Закон і бізнес. 2005. № 33 (709). 13–19 серпня. С. 12.

вимог раніше слугував для боржника законним заходом ухилитися від виконання своїх грошових зобов'язань перед кредиторами, які з тих чи інших причин пропустили тридцятиденний строк. Це порушувало загальні засади справедливості та добросовісності¹.

Тепер же законодавець дещо пом'якшив правила для кредиторів, які не заявили свої вимоги в строк, оскільки у будь-якому разі ці кредитори свої зобов'язання перед боржником виконали добросовісно, і тому мають право на задоволення своїх справедливих і законних вимог. Такі кредитори, що спізнилися, не наділені правом голосу в представницьких органах кредиторів. Оплата таких вимог відбувається виключно у ліквідаційній процедурі.

Стосовно припинення провадження у справі про банкрутство внаслідок затвердження умов мирової угоди, погашення боргу боржником у процедурі розпорядження майном, затвердження умов мирової угоди, погашення боргу боржником у процедурі розпорядження майном, затвердження звіту керуючого санацією, то в передбачених випадках оплата вимог таких кредиторів не здійснюється. Ці вимоги погашаються у зв'язку з припиненням провадження у справі про банкрутство².

Таким чином, кожен кредитор має особисту заінтересованість у результатах застосування до боржника процедур банкрутства. У справу про банкрутство кредитори вступають не стільки, щоб примусити боржника виконати свої зобов'язання, скільки з метою «обігнати» інших кредиторів у змаганні за активи боржника. Теорією та практикою господарського процесу вироблено чимало класифікацій кредиторів, які мають важливе практичне значення. Редакція Закону про банкрутство від 22 грудня 2011 р. суттєво змінила правовий статус забезпечених кредиторів, позбавивши їх ряду

---

¹ Бутирський А. А. Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства : Монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. С. 85-86.

² Поляков Б. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ в редакції Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 258.

привілеїв. Такі зміни є кроком до справедливого врівноваження прав забезпечених і незабезпечених кредиторів. Важливим і позитивним нововведенням у правовому регулюванні черговості задоволення вимог кредиторів є включення до шостої черги осіб, вимоги яких заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлених взагалі¹.

2.5. Представницькі органи кредиторів у справі про банкрутство

Кредитори у справі про банкрутство можуть брати участь як особисто, так і через свої представницькі органи. До таких органів належать збори та комітет кредиторів.

Через збори кредиторів останні мають можливість безпосередньо приймати участь у вирішенні важливих організаційних питань у справі про банкрутство. Правова природа зборів кредиторів неоднозначно оцінюється у науці конкурсного права. Дореволюційний дослідник конкурсного процесу Г.Ф. Шершеневич зазначав, що кредитори залишаються так само розрізнені, як і до оголошення неспроможності боржника. Створення загальних зборів кредиторів не пов'язано з яким-небудь правовим спілкуванням: їх об'єднує загальний інтерес можливого повного задоволення – спілкування чисто фактичне². Телюкіна М.В. розглядає збори кредиторів як орган кредиторів, який, не будучи суб'єктом цивільного права, наділений самостійною компетенцією в рамках відносин неспроможності (банкрутства), внаслідок чого може бути названий суб'єктом конкурсного права, оскільки у конкурсних правовідносинах має повноваження, що не зводяться до повноважень окремих його учасників у їх сукупності³.

---

¹ Бутирська І. А. Кредитори як учасники провадження у справі про банкрутство. Судова апеляція. 2013. № 1. С. 133.

² Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2000. С. 343.

³ Телюкіна М. В. Основы конкурсного права. М. : Волтерс Клувер, 2004. С. 49.

Лордкіпанідзе А.Г. зазначає, що з відкриттям конкурсного процесу припиняються або обмежуються права кредиторів щодо самостійного переслідування боржника. У конкурсному процесі ці права здійснюються не самостійно, тобто не індивідуально кредитором на свій розсуд, а на колективній основі, під контролем особливим чином організованого колективу кредиторів та суду¹. На нашу думку, при об'єднанні кредиторів дійсно створюється новий орган – збори кредиторів, який наділений господарсько-процесуальною правосуб'єктністю.

Об'єднуючись у збори кредиторів, останні створюють свій представницький орган, в якому беруть участь абсолютно всі кредитори по справі, незалежно від розміру їх вимог до боржника. Збори кредиторів слугують інструментом забезпечення прав кожного кредитора, оскільки дають можливість кожному кредитору «бути почутим» і висловити власну позицію стосовно майбутньої долі боржника. Але кожен кредитор все рівно зацікавлений тільки у задоволенні власних вимог. Крім того, великі кредитори у будь-якому разі отримують більший вплив на прийняття рішень зборів кредиторів у порівнянні з дрібними кредиторами.

Організація та проведення зборів кредиторів покладені на арбітражного керуючого. Протягом десяти днів після винесення ухвали за результатами попереднього засідання господарського суду розпорядник майна письмово повідомляє кредиторів згідно з реєстром вимог кредиторів, уповноважену особу працівників боржника та уповноважену особу засновників (учасників, акціонерів) боржника про місце і час проведення зборів кредиторів та організовує їх проведення. Учасниками зборів кредиторів боржника з правом вирішального голосу є конкурсні кредитори, визнані господарським судом та внесені до реєстру вимог кредиторів. Крім того, у зборах кредиторів можуть брати участь із правом дорадчого голосу:

- кредитори, вимоги яких увійшли до реєстру вимог кредиторів окремо;
- представник працівників боржника;

---

¹ Лордкіпанідзе А. Г. Гарантии платежеспособности по законодательству Англии и Франции. М. : ВНИИЗС, 1979. С. 30.

- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- представник органу, уповноваженого управляти державним майном;
- арбітражний керуючий.

Конкурсні кредитори мають на зборах кредиторів кількість голосів, пропорційну сумі вимог кредиторів, включених до реєстру вимог кредиторів, та кратну одній тисячі гривень. Якщо ж сума визнаних вимог кредиторів становить менше тисячі гривень, то такий кредитор володіє одним голосом. Під час визначення кількості голосів кредиторів з правом вирішального голосу не враховуються суми неустойки (штрафу, пені), інші фінансові санкції, моральна шкода, судовий збір у справі про банкрутство, заявлені або сплачені кредиторами в провадженні у справі про банкрутство. Таким чином, чим більший розмір грошових вимог до боржника, тим більший вплив кредитор має на рішення, що приймаються зборами кредиторів. Звичайно, це є цілком обґрунтованим, але права дрібних кредиторів у таких випадках можуть суттєво обмежуватися. Наприклад, якщо у боржника є один великий кредитор з більшістю голосів (більше 50%), і велика кількість дрібних кредиторів, у кожного з яких по одному-два голоси. У такому разі великому кредитору ніхто і ніщо не може завадити провадити власну політику, яка не вигідна ні для інших кредиторів, ні для самого боржника.

Збори кредиторів відіграють важливу роль у конкурсному процесі, вони вирішують подальшу долю боржнику, обирають тактику і стратегію економічного розвитку боржника, контролюють діяльність органів управління боржника. Збори кредиторів, таким чином, стають своєрідним органом управління боржника, який діє протягом усього провадження у справі про банкрутство. За правовим статусом збори кредиторів можна порівняти із загальними зборами учасників юридичної особи, наприклад, акціонерного товариства. Так, права кожного акціонера ґрунтуються на внесенні останнім певного внеску до статутного фонду товариства. Кількість голосів кожного акціонера залежить від кількості належних йому акцій, тоді як кількість голосів кредиторів на зборах кредиторів залежить від розміру їх грошових вимог до боржника.

Перші збори кредиторів вважаються повноважними, якщо на них присутні кредитори, що мають не менше, ніж дві треті голосів. Наступні збори вважаються повноважними у разі присутності на них кредиторів, що мають більше половини голосів. Дані положення є новелою законодавства про неспроможність, оскільки згідно попередньої редакції Закону про банкрутство збори кредиторів вважалися повноважними незалежно від кількості голосів кредиторів, які беруть участь у зборах, якщо всіх кредиторів було письмово повідомлено про час і місце проведення зборів. При чому вимог щодо направлення таких повідомлень з описом вкладення та повідомленням про вручення поштового відправлення законодавство про банкрутство не містило. На практиці нерідко складалися ситуації, коли недобросовісні арбітражні керуючі не повідомляли про проведення зборів всіх кредиторів, що суттєво порушувало права останніх.

Але встановлення вимог до кворуму зборів кредиторів має і ряд недоліків. Зокрема, у випадках, коли в руках одного кредитора сконцентровано більше, ніж дві треті голосів, такий кредитор отримує можливість взагалі блокувати роботу зборів кредиторів своєю неявкою. Відповідно, при необхідності проведення зборів кредиторів для прийняття рішення, наприклад, щодо питання виключної компетенції, вказаний суб'єкт стане диктувати свої умови. Для вирішення даної проблеми обґрунтовано вбачається пропозиція С.М. Грудницької та С.В. Мінковського, які пропонують внести зміни до ч. 2 ст. 26 Закону про банкрутство, передбачивши виняток з дії цієї норми для випадків, коли кредитор систематично (два та більше разів) не бере участь у перших або чергових зборах кредиторів, блокуючи їх проведення¹.

Встановивши необхідний мінімум кількості присутніх кредиторів для визнання зборів кредиторів повноважними, законодавець не забезпечує належним чином права боржника. Зокрема, відсутність останнього на зборах кредиторів і

---

¹ Грудницька С. М., Мінковський С. В. Питання удосконалення розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства. Економіка та право. Серія : Право. 2015. № 2. С. 22.

неповідомлення боржника про їх проведення не є підставою для визнання таких зборів неправомочними.

Так, 2 жовтня 2012 р. головою комітету кредиторів до господарського суду Одеської області подано клопотання про введення ліквідаційної процедури та визнання ТОВ «Дебют-2005» банкрутом. Постановою господарського суду Одеської області від 2 жовтня 2012 р. дане клопотання задоволено. Суд апеляційної інстанції вказав постанову скасував, зазначивши, що збори кредиторів та збори комітету кредиторів, які відбулися 26 вересня 2012 р., були проведені з порушенням вимог законодавства, оскільки в матеріалах справи відсутні докази повідомлення про ці збори боржника, а суд першої інстанції не звернув на це уваги. Колегія суддів ВГСУ при розгляді касаційної скарги у постанові від 16 квітня 2013 р. зазначила, що Законом про банкрутство не передбачено обов'язковості повідомлення про час і місце проведення зборів кредиторів боржника, отже неповідомлення про проведення зборів кредиторів боржника не може бути підставою для визнання зборів такими, що були проведені з порушенням вимог законодавства¹.

Вбачається, що законодавець не встановив обов'язкової вимоги щодо повідомлення боржника про проведення зборів кредиторів з тієї причини, що проводяться такі збори повинні саме за місцезнаходженням боржника. Але відповідальності за проведення зборів кредиторів не за місцезнаходженням боржника чинне законодавство не передбачає. Порушення даної норми не може бути підставою для визнання зборів кредиторів недійсними, але суд, звичайно, може враховувати цю обставину при оцінці рішення зборів кредиторів як доказів по справі.

Збори кредиторів у провадженні у справі про банкрутство скликаються арбітражним керуючим за його ініціативою, за ініціативою комітету кредиторів чи інших кредиторів, сума вимог яких становить не менше ніж третину всіх вимог, внесених до реєстру вимог кредиторів, або за ініціативою однієї третини

---

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 16 квітня 2013 р. у справі № 2/17-715-2011 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Дебют-2005». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30907875> (дата звернення: 01.02.2017).

кількості голосів кредиторів. Збори кредиторів на вимогу комітету кредиторів або окремих кредиторів скликаються арбітражним керуючим (розпорядником майна, керуючим санацією, ліквідатором) та проводяться протягом двох тижнів з дня надходження письмової вимоги про їх скликання.

До компетенції зборів кредиторів належить прийняття рішення про:

- визначення кількісного складу та обрання членів комітету кредиторів;
- дострокове припинення повноважень комітету кредиторів або окремих його членів;
- схвалення плану санації боржника в процедурі розпорядження майном;
- інші питання, передбачені Законом про банкрутство.

Рішення зборів чи комітету кредиторів є способом волевиявлення кредиторів і взагалі не може визнаватися господарським судом недійсним, оскільки за своєю правовою природою не є актом юридичної особи, державного чи іншого органу в розумінні статті 12 ГПКУ, вони є рішенням органу колективного представництва інтересів кредиторів у справі про банкрутство. У залежності від дотримання процедури проведення зборів кредиторів, чи засідання комітету кредиторів, суд може визнати рішення зборів (комітету) кредиторів належними доказами у справі про банкрутство або відхилити їх як неналежні докази, вирішуючи конкретні питання, пов'язані з ходом провадження у справі про банкрутство.

Такою є і практика ВГСУ. Так, під час розгляду справи № 918/38/13 про банкрутство ТОВ «Сарненський завод високовольтних опор» ВГСУ погодився з висновком судів попередніх інстанцій про те, що рішення зборів кредиторів чи комітету кредиторів не може визнаватися господарським судом недійсним¹.

---

¹ Постанова Вищого господарського суду України від 12 травня 2015 р. у справі № 918/38/13 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Сарненський завод високовольтних опор». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44150026> (дата звернення: 01.02.2017).

Інша практика існує у Російській Федерації. Там згідно ч. 4 ст. 15 Закону Російської Федерації «Про неспроможність (банкрутство)» від 26 жовтня 2002 р. у випадку, якщо рішення зборів кредиторів порушує права і законні інтереси осіб, що беруть участь у справі про банкрутство, осіб, що беруть участь у арбітражному процесі по справі про банкрутство, третіх осіб або прийняте з порушенням встановлених цим Законом меж компетенції зборів кредиторів, таке рішення може бути визнано недійсним арбітражним судом, що розглядає справу про банкрутство, за заявою осіб, які беруть участь у справі про банкрутство, осіб, що беруть участь в арбітражному процесі по справі про банкрутство, або третіх осіб. Для такого оскарження встановлено скорочений строк позовної давності – двадцять днів з дати прийняття такого рішення. Якщо ж особа, яка оскаржує рішення зборів кредиторів, не була належним чином повідомлена про проведення зборів кредиторів, то строк позовної давності обчислюється виходячи з дати, коли така особа дізналася або повинна була дізнатися про рішення, прийняті даними зборами кредиторів, але не пізніше ніж протягом шести місяців з дати прийняття рішення зборами кредиторів¹.

На наш погляд, подібна практика є позитивним елементом у механізмі захисту прав кредиторів, і було б цілком доцільно сприйняти таку практику і в Україні. Закон про банкрутство є спеціальним актом, покликаним регулювати правовідносини, пов'язані з банкрутством, тому в ньому можна і потрібно передбачити можливість оскарження рішень зборів кредиторів. Зокрема, можна передбачити десятиденний термін для оскарження рішень зборів кредиторів. Розглядати такі скарги має суд, у провадженні якого перебуває сама справа про банкрутство, а терміни розгляду подібних скарг можна встановити скорочені – наприклад, десять днів. Також необхідно передбачити можливість оскарження ухвал, прийнятих за результатами оскарження рішень зборів кредиторів тільки до суду апеляційної інстанції. Подібне оскарження не повинно перешкоджати

---

¹ Федеральний Закон «О несостоятельности (банкротстве)» от 26 октября 2002 г. № 127-ФЗ. URL: <http://www.zakonrf.info/zakon-o-bankrotstve/> (дата звернення: 01.02.2016).

здійсненню необхідних процесуальних дій у справі про банкрутство і не повинно бути підставою для зупинення провадження у справі¹.

На час дії процедур банкрутства збори кредиторів обирають комітет кредиторів у складі не більше ніж сім осіб. Комітет, так само як і збори кредиторів, є об'єднанням останніх, що покликаний забезпечити їх законні права та інтереси.

Відмінності між зборами і комітетом кредиторів проявляються у їх кількісному складі, порядку формування. Зокрема, збори кредиторів є багаточисельним органом, кількість учасників якого не обмежена, тоді як щодо кількості членів комітету кредиторів законодавець встановив максимальний склад – сім кредиторів. Збори кредиторів формуються в залежності від того, з ким боржник вступав у господарсько-розрахункові відносини, а комітет кредиторів є виборним органом, і його склад залежить від волі самих кредиторів. Збори кредиторів є органом, до складу якого може входити дуже багато осіб, особливо якщо говорити про банкрутство великих підприємств. Відповідно, скликання зборів кредиторів щоразу, коли виникають поточні питання, пов'язані із застосуванням процедур банкрутства до боржника, є проблематичним і недоцільним. Тому законодавець передбачив створення представницького органу кредиторів – комітету кредиторів, покликаного оперативно вирішувати питання, що виникають у ході провадження у справі про банкрутство. Комітет є похідним і залежним від зборів кредиторів, оскільки саме останні уповноважені як створювати комітет кредиторів, так і достроково припиняти повноваження всього комітету або окремих його членів.

Міньковський С.В. слушно зазначає, що якщо збори кредиторів у справі про банкрутство можливо порівняти з функціями зборів засновників або акціонерів, які утворюються за Законом про господарські товариства (ст. ст. 36, 41, 58, 59), то комітет кредиторів можливо порівняти з функціями наглядової ради, яка створюється у складі господарського товариства (ст. 46

---

¹ Бутырская И. Собрание кредиторов как участник дела о банкротстве в Украине. *Legea si Viata* (Молдова). 2014. Nr. 2/2 (266). С. 32.

Закону про господарські товариства)¹.

Як вірно зазначає Х.О. Шухатян, наявність представницького органу – комітету кредиторів – є особливістю такої форми господарського процесу, як провадження справ про банкрутство. Адже це єдиний випадок, коли стороною у справі виступає колективний орган без статусу юридичної особи, що складається з абсолютно самостійних суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб, які характеризуються наявністю абсолютно різних грошових вимог до боржника за різними зобов'язаннями². Відповідно до положень п. 56 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 15 «Про судову практику в справах про банкрутство» комітет кредиторів, утворений відповідно до Закону про банкрутство, при проведенні процедур банкрутства представляє інтереси всіх кредиторів. З моменту утворення комітету кредиторів саме він, а не окремі кредитори, вважається стороною у справі про банкрутство у випадках, передбачених Законом про банкрутство³.

Комітет кредиторів, таким чином, виступає самостійною стороною у справі про банкрутство, з визначеним обсягом повноважень. Якщо приймаючи участь у зборах кредиторів, кожен кредитор діє самостійно, виключно від власного імені, то утворюючи комітет кредиторів, останні ніби передають частину своїх повноважень новоствореному представницькому органу з тим, щоб комітет кредиторів реалізовував та захищав інтереси не окремих кредиторів, а загальні інтереси усіх кредиторів по справі.

Вибори комітету кредиторів проводяться відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх на зборах кредиторів. Кредитор, що має двадцять п'ять і більше відсотків голосів,

---

¹ Мінковський С. В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Київ, 2015. С. 132-133.

² Шухатян Х. О. Концептуальні підходи до поняття сторін у провадженні справ про банкрутство. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 143.

³ Про судову практику в справах про банкрутство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 15. Вісник Верховного Суду України. 2010. № 2. Ст. 3.

автоматично включається до складу комітету кредиторів. Дане положення є новелою законодавства про банкрутство і, безперечно, позитивним кроком на шляху до захисту прав кредиторів. Раніше на практиці могли складатися ситуації, коли з тих чи інших причин кредитори із значним розміром вимог (двадцять п'ять – сорок відсотків) не включалися до складу комітету кредиторів, і, таким чином, не могли впливати на прийняття рішень стосовно боржника. Звичайно, така ситуація не була справедливою і тому обов'язковість включення кредитора, що володіє більш ніж двадцятьма п'ятьма відсотками голосів, до складу комітету кредиторів, є логічною відповіддю законодавця на сучасні проблеми відносин неспроможності в Україні.

У роботі комітету мають право брати участь з правом дорадчого голосу арбітражний керуючий, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, забезпечений кредитор та в разі необхідності представник органу, уповноваженого управляти державним майном, і представник органу місцевого самоврядування.

Закон про банкрутство практично не врегульовує порядок проведення засідань комітету кредиторів. На нашу думку, відсутність детальної регламентації порядку проведення засідань та оформлення прийнятих рішень комітетом кредиторів дає можливість для зловживань з боку недобросовісних кредиторів. Зокрема, чинним законодавством не передбачено обов'язкової форми протоколу засідання комітету кредиторів, порядку ознайомлення усіх членів комітету кредиторів з таким протоколом, виправлення в ньому описок та посилок. З метою усунення даної прогалини, вважаємо за доцільне Міністерству юстиції України затвердити Порядок проведення засідань комітету кредиторів, яким врегулювати наступні питання: порядок реєстрації кредиторів, присутніх на засіданні комітету, порядок голосування, форму протоколу засідання комітету кредиторів, порядок ознайомлення кредиторів із протоколом, порядок розгляду зауважень щодо протоколу тощо. Зокрема, пропонуємо, щоб в протоколі засідання комітету кредиторів після розгляду кожного питання, винесеного на засідання комітету, кожен член комітету ставив свій підпис. Відсутнім членам

комітету кредиторів пропонуємо в обов'язковому порядку не пізніше наступного дня відправляти рекомендованим листом з описом вкладення протокол засідання. Крім того, вважаємо за доцільне передбачити обов'язкове фіксування засідання комітету кредиторів за допомогою технічних засобів на вимогу одного з кредиторів. Все це дозволить забезпечити права кожного члена комітету кредиторів та не допустити зловживань.

З метою представництва інтересів усіх кредиторів у справі про банкрутство, комітет кредиторів володіє низкою повноважень. Джузь В.В. зазначає, що цей орган кредиторів утворюється для здійснення ініціативних, контрольних і погоджувальних функцій в провадженні зі справ про банкрутство¹. Ми погоджується із такою класифікацією, але вважаємо за доцільне виділяти не три, а чотири групи повноважень комітету кредиторів: власні, погоджувальні, контрольні та ініціюючі.

Власні повноваження – це ті питання, які комітет кредиторів уповноважений вирішувати самостійно. Зокрема, це прийняття рішення щодо:

- обрання голови комітету кредиторів;
- скликання зборів кредиторів;
- підготовки та укладення мирової угоди;
- визначення складу майна в разі продажу частини майна у процедурі санації боржника або ліквідації банкрута;
- формування фонду для авансування грошової винагороди та відшкодування витрат арбітражного керуючого та визначення порядку використання його коштів.

Другу групу повноважень становлять погоджувальні, тобто питання спільної компетенції, які комітет кредиторів вирішує спільно з іншими учасниками провадження у справі про банкрутство шляхом погодження або схвалення:

- плану санації, змін та доповнень до нього;
- укладення керуючим санацією значних правочинів (договорів) та правочинів (договорів), щодо яких є

---

¹ Джузь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К. : Юридическая практика, 2006. С. 118.

заінтересованість;

- клопотання ліквідатора про призначення членів ліквідаційної комісії;

- кандидатури юридичної особи, яка здійснюватиме управління активами боржника, що залишилися непроданими після закінчення строку ліквідації;

- звіту розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора про нарахування і виплату грошової винагороди арбітражного керуючого, у тому числі додаткової.

До третьої групи повноважень комітету кредиторів ми відносимо контрольні, за допомогою яких він здійснює нагляд за діяльністю арбітражного керуючого. До них, зокрема, належать заслуховування та розгляд:

- звіту розпорядника майна, відомостей про фінансове становище боржника, пропозицій щодо можливості відновлення платоспроможності боржника;

- плану санації боржника;

- щоквартального звіту керуючого санацією;

- звіту керуючого санацією;

- звіту ліквідатора, інформації про фінансове становище і майно боржника на день відкриття ліквідаційної процедури та при проведенні ліквідаційної процедури, використання коштів боржника.

Четверту групу повноважень становлять ініціюючі і до них входять ті питання, які не належать до власної компетенції комітету кредиторів, але розгляд і вирішення яких останній може ініціювати перед господарським судом. Реалізуючи ініціюючі повноваження, комітет кредиторів наділений правом звернення до господарського суду з:

- клопотанням про відкриття процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури у випадках, передбачених Законом про банкрутство;

- вимогою про визнання правочинів (договорів) боржника недійсними на будь-якій стадії процедури банкрутства;

- клопотанням про призначення арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора), припинення повноважень арбітражного керуючого (керуючого санацією, ліквідатора) та про призначення іншого арбітражного керуючого (керуючого

санацією, ліквідатора);

– пропозиціями щодо продовження або скорочення строку процедури розпорядження майном боржника чи санації боржника;

– клопотанням щодо припинення процедури санації у зв'язку з виконанням плану санації і відновленням платоспроможності боржника; припинення процедури санації, визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури; припинення або продовження процедури санації та укладення мирової угоди;

– клопотанням про проведення незалежної оцінки майна боржника;

– клопотанням про призначення керуючим санацією керівника боржника;

– поданням про звільнення керуючого санацією – керівника боржника від виконання повноважень керуючого санацією.

Повноваження комітету кредиторів щодо скликання зборів кредиторів, на нашу думку, законодавчо прописано у занадто загальному вигляді, і це часто є підставою для помилкового присвоєння комітетом кредиторів собі цього права. Насправді комітет кредиторів має право подати арбітражному керуючому клопотання про скликання зборів кредиторів, але не скликати збори. Скликання зборів кредиторів є предметом виключної компетенції арбітражного керуючого, що підтверджується положеннями ч. 3 ст. 26 Закону про банкрутство. Тому пропонуємо внести зміни до ч. 8 ст. 26 Закону про банкрутство, передбачивши, що до компетенції комітету кредиторів належить прийняття рішення не про скликання зборів кредиторів, а про ініціювання скликання зборів кредиторів¹.

---

¹ Бутирська І. А. Комітет кредиторів як суб'єкт конкурсного права. Судова апеляція. 2014. № 2. С. 100.

РОЗДІЛ 3 СИТУАТИВНІ УЧАСНИКИ СПРАВИ ПРО БАНКРУТСТВО

3.1. Учасники провадження у справі про банкрутство, які представляють публічні інтереси

Роль держави у господарському праві взагалі та у банкрутстві зокрема є дуже важливою. Конституційний Суд України у рішенні від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді) вказав, що інтереси держави відрізняються від інтересів інших учасників суспільних відносин. В основі перших завжди є потреба у здійсненні загальнодержавних (політичних, економічних, соціальних та інших) дій, програм, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності, державного кордону України, гарантування її державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, охорону землі як національного багатства, захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання тощо. Інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств¹.

Діалектика публічних і приватних інтересів в державному регулюванні економіки, як зазначає В.С. Щербина, знаходить

---

¹ Рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99> (дата звернення: 01.02.2016).

своє відображення у тому, що зазначені інтереси можуть взаємодіяти (поєднуватися) між собою, можуть суперечити одні іншим, можуть згоджуватися чи враховуватися¹. Держава покликана регулювати існуючі господарські правовідносини, забезпечуючи додержання загальних принципів господарювання, що передбачені у ст. 6 ГКУ. Також держава повинна реагувати на появу нових видів правовідносин шляхом прийняття нових нормативно-правових актів. У цьому сенсі банкрутство, як інститут господарського права, не є виключенням.

Система державного регулювання у сфері неспроможності суб'єктів підприємництва спрямована на те, щоб «санітарна» для будь-якої економіки функція банкрутства здійснювалась раціонально, тобто без надлишкових втрат, і безпечними для ефективного бізнесу, населення і в цілому країни способами². Деміч А.О. вважає, що державне втручання у сфері неспроможності (банкрутства) повинно бути реалізовано не автономними економічними або адміністративно-правовими діями, спрямованими на модернізацію, удосконалення, стабілізацію та стійкий розвиток економіки країни, а комплексом цих заходів, які взаємно доповнюють один одного³.

Вплив держави на процедуру банкрутства може бути прямим або опосередкованим. Прямий вплив полягає у прийнятті нормативно-правових актів, які регулюють відносини неспроможності, а опосередковано держава приймає участь у справі про банкрутство через учасників, які представляють публічні інтереси. Латинін О.А. вважає основною метою законодавства, яке регулює неспроможність суб'єктів господарювання, забезпечення стабільного економічного

---

¹ Щербина В. С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. Щербина В. С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. С. 573.

² Верховодова Л., Агеєва К. Державна політика і законодавство з регулювання сфери неплатоспроможності: аналіз практики, рекомендації по удосконаленню. К. : Центр комерційного права, 2010. С. 10.

³ Деміч А. А. Государственное регулирование в процессе банкротства. Теория и практика общественного развития. 2012. № 4. С. 327-328.

зростання і стійкості економічної системи¹.

Як зазначає В.К. Мамутов, законодавча конструкція забезпечення економіки формує каркас загальної системи її правового регулювання, об'єднуючи, власне, не тільки законодавство, але і правозастосовчу діяльність, систему забезпечення реалізації законодавства – організацію правової роботи у народному господарстві та правоохоронну діяльність².

Якщо говорити про законодавче регулювання відносин неспроможності, то слід зазначити, що держава повинна робити акцент на попередженні банкрутства, адже переважна більшість справ, які порушуються господарськими судами, закінчується ліквідацією підприємств-банкрутів, а більшість вимог кредиторів залишаються непогашеними. Універсального алгоритму якісного попередження банкрутства не існує. Це можуть бути заходи як економічного, так і правового характеру. Наприклад, В.Г. Голубцов, К.С. Кондратьєва та Н.В. Сиропятова пропонують на законодавчому рівні зобов'язати юридичну особу надавати в якості додатку до бухгалтерської звітності у податкові органи поквартальну, піврічну або річну методику аналізу фінансово-господарської діяльності, спрямовану на виявлення ознак банкрутства³.

Закон про банкрутство передбачає певні заходи для запобігання банкрутства, а саме: відповідно до ч. ч. 1-2 ст. 5 Закону про банкрутство засновники (учасники, акціонери) боржника, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, центральні органи виконавчої влади, органи Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання банкрутству боржника. У разі

---

¹ Латинін О. А. Деякі питання банкрутства комунальних підприємств. Санация та банкрутство. 2005. № 3. С. 126.

² Мамутов В. К. Совершенствование системы правового обеспечения экономики в Украине. Экономика Украины. 2013. № 2. С. 61.

³ Голубцов В. Г., Кондратьєва К. С., Сыропятова Н. В. Обеспечение баланса частного правового и публично-правового регулирования в процессе предупреждения банкротства с использованием мер, направленных на стимулирование должника к надлежащему исполнению обязательств. Вестник Пермского университета. 2014. Вып. 2. С. 70.

виникнення ознак банкрутства керівник боржника зобов'язаний надіслати засновникам (учасникам, акціонерам) боржника, власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника відомості щодо наявності ознак банкрутства. Крім того, ст. 6 Закону про банкрутство визначає умови санації боржника до порушення провадження у справі про банкрутство.

Академік НАПрН України В. С. Щербина зазначає, що головним завданням (і основною функцією) органів державної влади і органів місцевого самоврядування є державне регулювання економіки, що здійснюється у певних правових формах і за допомогою певних методів¹. Перелік основних засобів регулюючого (економічного) впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання визначено в ч. 2 ст. 12 ГКУ. До нього входять:

- 1) державне замовлення;
- 2) ліцензування, патентування і квотування;
- 3) технічне регулювання;
- 4) застосування нормативів та лімітів;
- 5) регулювання цін і тарифів;
- 6) надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- 7) надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій².

На думку О.Г. Кузичкіна, основною метою держави при створенні та забезпеченні діяльності національної системи банкрутства є забезпечення ефективної роботи ринкового механізму³. На нашу думку, інтерес держави у відносинах неспроможності неоднорідний, у зв'язку з чим він знаходить свій вираз у кількох цілях:

- 1) стабільність економіки в цілому;
- 2) зацікавленість у відновленні платоспроможності

---

¹ Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання. Щербина В. С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. С. 357.

² Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

³ Кузичкин О. Г. Историческое развитие государственного регулирования сферы антикризисного управления. Транспортное дело России. 2012. № 6. С. 21.

боржників, що забезпечує соціальну стабільність та наповнення Державного бюджету України за рахунок податків;

3) задоволення вимог публічних кредиторів.

Держава не може напряму приймати участь у справі про банкрутство, у зв'язку з чим вона задовольняє публічні інтереси через свої представницькі органи. Так само і органи місцевого самоврядування, представляючи інтереси територіальної громади, можуть брати участь у справі про банкрутство у різних формах.

Можна виділити наступні форми участі у справі про банкрутство учасників, які представляють публічні інтереси:

1) участь через регулюючі державні органи (державний орган з питань банкрутства);

2) участь в якості кредитора (Державна фіскальна служба України, Пенсійний фонд України, Фонди соціального страхування, орган місцевого самоврядування);

3) участь в якості боржника (банкрутство державних та комунальних підприємств);

4) участь в якості учасника (Фонд державного майна України та відповідні міністерства, представник органу місцевого самоврядування).

Враховуючи запропоновані форми участі учасників провадження у справі про банкрутство, які представляють публічні інтереси, необхідно більш детально зупинитись на кожній з них.

Державний орган з питань банкрутства є своєрідним інструментом впливу держави на процедури банкрутства. Відповідно до Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 228 від 2 липня 2014 р., Мін'юст є державним органом з питань банкрутства¹.

Необхідність існування в Україні спеціального органу, який би регулював процеси у сфері банкрутства, мотивується недостатньою ефективністю державного впливу на процеси, які

---

¹ Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України № 228 від 2 липня 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 54. Ст. 1455.

відбуваються у процедурах банкрутства, а також занепокоєнням уряду тим, що не було створено систему запобіжних заходів щодо виникнення ситуації неспроможності підприємств розрахуватися за своїми зобов'язаннями, передусім, це стосується стратегічних підприємств. Йдеться, зокрема, про відсутність дієвого контролю за діяльністю арбітражних керуючих, а також про поширення схем неконкурентного відчуження державного майна через застосування процедур санації, з наступним продажем цього майна способами, встановленими комітетом кредиторів¹.

У цілому повноваження державного органу з питань банкрутства можна поділити на дві групи – організаційні та контрольні. До організаційних повноважень слід віднести:

- організацію діяльності арбітражних керуючих;
- формування та ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих та Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство;

- встановлення порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства;

- встановлення типових форм плану санації і мирової угоди, переліку майна, яке включається до ліквідаційної маси; встановлення типових документів та методичних рекомендацій щодо процедур банкрутства.

До контрольних повноважень державного органу з питань банкрутства можна віднести:

- проведення аналізу фінансово-господарської діяльності боржника з метою виявлення ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства державних підприємств, а щодо інших боржників – на запити прокуратури та суду;

---

¹ Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київський національний університет внутрішніх справ, 2010. С. 41-42.

– контроль за діяльністю арбітражних керуючих.

Міністерство юстиції України діє на підставі відповідного положення, яке затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228¹. Згідно згаданого положення Міністерство юстиції України, серед іншого, сприяє створенню організаційних, економічних, інших умов, необхідних для реалізації процедур відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом, у тому числі процедур банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків. З метою безпосереднього виконання покладених завдань у складі Головних управлінь юстиції утворено управління (відділи, сектори), які є структурними підрозділами з питань банкрутства.

Якщо порівнювати нову редакцію Закону про банкрутство з попередньою, то новим Законом про банкрутство дещо звужено, порівняно з попередньою редакцією Закону, повноваження державного органу з питань банкрутства. Діяльність цього органу, зокрема, спрямована на організацію системи підготовки та видачу свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, здійснення контролю за діяльністю призначених господарським судом арбітражних керуючих, підготовку та затвердження типових документів щодо проведення процедур банкрутства. Водночас державний орган з питань банкрутства не вправі втручатися в процедуру банкрутства. Його функції спрямовані на створення необхідних умов для діяльності арбітражних керуючих та інших учасників справи про банкрутство, а також ведення контролю за такою процедурою, особливо – процедурою банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків².

---

¹ Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України № 228 від 2 липня 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 54. Ст. 1455.

² Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. Ст. 91.

Кредитори, які захищають публічні інтереси (Державна фіскальна служба України, Пенсійний фонд України, Фонди соціального страхування та органи місцевого самоврядування), поставлені державою у привілейоване становище, що відображається у наступному.

По-перше, законодавець надав привілей згаданим кредиторам у черговості задоволення їхніх вимог. Так, відповідно до п. п. 2-3 ч. 1 ст. 45 Закону про банкрутство:

– у другу чергу задовольняються вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян – довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників);

– у третю чергу задовольняються вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) та вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом.

По-друге, законодавець передбачив випадки, коли майно банкрута може безоплатно передаватись у власність органу місцевого самоврядування, зокрема. Згідно ч. 1 ст. 42 Закону про банкрутство, усі види майнових активів (майно та майнові права) банкрута, які належать йому на праві власності або господарського відання на дату відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідаційної процедури, включаються до складу ліквідаційної маси, за винятком об'єктів житлового фонду, в тому числі гуртожитків, дитячих дошкільних закладів та об'єктів комунальної інфраструктури, що належать юридичній особі – банкруту, які передаються в порядку, встановленому законодавством, до комунальної власності відповідних територіальних громад без додаткових умов і

фінансуються в установленому порядку. У чинному законодавстві України відсутнє законодавче визначення поняття «об'єкт комунальної інфраструктури». Проте, перелік об'єктів комунальної інфраструктури, викладений у п. 3 Положення про порядок передачі в комунальну власність загальнодержавного житлового фонду, що перебував у повному господарському віданні підприємств, установ, організацій, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 891 від 06 листопада 1995 р., яким передбачено, що в разі банкрутства підприємства разом з житловим фондом передаються комунальним підприємствам об'єкти комунального призначення – зовнішні мережі тепло, газу, водопостачання, водовідведення, а також будівлі призначені для обслуговування цього фонду - бойлерні, котельні, каналізаційні та водопровідні споруди, вбудовані у прибудовані приміщення обладнання¹.

Виходячи із системного аналізу ст. 42 Закону про банкрутство, положень Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»², об'єкти комунальної інфраструктури може визначити лише орган місцевого самоврядування відповідної територіальної громади з огляду на ті послуги, які надаються комунальними підприємствами для жителів територіальних громад. Тобто, орган місцевого самоврядування самостійно приймає рішення про перелік об'єктів комунальної інфраструктури, які є власністю банкрута, і такі об'єкти безоплатно переходять у власність органу місцевого самоврядування.

По-третє, деякі державні органи звільнені від сплати судового збору. Разом з тим, нова редакція Закону України «Про судовий збір» з 1 вересня 2015 р. скоротила перелік позивачів у

---

¹ Про затвердження Положення про порядок передачі в комунальну власність державного житлового фонду, що перебував у повному господарському віданні або в оперативному управлінні підприємств, установ та організацій : Постанова Кабінету Міністрів України № 891 від 06 листопада 1995 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/891-95-%D0%BF> (дата звернення: 01.02.2016).

² Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

господарських справах, які звільнені від сплати судового збору. Таке скорочення було обумовлено тим, що прокурор, органи державної влади та місцевого самоврядування зловживали наданими пільгами щодо звільнення від сплати судового збору, що негативно відбивалось на стабільності ділового обороту. З цього приводу, досліджуючи участь прокурора у господарському процесі, О.В. Васьковський зазначає: «...відсутність пільг зі сплати судового збору стала реальним і дієвим інструментом, який спонукає прокуратуру більш виважено підходити до звернення до суду з позовною заявою та потенційно зменшує кількість безпідставного звернення прокурора до суду»¹.

Однак, судова практика пішла іншим шляхом. Характерним є наступний приклад із судової практики. Господарський суд отримав клопотання податкової служби у справі про банкрутство про відстрочення сплати судового збору до березня 2016 р. у зв'язку з тим, що по КЕКВ 2800 «Інші поточні видатки» не передбачені та не затверджені в кошторисі на 2015 р., а кошторис на 2016 р. не прийнятий. Суд у задоволенні поданого клопотання відмовив з огляду на наступне. Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» (в редакції, що діяла до 01 вересня 2015 р.) державна податкова інспекція та її органи були звільнені від сплати судового збору, у зв'язку з чим бюджетом ДПІ у м. Чернівцях на 2015 р. кошти на сплату судового збору передбачені не були. Відповідно до п. 1 ст. 8 Закону України «Про судовий збір», враховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі, суд може зменшити розмір судового збору або звільнити від його сплати на підставі, зазначеній у частині першій цієї статті.

Згідно з пунктом 3.1. постанови пленуму Вищого господарського суду України від 21 лютого 2013 р. № 7 «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» та п. 5 Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 05 липня 2012 р. № 01-

---

¹ Васьковський О. В. Участь прокурора в господарському процесі. Санація та банкрутство. 2016. № 3–4. С. 187.

06/869/2012 «Про деякі питання практики застосування Закону України «Про судовий збір» клопотання про відстрочення (розстрочення) сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати може бути викладене в заяві чи скарзі, які подаються до господарського суду, або окремим документом. Особа, яка заявляє відповідне клопотання, повинна навести доводи і подати докази на підтвердження того, що її майновий стан перешкоджає (перешкоджає) сплаті нею судового збору у встановленому порядку і розмірі. При цьому, оскільки ст. 129 Конституції України як одну із засад судочинства визначено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, отже, в тому числі й органів державної влади, то самі лише обставини, пов'язані з фінансуванням установи чи організації з Державного бюджету України та відсутністю у ньому коштів, призначених для сплати судового збору, не можуть вважатися підставою для звільнення від такої сплати. У ст. 5 Закону України «Про судовий збір» визначено перелік осіб, звільнених від сплати судового збору. До вказаного переліку органи державної податкової інспекції не відносяться. За таких обставин, нормами чинного законодавства України не звільнено податкову службу від сплати судового збору у встановленому законом порядку, а отже, посилення заявника на відсутність коштів на сплату судового збору, не може вважатися підставою для відстрочення сплати судового збору у даній справі.

Проте, апеляційна інстанція, яку згодом підтримала касаційна інстанція, ухвалу місцевого суду скасувала, вказавши, що місцевий суд не був позбавлений права надати відстрочку податковій службі у сплаті судового збору¹.

Разом з тим, для кредиторів, що представляють публічні інтереси, можуть встановлюватись додаткові вимоги у порівнянні з іншими кредиторами. Так, наприклад, Л.І. Грабован звертає увагу на те, що для органу доходів і зборів встановлено додаткову вимогу щодо надання доказів вжиття заходів до отримання відповідної заборгованості у встановленому

---

¹ Архів господарського суду Чернівецької області. Справа № 12/5027/877-б/2011 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Т.Г.Шевченка».

законодавством порядку¹.

Також слід зауважити, що у кредиторів, які представляють публічні інтереси, відсутня гнучкість у прийнятті рішень. Сама суть процедури банкрутства передбачає певні матеріальні втрати для кредиторів та боржника, які є неминучими. Однак, якщо приватний кредитор, зваживши всі «за» та «проти», може погодитись на часткове, але негайне, задоволення свого боргу, прийнявши одноособове рішення, то у публічних кредиторів це є завідомо неможливим, оскільки процедура такого погодження є занадто громіздка і пов'язана з корупційною складовою. Крім того, публічні кредитори не завжди використовують свій привілейований стан у справі про банкрутство, діючи на шкоду боржнику. З цього приводу Р.В. Друзін зазначає, що крім спеціального органу регулювання, впливати на інститут банкрутства намагаються інші органи державної влади, що створює додаткову напруженість, конфлікти для інституту банкрутства, знижуючи його ефективність².

Закон про банкрутство не передбачає участі прокурора у справі про банкрутство, але положення ГПКУ дають на це повне право. ГПКУ (ст. ст. 2, 18, 29) визначає прокурора самостійним суб'єктом господарських процесуальних правовідносин – учасником розгляду господарських спорів у суді і включає його до складу осіб, які беруть участь у справі³. Відповідно до положень даних статей, прокурор звертається до господарського суду із заявою в інтересах держави з вказівкою на державний орган, який уповноважений здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах. У порівнянні з іншими категоріями справ, прокурори рідко беруть участь у справах про банкрутство.

---

¹ Грабован Л. І. Проблеми розгляду справ про банкрутство суб'єктів підприємницької діяльності за заявами органів Державної фіскальної служби. Участь органів Державної фіскальної служби у справах про банкрутство. Санація та банкрутство. 2016. № 3–4. С. 200.

² Друзін Р. В. Проблеми державного регулювання інституту банкрутства в Україні. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2010. Вип. 7. Ч. 4. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/en_oif/2010_7_4/20.pdf (дата звернення: 01.02.2016).

³ Руденко М. В. Прокурор у господарському судочинстві : Навчальний посібник. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 23.

Як правило, вони вступають у процес, якщо справа про банкрутство порушується податковим органом чи іншим уповноваженим державним органом, якщо банкрутом визнається державне підприємство або підприємство, де більше 25% статутного капіталу – частка держави, якщо справа соціально важлива, а також якщо постає питання про визнання грошових вимог¹.

Справи про банкрутство суттєво відрізняються від справ позовного провадження. У зв'язку з цим прокурори не завжди ефективно захищають інтереси держави через складність застосування Закону про банкрутство. Проведення у справі про банкрутство, яке можна назвати «процес у процесі», вимагає поглиблених знань та навичок у господарському праві та процесі, тому необхідною є підготовка спеціалістів в обласних прокуратурах, які б приймали участь виключно у справах про банкрутство.

Основним завданнями участі прокурора у справі про банкрутство мають стати виявлення ознак фіктивного банкрутства, контроль за дотриманням податкового законодавства, щоб захистити державні інтереси в частині наповнення держбюджету. Також участь прокурора є необхідною для захисту інтересів вкладників банків у справах про банкрутство останніх. У випадку визнання боржника банкрутом прокурор у процесі повинен здійснювати нагляд за дотриманням трудових прав працівників, особливо пільговиків.

Таким чином, прокурора необхідно на законодавчому рівні визначити учасником провадження у справі про банкрутство, і передбачити у Законі про банкрутство його повноваження, направленні на захист інтересів держави та соціально вразливих верств населення під час процедур банкрутства.

При банкрутстві державних підприємств також виникає багато труднощів, а саме. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25 грудня 2013 р. № 759 затверджено Порядок організації проведення аукціонів у

---

¹ Нецька Л. С. Проблемні питання процесуальної участі прокурора у справах про банкрутство. Вісник академії адвокатури України. 2011. № 2. С. 244.

провадженні у справах про банкрутство та вимог до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків¹. Цей Порядок встановлює процедуру визначення, погодження Міністерством аграрної політики та продовольства України, центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства України (далі – ЦОВВ), кандидатури організатора аукціону під час організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимоги до них стосовно майна державних підприємств, що належать до сфери управління Мінагрополітики України та ЦОВВ, та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків, повноваження з управління корпоративними правами держави щодо яких здійснюють Мінагрополітики України та ЦОВВ.

Відповідно до п. 6 зазначеного Порядку з метою визначення кандидатур організаторів аукціону замовник не пізніше ніж за три місяці до дати проведення аукціону надсилає Мінагрополітики України або ЦОВВ для розміщення на його офіційному веб-сайті та розміщує на офіційному веб-сайті боржника оголошення, що має містити передбачені в цьому пункті вимоги. Розміщення на офіційному веб-сайті Мінагрополітики України або ЦОВВ оголошення для визначення кандидатур організатора аукціону здійснюється протягом п'яти днів з дня його надходження до Мінагрополітики України або ЦОВВ. У ході провадження у справі № 3/380-295/б про банкрутство Чернівецького обласного державного об'єднання спиртової та лікєро-горілчаної промисловості, м. Чернівці, ліквідатор банкрута 26 червня 2014 р. надіслав до Мінагрополітики заяву про розміщення на офіційному веб-сайті

---

¹ Про затвердження Порядку організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимог до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 759 від 25 грудня 2013 р. Офіційний вісник України. 2014. № 10. Ст. 338.

Міністерства оголошення відповідного змісту. Через 35 (!) днів Мінагрополітики надало зауваження до тексту згаданого оголошення, які ліквідатор виконав продовж двох тижнів і надіслав до Міністерства. Однак ані відповіді, ані оголошення на веб-сайті Мінагрополітики немає. Закон не встановлює механізму реагування на такі випадки, дії ліквідатора в такій ситуації зводяться до надіслання звернень до правоохоронних органів щодо правомірності відповідних дій (бездіяльності) посадових осіб. Однак, як результат, ліквідаційна процедура фактично заблокована, а які в такому випадку може вжити заходи суд, Закон не встановлює¹.

Ще один приклад. Частиною 12 ст. 96 Закону про банкрутство унормовано, що плани санації, мирові угоди та переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, підлягають погодженню з органом, уповноваженим управляти державним майном. У разі відсутності такого погодження, план санації та мирова угода затвердженню господарським судом не підлягають, а включене до переліку ліквідаційної маси майно банкрута не може бути реалізованим.

Відповідно до ч. 18 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» мирові угоди, плани санації та переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про банкрутство господарських організацій з корпоративними правами держави понад 50 відсотків їх статутного капіталу погоджуються з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності, Фондом державного майна України (стосовно господарської організації, яка перебуває у процесі приватизації)².

---

¹ Архів господарського суд Чернівецької області. Справа № 3/380-295/б про банкрутство Чернівецького обласного державного об'єднання спиртової та лікєро-горілочної промисловості, м. Чернівці.

² Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст. 456.

Стосовно зазначеного припису на даний час існують факти тяганини з боку уповноважених органів у вирішенні питань погодження переліків ліквідаційної маси та укладеної мирової угоди:

1) ліквідатор державного підприємства підготував і надіслав на погодження до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності (профільного міністерства), перелік ліквідаційної маси, однак впродовж більш як 2-х місяців не отримує письмових результатів розгляду свого звернення, незважаючи на неодноразові нагадування, в результаті чого ліквідаційна процедура затягується на невизначений строк;

2) ліквідатор надіслав на погодження до профільного міністерства мирову угоду, укладену між комітетом кредиторів і боржником, однак впродовж тривалого часу не отримує офіційного її погодження або відмови в погодженні із зазначенням відповідних причин.

Яким чином суд чи арбітражний керуючий можуть спонукати міністерство виконати покладені на нього обов'язки щодо розгляду і прийняття відповідного рішення щодо погодження/непогодження переліку ліквідаційної маси та/або мирової угоди? Чи це може бути відповідна заява ліквідатора про спонукання розглянути такий перелік (мирову угоду), яка розглядається в межах справи про банкрутство? Чи адміністративний позов про зобов'язання суб'єкта владних повноважень до виконання покладених на нього законом функцій? Як у подальшому має здійснюватися ліквідаційна процедура, якщо орган, уповноважений управляти державним майном, до прикладу, відмовив в погодженні переліку ліквідаційної маси, а іншого майна у банкрута немає?

З наведеного випливає необхідність розробки механізму, який би забезпечив виконання уповноваженими органами вимог ч. 18 ст. 11 Закону про банкрутство.

3.2 Учасники провадження у справі про банкрутство, які пов'язані з особою боржника

Учасників, які пов'язані з особою боржника, Закон про банкрутство прямо не визначає, а тому таких учасників можна визначити, проаналізувавши зміст згаданого закону. Одразу слід зазначити, що такі норми Закону про банкрутство розташовані хаотично, що свідчить про те, що законодавець не приділив достатньої уваги зазначеній групі учасників. А між тим, дане питання є досить важливим, оскільки у Законі про банкрутство детально регламентується правове регулювання діяльності боржника як такого, але не варто забувати, що у боржника є засновники (учасники) та працівники, які не завжди винні у тому, що стосовно боржника порушено справу про банкрутство. Більше того, належний захист працівників боржника, а тим більше банкрута, є соціальною функцією держави, яка повинна вжити всіх заходів задля забезпечення соціального захисту працівників боржника.

Аналіз Закону про банкрутство дозволив виділити наступних учасників провадження у справі про банкрутство, які пов'язані з особою боржника:

- власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника;
- уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;
- працівники боржника;
- керівник боржника.

А тепер більш детально зупинимось на кожному з наведених вище учасників.

Стаття 41 Конституції України передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним¹. У свою чергу, право власності є досить широким поняттям, яке охоплює

---

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

великий масив правовідносин. Одним з різновидів права власності є корпоративні права, під якими ГКУ у ч. 1 ст. 167 розуміє права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами¹. Виходячи з наведеного визначення, засновники (учасники) та акціонери боржника володіють саме корпоративними правами щодо боржника. Якщо при звичайній роботі боржника (без банкрутства) власники корпоративних прав мають безмежний вплив на своє підприємство, то у процедурі банкрутства вони є сторонніми спостерігачами за зазначеною процедурою, оскільки їх інтереси представляє уповноважена особа, яка уповноважена загальними зборами учасників (акціонерів), що володіють більш як половиною статутного капіталу боржника, представляти їхні інтереси під час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу (абз. 15 ч. 1 ст. 1 Закону про банкрутство). Закон про банкрутство не деталізує питання уповноваження загальними зборами учасників (акціонерів) уповноваженої особи, проте, на нашу думку, це може бути рішення загальних зборів підприємства або довіреність, підписана учасниками (акціонерами), що володіють більш як половиною статутного капіталу боржника.

Напевно найбільшого обмеження під час застосування процедур банкрутства зазнають права власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника. Якщо до порушення провадження у справі про банкрутство, власник майна володіє значним обсягом прав по відношенню до боржника, то у самій справі про неспроможність власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, у порівнянні з іншими учасниками провадження, має дуже мало прав. Повноваження власника майна боржника обмежуються наданням згоди на проведення досудової санації, прийняттям

---

¹ Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

рішення про звернення до господарського суду із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство та правом звернення до господарського суду з деякими клопотаннями. Єдина суттєва процесуальна можливість власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника «врятувати» неплатоспроможного суб'єкта – це право під час процедури санації та у ліквідаційній процедурі виконати зобов'язання боржника та таким чином звільнити останнього від боргів.

Як зазначено в абз. 3 п. 26 Інформаційного листа ВГСУ «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013, власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника може ініціювати таку процедуру за умови наявності у нього коштів, достатніх для погашення всіх вимог конкурсних кредиторів, та подання доказів, що це підтверджують. З цією метою власник повинен звернутися до господарського суду з відповідною заявою. Усі розрахунки з конкурсними кредиторами відповідна особа повинна здійснити протягом одного місяця з моменту винесення господарським судом ухвали про задоволення заяви¹. Але такий механізм на практиці застосовується вкрай рідко, оскільки, по-перше, «врятувати» боржника не завжди є економічно доцільно, адже дійсно рентабельне підприємство на межі банкрутства не опинилося б, а, по-друге, якби у власника майна боржника було бажання і достатньо коштів для погашення боргів свого підприємства, то справу можна було б і не доводити до суду.

Джунь В.В. у своїх дослідженнях звертає увагу на неможливість участі у справах про банкрутство учасників господарських товариств і, зокрема, акціонерних їх учасників. За такої правової позиції, зазначає науковець, не лише страждають права та законні інтереси суб'єктів корпоративних прав (особливо з контрольним пакетом впливу), але й безпідставно порушується баланс інтересів у провадженні зі справи на користь

---

¹ Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. Ст. 91.

кредиторів, виникають непереборні проблеми у представництва самого боржника. Крім того, В.В. Джунь наголошує на обґрунтованості висновку Верховного Суду України про те, що керівник боржника є іншою особою, яка бере участь у провадженні зі справи про банкрутство, а, отже, він є процесуальним фігурантом у справі¹.

Однак, на нашу думку, залучення до участі у справі учасників господарських товариств є необґрунтованим з декількох причин. По-перше, в акціонерному товаристві може бути дуже велика кількість акціонерів і їхнє залучення впливатиме на оперативність розгляду справи. По-друге, учасники господарських товариств є власниками лише корпоративних прав боржника, але аж ніяк не майна останнього. Відповідно, у справі про банкрутство не вирішується питання про корпоративні права учасників, відтак безпосередньо права учасників не порушуються. По-третє, Закон про банкрутство передбачає участь уповноваженої особи засновників (учасників, акціонерів) боржника, яка і покликана представляти інтереси учасників господарського товариства. Обирається така особа загальними зборами учасників (акціонерів), що володіють більш як половиною статутного капіталу боржника, і у справі про банкрутство наділяється правом дорадчого голосу. На нашу думку, цього цілком достатньо для захисту інтересів учасників боржника. Такої точки зору притримується і О.М. Бірюков, який вказує, що акціонери боржника не можуть вважатися учасниками у справі, оскільки вони не є стороною у справі і у них не існує прямих відносин зобов'язального характеру з боржником із володінням акцій останнього².

Слід зазначити, що учасники (акціонери) боржника мають не лише права, але й можуть нести відповідальність за банкрутство власного підприємства. Однак, Закон про банкрутство містить відповідні положення фрагментарно і

---

¹ Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К. : Юридическая практика, 2006. С. 121.

² Бірюков О. М. Акціонери у справах про банкрутство: теорія і сучасна практика. Вісник господарського судочинства. 2006. № 5. С. 130.

нечітко, що свідчить про недостатню увагу законодавця до даних правовідносин і, як наслідок, складність застосування відповідних положень Закону про банкрутство. Так, одним з обов'язків розпорядника майна є виявлення (за наявності) ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства (абз. 7 ч. 1 ст. 22 Закону про банкрутство). Більш детально питання відповідальності власників майна боржника та його керівників наведено у ч. 6 ст. 95 Закону про банкрутство, яка передбачає, що власник майна боржника (уповноважена ним особа), керівник боржника, голова ліквідаційної комісії (ліквідатор), які допустили порушення вимог ч. 1 цієї статті (недотримання ліквідатором (ліквідаційною комісією) обов'язку звернутися до господарського суду із заявою про порушення справи про банкрутство такої юридичної особи), несуть солідарну відповідальність за незадоволення вимог кредиторів. Дане питання підлягає розгляду господарським судом при проведенні ліквідаційної процедури відповідно до Закону про банкрутство. У разі виявлення такого порушення про це зазначається в ухвалі господарського суду про затвердження ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута, що є підставою для подальшого звернення кредиторів до власника майна боржника (уповноваженої ним особи), керівника боржника, голови ліквідаційної комісії (ліквідатора).

Із наведеної правової конструкції не зрозуміло, як саме відбувається фіксація виявленого арбітражним керуючим порушення та чи повинні залучатись власники майна боржника (уповноваженої ним особи), керівник боржника або ж голова ліквідаційної комісії (ліквідатора) до участі у справі на стадії затвердження ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута. Вважаємо, виходячи з засад змагальності, особи, про права та обов'язки яких йдеться в ухвалі суду, обов'язково мають залучатись до участі у справі і приймати участь у затвердженні ліквідаційного балансу та звіту ліквідатора банкрута. Якщо це вірно, то процедура затвердження звіту ліквідатора набуває ознак змагального процесу, в якому ліквідатор має довести порушення вказаними особами положень ч. 6 ст. 95 Закону про банкрутство, а останні будуть доводити зворотнє. Аналіз судової практики

господарського суду Чернівецької області засвідчив про відсутність подібних випадків. Це зумовлено, як зазначалося вище, недосконалістю правого регулювання, складністю доказування і зрештою відсутністю потреби у цьому арбітражного керуючого. Дана проблема є характерною не лише для українського законодавства. Зокрема, російський дослідник Ю.А. Канцер вказує, що проаналізована практика показала, що притягнути контролюючу боржника особу до солідарної відповідальності досить проблематично у плані доказування¹.

Неспроможність та банкрутство підприємств тягнуть за собою масові звільнення працівників неплатоспроможних суб'єктів підприємницької діяльності. Проведення у справі про банкрутство завжди зачіпає інтереси трудового колективу боржника – у першу чергу, це стосується грошових вимог щодо виплати заробітної плати, вихідної допомоги та інших коштів, належних працівникам. З цього приводу А.Г. Авагімян вказує, що при здійсненні процедури банкрутства важливо дотримуватись інтересів працівників боржника². Водночас, на думку А.А. Бутирського, слід враховувати, що соціальний захист працівників не повинен ставитися вище, ніж головна мета провадження у справі про банкрутство – відновлення платоспроможності боржника, тому що можлива ситуація, за якої неплатоспроможний роботодавець зобов'язаний негайно погасити вимоги привілейованих кредиторів у той час, коли фінансові ресурси потрібні йому для збереження бізнесу, і, відповідно, до збереження робочих місць³.

Права працівників боржника захищаються, у першу чергу, на підставі Конвенції 1992 р. про захист вимог працівників у

---

¹ Канцер Ю. А. Привлечение к субсидиарной ответственности контролирующих должника лиц в рамках дела о банкротстве. Общество: политика, экономика, право. 2011. № 4. С. 132.

² Авагимян А. Г. О правовом статусе руководителя организации в ходе проведения процедуры банкротства в отношении трудовых прав работников. Пробелы в российском законодательстве. 2011. № 5. С. 132.

³ Бутирський А. А. Особливості задоволення вимог окремих кредиторів у процедурі банкрутства. Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 28. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 362.

випадку неплатоспроможного роботодавця № 173, ст. 5 якої передбачає, що у випадку неплатоспроможності роботодавця вимоги працівників, які випливають із трудових відносин, захищаються за допомогою привілею так, що їх задовольняють за рахунок активів неплатоспроможного роботодавця до того, як непривілейованим кредитора може бути виплачена їх частка¹. Закон про банкрутство також надав привілей вимогам працівників боржника, включивши їх до першої черги задоволення.

Здавалось би законодавець максимально захистив інтереси працівників боржника, проте далеко не завжди навіть перша черга вимог до боржника задовольняється, що зумовлює необхідність надання правого статусу учасника провадження у справі про банкрутство вказаній категорії кредиторів. Самі працівники боржника прямо не включені ст. 1 Закону про банкрутство до числа осіб, які беруть участь у справі про банкрутство. Участь працівників у справі про банкрутство можлива у двох якостях:

1) вимоги працівників по заробітній платі включаються розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів у загальній сумі, у такому випадку працівники боржника не приймають участь у справі;

2) працівники самостійно заявляють свої кредиторські вимоги, у порядку встановленому Законом про банкрутство, тоді такі працівники приймають участь у справі нарівні з іншими кредиторами.

З метою захисту прав та законних інтересів працівників боржника законодавець використав конструкцію представництва. Згідно ст. 1 Закону про банкрутство представник працівників боржника – це особа, уповноважена загальними зборами (конференцією), на яких присутні не менш як дві третини штатної чисельності працівників боржника, або відповідним рішенням первинної профспілкової організації боржника (а за

---

¹ Конвенція Міжнародної організації праці № 173 від 23 червня 1992 р. про захист вимог працівників у випадку неспроможності роботодавця. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_286 (дата звернення: 01.02.2017).

наявності кількох первинних організацій – їх спільним рішенням) представляти їх інтереси під час провадження у справі про банкрутство з правом дорадчого голосу. Повноваження представника працівників боржника, таким чином, можуть бути підтверджені або протоколом загальних зборів (конференції) працівників боржника, або відповідним рішенням профспілкової організації.

Однак, зі змісту ст. 1 Закону про банкрутство є незрозумілим, кому слід надавати перевагу у праві обрання представника працівників боржника – загальним зборам трудового колективу чи профспілковим організаціям? На нашу думку, враховуючи, що інтереси профспілкової організації не завжди співпадають з інтересами трудового колективу, обирати представника повинен все-таки трудовий колектив. Представником же може бути обрано як члена профспілки, так і будь-яку іншу особу.

Також із змісту ст. 1 Закону про банкрутство є незрозумілим, чи обов'язковою є наявність трудових зв'язків із боржником у представника працівників. У Російській Федерації, де питання представництва працівників боржника врегульовано аналогічним чином, Президія Вищого арбітражного суду Російської Федерації у 1999 р. визначила, що представником працівників боржника може бути або особа, яка є працівником юридичної особи – боржника, або особа, звільнена у зв'язку з банкрутством¹.

Подібна правова позиція може бути сприйнята в Україні, але, на наш погляд, потребує більш розширеного тлумачення норм права. Зокрема, вважаємо, що представником працівників боржника слід визнавати не тільки осіб, які перебувають або перебували з боржником у трудових відносинах, але і будь-яких осіб (наприклад, адвокатів), якщо таким буде волевиявлення трудового колективу боржника. Подібна практика дозволить працівникам неспроможного роботодавця отримати професійного

---

¹ Информационное письмо Президиума Высшего арбитражного суда Российской Федерации № 43 от 06 августа 1999 г. URL: http://www.arbitr.ru/as/pract/vas_info_letter/3008.html (дата звернення: 01.09.2017).

представника, який би належним чином захищав їх інтереси. Справи про банкрутство є напрочуд складними, і тому доручати представництво інтересів всього трудового колективу працівнику без належної професійної підготовки є досить ризикованим¹.

Особливим заходом забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства є припинення повноважень керівника боржника. Даний захід є радикальною дією, оскільки управління боржником покладається на розпорядника майна, зміст функцій якого у процедурі розпорядження майном не передбачає втручання у господарську діяльність боржника. Тобто, законодавець передбачив подібний механізм як виключення із загального правила.

Питання відсторонення керівника боржника є досить спірним і не завжди виправданим, тому на практиці часто одразу після введення процедури санації керуючий санацією приймає рішення про поновлення керівника боржника на посаді. Як зазначає О.О. Степанов, з одного боку, некваліфіковане управління боржником являється причиною господарських бід боржника, а з іншого боку, ці труднощі також бувають наслідками зовнішніх причин, які не пов'язані з кваліфікацією керівника². Дійсно, керівник боржника набагато краще знає специфіку господарської діяльності підприємства, тому доцільним і виправданим є залучення арбітражним керуючим керівника боржника до управління підприємством, щодо його застосовується процедура санації.

Відсторонення керівника боржника від посади та виконавчих органів його управління регламентується ч. 2 ст. 18 Закону про банкрутство і ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство. При цьому наведені норми права по-різному визначають як предмет свого регулювання, так і саму процедуру відсторонення

---

¹ Бутирська І. А. Захист прав працівників у випадку неспроможності (банкрутства) роботодавця в Україні. *Ľudské a občianske práva a slobody: mechanizmus ich implementácie a ochrany rôznych oblastiach práva* : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 19 – 20 septembra 2014. Paneurópska vysoká škola, Bratislava (Словацька Республіка), 2014. Р. 173.

² Степанов А. А. Предупреждение банкротства в рамках производства по делу о банкротстве: Теория и практика : Монография. К. : КНТ, 2008. С. 29.

керівника боржника від посади та виконавчих органів його управління. Зокрема, у ч. 2 ст. 18 Закону про банкрутство йдеться про відсторонення керівника боржника від посади та покладення його обов'язків на розпорядника майна. У процедурі розпорядження майном за клопотанням розпорядника майна, сторін або інших учасників справи про банкрутство, що містить підтверджені відомості про перешкодження керівником боржника виконанню повноважень розпорядника майна, а також про вчинення керівником боржника дій, що порушують права та законні інтереси боржника або кредиторів, господарський суд має право відсторонити керівника боржника від посади та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна. Натомість, у ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство йдеться про припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління з покладенням тимчасово виконання відповідних обов'язків на розпорядника майна до призначення в порядку, визначеному законодавством та установчими документами, нового керівника боржника та виконавчих органів управління боржника. Тобто, у першому випадку йдеться про відсторонення лише керівника боржника від посади та покладення його обов'язків на розпорядника майна без конкретизації – на постійній основі або тимчасово, а у другому випадку законодавець обумовив припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління з покладенням тимчасово виконання відповідних обов'язків на розпорядника майна.

Таким чином, маємо правову невизначеність, яка може призвести до різного застосування судами Закону про банкрутство і, як наслідок, різної судової практики. Виходячи з наведених правових норм, заявник сам обирає правову норму, яку вважає за необхідне застосувати – ч. 2 ст. 18 або ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство, а суд, з урахуванням принципу диспозитивності, повинен розглянути подану заяву згідно тих правових норм, на які послався заявник.

Правовий аналіз ч. 2 ст. 18 Закону про банкрутство не дає чіткої відповіді, на який термін слід відсторонити керівника боржника від посади та покласти виконання його обов'язків на розпорядника майна. Вважаємо, що відсторонення керівника

боржника від посади повинно відбуватись тимчасово з наступних підстав. По-перше, зазначена правова норма міститься у ст. 18 «Забезпечення вимог кредиторів», а забезпечення вимог, як відомо, носить тимчасовий характер. По-друге, покладення обов'язків керівників боржника на розпорядника майна на постійній основі суперечитиме положенням ч. 12 ст. 22 Закону про банкрутство.

Таким чином, приходимо до висновку, що Закон про банкрутство передбачає лише тимчасове припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління. Однак, практика свідчить про те, що не завжди тимчасове припинення повноважень керівника боржника дозволяє вирішити проблеми, які виникають у процедурі розпорядження майном.

Як зазначалося вище, припинення повноважень керівника боржника є виключною мірою, яку може застосувати суд, при суттєвому порушенні норм Закону про банкрутство. Такі порушення можуть носити неумисний та умисний характер. Зокрема, якщо керівник боржника є необізнаним із процедурою банкрутства або ж є недосвідченим управлінцем, його неправомірні дії або бездіяльність у процедурі банкрутство носять неумисний характер і звільнення такого керівника безумовно принесене користь, тому що засновниками боржника буде призначена нова особа, яка буде належним чином виконувати свої обов'язки, які випливають із Закону про банкрутство.

Однак, керівник боржника може допускати порушення Закону про банкрутство і з відома засновників боржника або ж навіть за їх вказівкою. У такому випадку звільнення несумлінного керівника ні до чого не призведе, оскільки буде призначений новий керівник, який, так само як і його попередник, буде гальмувати процедуру банкрутства. І такі випадки непоодинокі у судовій практиці, коли керівник боржник всіяко гальмує процедуру банкрутства (не допускає розпорядника майна на підприємство боржника, не надає бухгалтерську документацію, перешкоджає проведенню інвентаризації тощо).

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що тимчасове

відсторонення керівника боржника не завжди діє ефективно і досягає своєї мети. Вихід із даної ситуації вбачаємо у покладенні обов'язків керівника боржника на розпорядника майна не на тимчасовій основі, а на постійній. При цьому припинення повноважень керівника боржника повинно відбуватись за певної процедури, яка на сьогодні виписана досить поверхнево.

Так, діюча процедура припинення повноважень керівника боржника не передбачає участі засновників (учасників) боржника або органу, що уповноважений представляти інтереси власника майна, у розгляді питання про звільнення керівника боржника. Участь згаданих осіб дозволить, у першу чергу, довести до відома засновників (учасників) боржника, що керівник боржника порушує норми Закону про банкрутство, у зв'язку з чим можливе припинення повноважень останнього.

Приймаючи участь у судовому засіданні, засновники (учасники) боржника будуть ознайомлені з доводами заявника та суттю порушень керівника боржника, а відтак матимуть змогу вплинути на керівника боржника або ж самостійно змінити керівника, який усуне порушення попередника. Якщо ж засновники (учасники) боржника не бажають виправити порушення керівника боржника, то цілком доцільним буде припинення повноважень такого керівника із покладенням відповідних обов'язків на розпорядника майна до наступної судової процедури.

Головним аргументом прихильників тимчасового покладення обов'язків керівника боржника на розпорядника майна є те, що у процедурі розпорядження майном боржник продовжує здійснювати виробничу діяльність, а тому управління повинен здійснювати керівник, призначений засновниками (учасниками) боржника. На противагу цьому доводу, слід вказати, що по-перше, процедура банкрутства є специфічною по своїй суті і керівник боржника діє з суттєвими обмеженнями, які спрямовані на збереження цілісності майна, і якщо керівник боржника грубо порушує Закон про банкрутство, то розпорядник майна краще виконає функції такого керівника. По-друге, наприклад, у процедурі санації виробнича діяльність боржника також не припиняється, але керівництво боржником здійснює керуючий санацією, який не є керівником боржника, а є

арбітражним керуючим.

Частина 12 ст. 22 Закону про банкрутство підставами припинення повноважень керівника боржника та виконавчих органів його управління визначила наступне:

– керівником боржника та виконавчими органами його управління не вживаються заходи щодо забезпечення збереження майна боржника;

– керівником боржника та виконавчими органами його управління створюються перешкоди діям розпорядника майна;

– керівником боржника та виконавчими органами його управління допускаються інші порушення законодавства¹.

Остання підстава фактично є універсальною і формально може бути застосована за будь-яке порушення законодавства. При цьому законодавець не визначив ступінь порушення законодавства, не вказав, чи необхідними є тяжкі наслідки для розпорядника майна, кредиторів та боржника, що дозволяє відсторонити керівні органи боржника за будь-яке дрібне порушення, яке суттєво не впливає на розгляд справи про банкрутство. На нашу думку, варто конкретизувати, що повноваження керівника боржника та виконавчих органів його управління можуть бути припинені у випадку порушення останніми Закону про банкрутство, що включатиме у себе і невжиття заходів щодо забезпечення збереження майна боржника та створення перешкоди діям розпорядника майна.

---

¹ Бутирська І. А. Застосування заходів до забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства. Санація та банкрутство. 2016. № 1–2. С. 290.

ПІСЛЯМОВА

У монографії здійснена спроба отримати нове вирішення наукового завдання щодо узагальнення та розробки теоретичних положень щодо правового статусу учасників провадження у справі про банкрутство та підготовки на цій основі пропозицій з удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері правового регулювання. Отримані теоретичні результати виступили тією науковою, методологічною основою, яка дала змогу визначити особливості правового статусу учасників провадження у справі про банкрутство та, на основі аналізу судової практики, виявити проблемні питання у правовому регулюванні статусу учасників справи про банкрутство.

Проведене дослідження дозволило сформувати авторське визначення учасників провадження у справі про банкрутство, під якими пропонується розуміти заінтересованих у результатах процесу фізичних і юридичних осіб, які вступають самостійно або залучаються господарським судом у справу про банкрутство для всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи та наділяються у провадженні відповідними процесуальними правами та обов'язками. Аргументовано необхідність розмежування учасників провадження у справі про банкрутство та учасників відокремленого провадження (у тому числі «запізнілих» кредиторів), які не наділені правом на оскарження процесуальних актів у рамках загальної справи про банкрутство.

Систему неспроможності пропонується визначати як систему правовідносин, які врегульовані нормами матеріального і процесуального права, та виникають у зв'язку з відновленням платоспроможності боржника або визнанням його банкрутом між учасниками провадження у справі про банкрутство, державою та суспільством.

Класифікацію систем неспроможності запропоновано здійснювати за декількома критеріями: у залежності від того, якій стороні відведено більше привілеїв стосовно прав, чиї інтереси більш захищені; щодо ролі суду у справі про банкрутство. За другим критерієм системи неспроможності пропонується розрізняти наступним чином: системи неспроможності з активною діяльністю суду (Велика Британія, Італія, Франція) та

системи неспроможності з традиційною діяльністю суду (Україна, Російська Федерація, Республіка Білорусь).

Враховуючи значну кількість учасників справи про банкрутство та їх неоднорідність, на основі загального аналізу існуючих класифікацій учасників провадження у справі про банкрутство, автором запропоновано класифікацію вказаних учасників за різними критеріями. Так, наголошено, що кожна справа про банкрутство характеризується особливим, притаманним тільки для неї, складом учасників. Однак є ряд учасників, які є обов'язковими для будь-якої справи про банкрутство, іншу ж групу учасників, участь яких не є обов'язковою для всіх категорій справ про банкрутство, запропоновано називати ситуативними.

До обов'язкових (головних) учасників провадження у справі про банкрутство належать: господарський суд; боржник; кредитори; арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), за виключенням випадків, коли ліквідатором призначається голова ліквідаційної комісії відповідно до ст. 95 Закону про банкрутство.

Правовий статус ситуативних (другорядних) учасників також є неоднорідним, що теж вимагає їхнього поділу, а тому, залежно від правової природи їх статусу, пропонується таких учасників поділяти на:

– учасників, які представляють публічні інтереси (державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, прокурор);

– учасників, які пов'язані з особою боржника: власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, керівник боржника;

– інших учасників, коло яких є необмежене і залежить від обставин конкретної справи про банкрутство (інвестор, члени сім'ї боржника – фізичної особи, сторона оспорюваного правочину тощо).

У залежності від нормативного закріплення статусу учасників провадження у справі про банкрутство учасників

можна поділити на:

– тих, що прямо визначені в Законі про банкрутство (нормативно визначені учасники) – сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника;

– тих, правовий статус яких не передбачений Законом про банкрутство, а визначається ухвалою господарського суду.

Залежно від обсягу повноважень учасників провадження у справі про банкрутство запропоновано поділяти на три групи:

– учасники з загальним обсягом повноважень (ті, які беруть участь у будь-якій справі про банкрутство і володіють у ній максимальним обсягом повноважень);

– учасники з частковим обсягом повноважень (які можуть брати участь тільки у справах про банкрутство боржників, віднесених до окремих категорій і наділяються у цих справах вузьким колом повноважень, але можуть здійснювати суттєвий вплив на хід провадження шляхом оскарження судових актів);

– учасники з обмеженим обсягом повноважень (ті фізичні і юридичні особи, які Законом про банкрутство прямо не передбачені як учасники провадження у справі про банкрутство, але залучаються до відносин неспроможності з метою захисту їх прав та охоронюваних законом інтересів).

Враховуючи зміст правовідносин, що зумовлюють правовий статус учасників справи про банкрутство, останніх запропоновано поділяти на:

– учасників, правовий статус яких обумовлений матеріальними підставами (забезпечені кредитори, працівники боржника);

– учасників, правовий статус яких обумовлений процесуальними підставами (арбітражний керуючий, Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства);

– учасників, правовий статус яких обумовлений

матеріально-процесуальними підставами (боржник, конкурсні кредитори).

Аналіз історії розвитку права неспроможності дозволив виявити такі етапи становлення та розвитку правової регламентації становища учасників справи про банкрутство:

1) кредитор самостійно вживав заходів щодо задоволення своїх вимог до боржника, акцентуючи увагу на особі останнього, а не на його майні;

2) об'єднання кредиторів у прообрази сучасних інститутів зборів та комітету кредиторів та зміщення акценту з особи боржника на його майно;

3) формування професійних учасників провадження у справі про банкрутство.

Господарський суд відіграє значну роль у справах про банкрутство, що дозволяє говорити про нього як про особливого учасника відносин неспроможності. Аргументовано, що господарський суд у справі про банкрутство, діючи на підставі Закону про банкрутство, здійснює, крім загальних, спеціальні функції. До останніх віднесено контрольну та організаційну.

Арбітражний керуючий – це особливий суб'єкт, на якого покладаються передбачені Законом про банкрутство завдання, на виконання яких йому надаються специфічні повноваження, зумовлені характером та спрямованістю справи про банкрутство. Арбітражний керуючий не являється ні представником кредиторів, ні органом державної влади, ні органом юридичної особи-боржника. Правовий статус арбітражного керуючого поєднує в собі елементи правових статусів кожного з перелічених суб'єктів, але жодним з них не вичерпується.

Повноваження розпорядника майна у справі про банкрутство доцільно поділяти на три групи залежно від того, на задоволення чийх інтересів вони спрямовані. До першої групи віднесено повноваження, спрямовані на захист інтересів кредиторів. Другу групу становлять повноваження, спрямовані на захист інтересів боржника. Третю групу складають повноваження, спрямовані на узгодження інтересів кредиторів і боржника.

Обґрунтовано наділення арбітражного керуючого у процедурі санації особливим правовим статусом, що поєднує у

собі обов'язки керуючого санацією як керівника боржника, з одного боку, та повноваження арбітражного керуючого як одного з основних учасників справи про банкрутство, покликаного забезпечити задоволення вимог кредиторів, з іншого боку.

Повноваження ліквідатора у справі про банкрутство запропоновано поділяти на три групи залежно від характеру та спрямованості дій: майнові, організаційні та управлінські.

Проведене дослідження засвідчило, що правовий статус боржника та його майна у справі про банкрутство не є однаковим на всіх стадіях процесу і змінюється залежно від того, яку судову процедуру застосовують до неплатоспроможного суб'єкта підприємницької діяльності.

Загальний аналіз статусу кредиторів у справі про банкрутство показав, що учасником провадження у справі про банкрутство може стати тільки той кредитор, який не лише є кредитором з позицій матеріального права, але і звернувся до господарського суду у відповідному процесуальному порядку, у зв'язку з чим правовий статус кредитора як учасника справи про банкрутство носить переважно комплексний характер (виключення становлять забезпечені кредитори), і обов'язково включає в себе і матеріальну, і процесуальну складові.

Повноваження комітету кредиторів залежно від самостійності прийняття відповідних рішень запропоновано поділяти на чотири групи: власні, погоджувальні, контрольні та ініціюючі. Обгрунтовано, що для недопущення зловживань з боку недобросовісних кредиторів необхідне прийняття Порядку проведення засідань комітету кредиторів, в якому необхідно врегулювати наступні питання: порядок реєстрації кредиторів, присутніх на засіданні комітету, порядок голосування, форма протоколу засідання комітету кредиторів, порядок ознайомлення кредиторів із протоколом тощо.

Інтерес держави у відносинах неспроможності неоднорідний, у зв'язку з чим він знаходить свій вираз у кількох цілях: стабільність економіки в цілому; зацікавленість у відновленні платоспроможності боржника, що забезпечує соціальну стабільність та наповнення Державного бюджету України за рахунок податків; задоволення вимог публічних кредиторів.

Формами участі у справі про банкрутство учасників провадження, які представляють публічні інтереси, є:

– участь через регулюючі державні органи (державний орган з питань банкрутства);

– участь в якості кредитора (Державна фіскальна служба України, Пенсійний фонд України, Фонди соціального страхування, орган місцевого самоврядування);

– участь в якості боржника (банкрутство державних та комунальних підприємств);

– участь в якості учасника (Фонд державного майна України та відповідні міністерства, представник органу місцевого самоврядування).

Аналіз правового статусу кредиторів, які захищають публічні інтереси (Державна фіскальна служба України, Пенсійний фонд України, Фонди соціального страхування та органи місцевого самоврядування), показав, що дана група кредиторів поставлена державою у привілейоване становище, що зумовлено суспільною значимістю функцій згаданих органів.

До учасників провадження у справі про банкрутство, які пов'язані з особою боржника, належать: власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, керівник боржника, і такі учасники мають свій інтерес у справі про банкрутство, який потребує реального захисту.

Права власників корпоративних прав у процедурі банкрутства суттєво обмежуються, внаслідок чого вони, по суті, є сторонніми спостерігачами у такій процедурі, оскільки їх інтереси представляє уповноважена особа, а самі вони приймають участь у справі лише з правом дорадчого голосу.

Закон про банкрутство не деталізує питання уповноваження загальними зборами учасників (акціонерів) уповноваженої особи для участі у справі про банкрутство, проте, на наш погляд, це може бути рішення загальних зборів підприємства або довіреність, підписана учасниками (акціонерами), що володіють більш як половиною статутного капіталу боржника.

Аналіз повноважень власника майна боржника у процедурі банкрутства показав, що вони, по суті, обмежуються лише

наданням згоди на проведення досудової санації, прийняттям рішення про звернення до господарського суду із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство та правом звернення до господарського суду з деякими клопотаннями. Єдина суттєва процесуальна можливість власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника «врятувати» неплатоспроможного суб'єкта – це право під час процедури санації та у ліквідаційній процедурі виконати зобов'язання боржника та таким чином звільнити останнього від боргів.

Участь працівників у справі про банкрутство носить подвійний характер. Так, вимоги працівників по заробітній платі можуть включатись розпорядником майна до реєстру вимог кредиторів у загальній сумі – у такому випадку працівники боржника не приймають участь у справі. Водночас, працівники можуть самостійно заявити свої кредиторські вимоги у порядку, встановленому Законом про банкрутство – тоді такі працівники приймають участь у справі нарівні з іншими кредиторами.

Аргументовано, що представником працівників боржника слід визнавати не тільки осіб, які перебувають або перебували з боржником у трудових відносинах, але і будь-яких осіб (наприклад, адвокатів), якщо таким буде волевиявлення трудового колективу боржника. Подібна практика дозволить працівникам неспроможного роботодавця отримати професійного представника, який би належним чином захищав їх інтереси.

Також проведеним дослідженням аргументовано, що тимчасове відсторонення керівника боржника не завжди діє ефективно і досягає своєї мети. Вихід із даної ситуації вбачається у покладенні обов'язків керівника боржника на розпорядника майна не на тимчасовій основі, а на постійній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авагимян А. Г. О правовом статусе руководителя организации в ходе проведения процедуры банкротства в отношении трудовых прав работников. Пробелы в российском законодательстве. 2011. № 5. С. 131–133.
2. Авер'янов В. Б. Дискреційна влада. Юридична енциклопедія : у 6 т. Т. 2. К. : Українська енциклопедія, 1999. С. 195–196.
3. Андреев С. Е. Комментарий к Федеральному Закону о несостоятельности (банкротстве). М. : 2003. 336 с.
4. Андрусик Н. О. Особливості правового статусу ліквідатора у процедурі ліквідації банкрута. Санація та банкрутство. 2005. № 4. С. 134–136.
5. Архів господарського суду Чернівецької області. Справа № 3/380-295/б про банкрутство Чернівецького обласного державного об'єднання спиртової та лікєро-горілчаної промисловості, м. Чернівці.
6. Архів Господарського суду Чернівецької області. Справа № 12/5027/399-б/2011 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Вашківецьке комунальне підприємство» м. Вижниця.
7. Архів господарського суду Чернівецької області. Справа № 12/5027/877-б/2011 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Т.Г.Шевченка».
8. Архів господарського суду Чернівецької області. Справа № 926/472-б/15 про банкрутство приватного підприємства «Сторожинецький КХП».
9. Асеева Н. В. Обеспечение частных и публичных интересов при банкротстве предприятия : монография. Донец. ун-т экономики и права. Донецк : ДонУЭП, 2013. 200 с.
10. Афанасьев Р. Г. Проблемы правового регулирования банкротства за законодательством Украины : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 – господарське право ; арбітражний процес ; Інститут економіко-правових досліджень. Донецьк, 2001. 20 с.
11. Балух В. Судова реформа – практичне застосування новел у господарському судочинстві. Право України. 2011. № 6. С. 43–49.

12. Белоликов А. Принципы банкротства. Право и экономика. 2004. № 8. С. 45–48.
13. Беяневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар. К. : Юстініан, 2006. 672 с.
14. Беяневич О. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 10. С. 5–9.
15. Беяневич О. Про оспорювання угод боржника. Українське комерційне право. 2013. № 13. С. 35–45.
16. Білоусов Ю. В., Рибчак М. Б. Поняття та ознаки дискреційних повноважень суду у цивільному процесі. Університетські наукові записки, 2007. № 4. С. 100–108.
17. Бірюков О. М. Акціонери у справах про банкрутство: теорія і сучасна практика. Вісник господарського судочинства. 2006. № 5. С. 127–131.
18. Бірюков О. М. Банкрутство громадян: за і проти. Бюлетень Міністерства юстиції України : офіційне видання. Київ, 2011. № 11. С. 60–65.
19. Бірюков О. М. Розвиток концепції законодавства про банкрутство в Україні на зламі віків. Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. Київ, 2012. Вип. 105, ч. 1. С. 15–21.
20. Бірюков О. Місце законодавства про неспроможність у правовій системі країн із ринковою економікою. Вісник академії правових наук України. 2000. № 4. С. 151–161.
21. Борейко О. М. Арбітражний керуючий як один з учасників правовідносин неспроможності (банкрутства). Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». Вип. 16. Ужгород, 2011. С. 132–134.
22. Борейко О. М. Правовий статус кредитора як суб'єкта неспроможності (банкрутства). Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2011. Т. 24 (63), № 2. С. 276–281.
23. Бурматнова Л. В. Полномочия арбитражного суда при применении мер по обеспечению заявленных требований кредиторов в делах о несостоятельности (банкротстве). Вестник

Томского государственного университета. 2007. № 303. С. 143–146.

24. Бутирська І. А. Актуальні питання участі арбітражного керуючого (ліквідатора) у справі про банкрутство. Судова апеляція. 2014. № 1. С. 127–132.

25. Бутирська І. А. Застосування заходів до забезпечення вимог кредиторів у процедурі банкрутства. Санація та банкрутство. 2016. № 1–2. С. 287–291.

26. Бутирська І. А. Захист прав працівників у випадку неспроможності (банкрутства) роботодавця в Україні. Ľudské a občianske práva a slobody: mechanizmus ich implementácie a ochrany rôznych oblastiach práva : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, 19 – 20 septembra 2014. Paneurópska vysoká škola, Bratislava (Словацька Республіка), 2014. Р. 172–174.

27. Бутирська І. А. Захист прав фізичних осіб у відносинах банкрутства. Право на життя: аспекти реалізації. Матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Чернівці, 22-23 листопада 2013 року. В 3 частинах. Частина 1. Відп. за вип. к.ю.н., доц. В. П. Тарануха. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. С. 13–20.

28. Бутирська І. А. Історія становлення регламентації правового становища учасників справи про банкрутство. Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 65. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. С. 127–133.

29. Бутирська І. А. Класифікація учасників провадження у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2015. № 1. С. 119–122.

30. Бутирська І. А. Комітет кредиторів як суб'єкт конкурсного права. Судова апеляція. 2014. № 2. С. 96–101.

31. Бутирська І. А. Кредитори як учасники провадження у справі про банкрутство. Судова апеляція. 2013. № 1. С. 127–133.

32. Бутирська І. А. Окремі проблеми виконання судових рішень у процедурі банкрутства. Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ,

30 квітня 2013 р. у 3-х томах. Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2013. Т. 1. С. 39–40.

33. Бутирська І. А. Особливості правового становища арбітражного керуючого на стадії розпорядження майном боржника у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 287–292.

34. Бутирська І. А. Повноваження ліквідатора щодо виявлення майнових активів банкрута у конкурсному процесі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Вип. 24. Т. 2. Ужгород, 2014. С. 120–123.

35. Бутирська І. А. Правове становище боржника у справі про банкрутство. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича : зб. наук. пр. Чернівці : ЧНУ, 2013. Вип. 682 : Правознавство. 2013. С. 65–69.

36. Бутирська І. А. Роль господарського суду у справі про банкрутство. Антропосоціокультурна природа права : матеріали наукової конференції (Чернівці, 25–27 травня 2016 р.). Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 394–396.

37. Бутирська І. А. Системи неспроможності (банкрутства). Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І. С. Гриценко (голова), к.ю.н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. В 3-х томах. Том 2. К. : ВПЦ «Київський університет», 2016. С. 103–105.

38. Бутирська І. А. Специфіка участі окремих кредиторів у справі про банкрутство. Сучасні тенденції в юридичній науці України та зарубіжних країн : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 27–28 грудня 2013 року. Запоріжжя : У 2 частинах. Запорізька міська організація «Істина», 2013. Частина I. С. 83–86.

39. Бутирська І. А. Судовий прецедент як складова принципу «живого права». Ерліхівський збірник. Юридичний факультет Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : наук. доповіді та повідомлення. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. Вип. 6. С. 149–150.

40. Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. Вісник господарського судочинства. 2015. № 4. С. 106–111.

41. Бутирська І. Правовий статус учасників провадження у справі про банкрутство. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 12. С. 89–94.
42. Бутирський А. А. Заходи щодо відновлення платоспроможності боржника як шлях подолання банкрутства : Монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. 180 с.
43. Бутирський А. А. Особливості задоволення вимог окремих кредиторів у процедурі банкрутства. Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 28. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 358–366.
44. Бутирський А. А. Правова природа засобів відновлення платоспроможності боржника. Вісник господарського судочинства. 2006. № 3. С. 190–196.
45. Бутирський А. А. Спростування угод у процедурах банкрутства як засіб відновлення платоспроможності боржника. Держава і право : Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 29. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. С. 398–404.
46. Бутырская И. Собрание кредиторов как участник дела о банкротстве в Украине. *Legea si Viata* (Молдова). 2014. Nr. 2/2 (266). С. 29–32.
47. Васильев С. В. Хозяйственное судопроизводство Украины : Учебное пособие. Харьков : Эспада, 2002. 361 с.
48. Васьковський О. В. Участь прокурора в господарському процесі. Санація та банкрутство. 2016. № 3–4. С. 178–187.
49. Верховодова Л. Складання плану санації. Методичні рекомендації. Практичні поради. К. : Центр комерційного права, 2013. 112 с.
50. Верховодова Л., Агєєва К. Державна політика і законодавство з регулювання сфери неплатоспроможності: аналіз практики, рекомендації по удосконаленню. К. : Центр комерційного права, 2010. 105 с.
51. Вечірko І. О. Провадження у справах про банкрутство як самостійна форма процесуальної діяльності господарського суду. Санація та банкрутство. 2014. № 3–4. С. 229–234.
52. Власов А. А. Гражданско-правовая охрана прав и законных интересов кредиторов в процедурах банкротства.

Ученые труды Российской академии адвокатуры и нотариата. 2012. № 3. С. 71–75.

53. Вовк Д. Банкрутство підприємства: процедура. Х. : Фактор, 2009. 368 с.

54. Голубцов В. Г., Кондратьева К. С., Сыропятова Н. В. Обеспечение баланса частноправового и публично-правового регулирования в процессе предупреждения банкротства с использованием мер, направленных на стимулирование должника к надлежащему исполнению обязательств. Вестник Пермского университета. 2014. Вып. 2. С. 62–74.

55. Гольмстен А. Х. Исторический очерк русского конкурсного процесса. СПб. : Типография В. С. Балашева, 1888. 292 с.

56. Господарське процесуальне право : Підручник / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова ; за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Картузова. Х. : Одісей, 2012. 400 с.

57. Господарське процесуальне право : Підручник / В. Д. Чернадчук, В. В. Сухонос (ст.), В. П. Нагребельний, Д. М. Лук'янець ; За заг. ред. к.ю.н. В. Д. Чернадчука. 2-ге вид., перероб. і доп. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 378 с.

58. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.

59. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06 листопада 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 6. Ст. 56.

60. Грабован Л. І. Поняття та види вимог кредиторів за законодавством України про банкрутство. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2016. Вип. 5. Т. 1. С. 123–127.

61. Грабован Л. І. Проблеми розгляду справ про банкрутство суб'єктів підприємницької діяльності за заявами органів Державної фіскальної служби. Участь органів Державної фіскальної служби у справах про банкрутство. Санація та банкрутство. 2016. № 3–4. С. 194–202.

62. Грек Т. Б. Загальна характеристика поняття «кредитор». Права кредитора в процесі банкрутства. Адвокат. 2010. № 5. С. 36–40.

63. Грудницька С. М., Міньковський С. В. Питання удосконалення розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства. Економіка та право. Серія : Право. 2015. № 2. С. 17–24.
64. Демич А. А. Государственное регулирование в процессе банкротства. Теория и практика общественного развития. 2012. № 4. С. 326–328.
65. Джунь В. В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні. Монографія. Видання друге, виправлене і доповнене. К. : Юридическая практика, 2006. 384 с.
66. Дорохина Е. Г. Правовая природа отношений управления в системе банкротства. Lex Russia (Научные труды МГЮА). 2008. № 1. С. 40–53.
67. Дорохина Е. Г. Управление в системе банкротства: частноправовые и публично-правовые аспекты правового регулирования : автореф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03, 12.22.14. М., 2010. 46 с.
68. Дорохина Е. Г. Характер полномочий арбитражного суда в деле о банкротстве. Журнал российского права. 2007. № 8. С. 45–52.
69. Друзін Р. В. Проблеми державного регулювання інституту банкрутства в Україні. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2010. Вип. 7. Ч. 4. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/en_oif/2010_7_4/20.pdf (дата звернення: 01.02.2016).
70. Зубатенко О. М. Дії учасників стадії санації, спрямовані на запобігання банкрутству боржника. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2012. № 1. С. 196–201.
71. Информационное письмо Президиума Высшего арбитражного суда Российской Федерации № 43 от 06 августа 1999 г. URL: http://www.arbitr.ru/as/pract/vas_info_letter/3008.html (дата звернення: 01.09.2017).
72. Іванюта Н. В. Методологічний аналіз діяльності господарського суду. Часопис Київського університету права. 2013. № 1. С. 162–166.
73. Ільющенко Г. В. Особливості прояву принципу диспозитивності у господарському судочинстві. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015.

№ 1 (2). С. 152–158.

74. Ільющенко Г. В. Проблемні питання примусової ліквідації підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Вип. 21. Ч. 2. Т. 2. Ужгород, 2013. С. 42–45.

75. Калнан Р. Процедура наблюдения. Вестник ВАС РФ. Спец. прил. 2001. № 3. С. 70–75.

76. Камша Н. М. Проблемні питання здійснення ліквідаційної процедури у справах про банкрутство. Санація та банкрутство. 2005. № 4. С. 137–141.

77. Канцер Ю. А. Привлечение к субсидиарной ответственности контролирующих должника лиц в рамках дела о банкротстве. Общество: политика, экономика, право. 2011. № 4. С. 128–134.

78. Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київський національний університет внутрішніх справ, 2010. 205 с.

79. Ковалева И. В. Соотношение прав и обязанностей участников отношений, регулируемых законодательством Российской Федерации в сфере несостоятельности (банкротства) юридических лиц. Проблемы современной экономики. 2010. № 4. С. 125–127.

80. Кодекс Законів про працю України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 10 вересня 2013 р. : (офіц. текст). К. : ПАЛИВОДА А. В., 2013. 120 с.

81. Козирєва В. П., Філик Н. В., Гаврилішин А. П. Правове регулювання неплатоспроможності та банкрутства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл., які навчаються за напрямом підготов. «Право». К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. 295 с.

82. Колинченко Е. А. Защита интересов неплатежеспособного должника при банкротстве. Сравнительно-правовой анализ. М. : «Статут», 2001. 208 с.

83. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : Підручник. К. : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

84. Конвенція Міжнародної організації праці № 173 від 23 червня 1992 р. про захист вимог працівників у випадку неспроможності роботодавця. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>

laws/show/993_286 (дата звернення: 01.02.2017).

85. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.02.2016).

86. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

87. Кузичкин О. Г. Историческое развитие государственного регулирования сферы антикризисного управления. Транспортное дело России. 2012. № 6. С. 21–23.

88. Ларин А. М. Правовое положение должника в деле о банкротстве. Известия Юго-Западного государственного университета. Серия История и право. 2013. № 1. С. 48–54.

89. Ларин А. М. Юридическая природа действий арбитражного управляющего в деле о банкротстве de lege lata. Известия Юго-Западного государственного университета. Серия История и право. 2012. № 2. Ч. 2. С. 34–40.

90. Латинін О. А. Деякі питання банкрутства комунальних підприємств. Санація та банкрутство. 2005. № 3. С. 126–128.

91. Латинін О. А. Правове регулювання захисту прав кредиторів у справі про неспроможність (банкрутство) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Нац. ун-т «Юридична акад. України ім. Я. Мудрого». Х., 2012. 20 с.

92. Лордкипанидзе А. Г. Гарантии платежеспособности по законодательству Англии и Франции. М. : ВНИИЗС, 1979. 58 с.

93. Лысенко С. М. Дискреционный характер полномочий арбитражного суда в делах о банкротстве. Вестник Омского университета. Серия «Право». 2013. № 1 (34). С. 162–165.

94. Малышев К. И. Исторический очерк конкурсного процесса. СПб. : Типография Товарищества «Общественная польза», 1871. 457 с.

95. Мамутов В. К. Совершенствование системы правового обеспечения экономики в Украине. Экономика Украины. 2013. № 2. С. 60–66.

96. Мартыненко И. Э. Судебное устройство и судопроизводство по хозяйственным спорам : учеб. пособие. Гродно : ГрГУ, 2009. 599 с.

97. Міньковський С. В. Правовий статус забезпеченого

кредитора в судових процедурах банкрутства. Вісник Харківського університету внутрішніх справ. 2005. № 30. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnuvs/2005_30/30/63.pdf (дата звернення: 01.02.2015).

98. Міньковський С. В. Правовий статус розпорядника майна боржника у справі про банкрутство. Право і безпека. 2010. № 4. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_4/PB-4/PB-4_52.pdf (дата звернення: 01.02.2016).

99. Міньковський С. В. Розпорядження майном боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. Київ, 2015. 227 с.

100. Нецька Л. С. Проблемні питання процесуальної участі прокурора у справах про банкрутство. Вісник академії адвокатури України. 2011. № 2. С. 243–245.

101. Ніколаєва І. В. Правовий взаємозв'язок виконавчого провадження та процедури неспроможності (банкрутства) за законодавством зарубіжних країн. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 147–158.

102. Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2013. № 6–2. Т. 2. С. 32–36.

103. Ніколенко Л. М. Суддівський розсуд при доказуванні у господарському процесі України. Економіка. Фінанси. Право. 2003. № 5. С. 32–35.

104. Овчинникова А. В. Права и охраняемые интересы кредиторов в процедурах банкротства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. М., 2013. 29 с.

105. Окрема ухвала Харківського апеляційного господарського суду від 22 липня 2014 р. у справі № 922/4588/13 про банкрутство ТОВ «Кентавр». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39949719> (дата звернення: 01.02.2017).

106. Опенько Д. А. Історично-правова еволюція вчень про банкрутство. Сьомі юридичні читання : матеріали Міжнародної наукової конференції 19–20 травня 2011 року. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 212–215.

107. Осокина Г. Л. О соотношении понятий органа юридического лица и его представителя. Вестник Томского

государственного университета. 2008. № 310. С. 113–114.

108. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право : Підручник. К. : Юрінком Інтер, 2007. 512 с.

109. Повар П. О. Актуальні питання правового регулювання ліквідації суб'єктів господарювання, пов'язані з оновленням законодавства про банкрутство. Вісник Вищої Ради юстиції. 2012. № 2 (10). С. 127–141.

110. Подцерковний О. П. Підстави банкрутства як показник балансу інтересів держави та суспільства, дії принципу верховенства права. Санація та банкрутство. 2014. № 3–4. С. 235–239.

111. Поляков Б. М. Боржник як учасник провадження у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2005. № 1. С. 65–68.

112. Поляков Б. М. Закон України «О восстановлении платежеспособности должника или признании его банкротом» : Научно-практический комментарий : В 2-х т. Т. 1. К. : Логос, 2014. 407 с.

113. Поляков Б. М. Класифікація кредиторів боржника у процедурі банкрутства. Санація та банкрутство. 2004. № 1. С. 64–68.

114. Поляков Б. М. Коментар судової практики Верховного Суду України з питань регулювання правового статусу кредиторів у процедурі банкрутства. Санація та банкрутство. 2009. № 2. С. 36–45.

115. Поляков Б. М. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14 травня 1992 р. № 2343-ХІІ в редакції Закону України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 256–260.

116. Поляков Б. М. Новели законодавства про банкрутство в Україні. Нова редакція Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» перспективи реалізації : збірник наукових праць за результатами круглих столів (м. Хмельницький, 20 квітня 2012 року, 16 жовтня 2012 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 3–6.

117. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в

Україні : підруч. для студ. вищ. навч. закл. К. : Ін Юре, 2011. 560 с.

118. Поляков Б. М. Правовий статус «запізнілого» кредитора. Санація та банкрутство. 2016. № 3-4. С. 230–232.

119. Поляков Б. М. Проблеми правового статусу заставного кредитора. Санація та банкрутство. 2005. № 4. С. 145–148.

120. Попадюк С. С. Правове положення арбітражного керуючого (ліквідатора). Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 19. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. С. 356–362.

121. Попов О. В. Деякі особливості застосування законодавства про банкрутство державних підприємств. Санація та банкрутство. 2005. № 1. С. 69–73.

122. Попондопуло В. Ф. Конкурсное право. М. : Юристъ, 2001. 331 с.

123. Постанова Вищого господарського суду України від 06 вересня 2012 р. у справі № 21/886/2011 про банкрутство приватного підприємства «Топливцентр». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26076750> (дата звернення: 01.02.2017).

124. Постанова Вищого господарського суду України від 07 грудня 2016 р. у справі № 5023/9139/11 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Еллакс». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63331045> (дата звернення: 01.02.2017).

125. Постанова Вищого господарського суду України від 12 травня 2015 р. у справі № 918/38/13 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «Сарненський завод високовольтних опор». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44150026> (дата звернення: 01.02.2017).

126. Постанова Вищого господарського суду України від 15 червня 2016 р. у справі № 903/310/14 про банкрутство товариства з обмеженою відповідальністю «ОЛШЕ» ЛТД. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58431128> (дата звернення: 01.02.2017).

127. Постанова Вищого господарського суду України від 16 квітня 2013 р. у справі № 2/17-715-2011 про банкрутство

товариства з обмеженою відповідальністю «Дебют-2005». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30907875> (дата звернення: 01.02.2017).

128. Постанова Вищого господарського суду України від 22 лютого 2017 р. у справі № 3/32-Б про банкрутство приватного підприємства «ВАЛком-монтаж». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65070545> (дата звернення: 03.03.2017).

129. Предпринимательское (хозяйственное) право : учебник [Вознесенская Н. Н. и др.] ; под ред. В. В. Лаптева, С. С. Занковского ; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ, правовой ун-т. М. : Волтерс Клувер, 2006. 560 с.

130. Пригуза П. Д. Конкурсне право та конкурсний процес. Теоретичні та практичні аспекти розвитку. Вісник господарського судочинства. 2007. № 3. С. 127–141.

131. Пригуза П. Д. Особливості правового статусу арбітражного керуючого в новому законодавстві. Санація та банкрутство. 2013. № 1–2. С. 283–286.

132. Пригуза П. Нечитання газет не звільняє від відповідальності? Закон і бізнес. 2005. № 33 (709). 13 – 19 серпня. С. 12.

133. Пригуза П. Процесуальні права учасників провадження та учасників судового процесу при банкрутстві. Юридичний вісник України. 2011. № 45 (12–18 листоп.). С. 5.

134. Про виконавче провадження : Закон України від 02 червня 2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 30. Ст. 542.

135. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. № 2343-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 31. Ст. 440.

136. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичних осіб – підприємців за заявницьким принципом : Закон України № 1258-VII від 13 травня 2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 28. Ст. 936.

137. Про державне підприємство (об'єднання) : Закон СРСР від 30 червня 1987 р. № 7284-XI. Відомості Верховної Ради

СРСР. 1987. № 26. Ст. 385.

138. Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Інформаційний лист Вищого господарського суду України від 28 березня 2013 р. № 01-06/606/2013. Вісник господарського судочинства. 2013. № 3. Ст. 91.

139. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України № 228 від 2 липня 2014 р. Офіційний вісник України. 2014. № 54. Ст. 1455.

140. Про затвердження Положення про порядок передачі в комунальну власність державного житлового фонду, що перебував у повному господарському віданні або в оперативному управлінні підприємств, установ та організацій : Постанова Кабінету Міністрів України № 891 від 06 листопада 1995 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/891-95-%D0%BF> (дата звернення: 01.02.2016).

141. Про затвердження Порядку організації проведення аукціонів у провадженні у справах про банкрутство та вимог до їх організаторів стосовно майна державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України № 759 від 25 грудня 2013 р. Офіційний вісник України. 2014. № 10. Ст. 338.

142. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170.

143. Про реалізацію статті 85 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 339. Офіційний вісник України. 2013. № 37. Ст. 1309.

144. Про судовий збір : Закон України від 08 липня 2011 р. № 3674-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87.

145. Про судову практику в справах про банкрутство : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 15. Вісник Верховного Суду України. 2010. № 2. Ст. 3.

146. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 р. № 185-V. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст. 456.

147. Радзивілюк В. В. Запобігання банкрутству (неспроможності): господарсько-правовий аспект : монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. 532 с.

148. Радзивілюк В. В. Особливості правового статусу боржника у відносинах банкрутства. Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки : Зб. матеріалів «Круглого столу» «Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки», м. Київ, 8 листопада 2013 р. / Ред. кол. : В. С. Щербина (голова), Т. В. Боднар та ін. К. : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 184–187.

149. Радзивілюк В. В. Проблеми видової диференціації кредиторів у процедурах запобігання банкрутству (неспроможності). Університетські наукові записки. 2011. № 1. С. 176–180.

150. Радзивілюк В. В. Щодо трансформації правового статусу кредиторів у процедурах запобігання банкрутству (неспроможності). Національні інтереси та проблеми правової системи України: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 березня 2011 р.). Одеса : у 2-х частинах. Одеса : ГО «Причорноморська фундація права», 2011. Ч. 1. С. 104–106.

151. Ржепецький В. О. Деякі проблеми правового регулювання розгляду господарським судом заяв кредиторів у провадженні у справі про банкрутство. Санація та банкрутство. 2013. № 4. С. 98–100.

152. Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). Офіційний вісник України. 2004. № 50. Ст. 67.

153. Рішення Конституційного Суду України від 8 квітня 1999 р. № 3-рп/99 у справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури

України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-99> (дата звернення: 01.02.2016).

154. Роечко Е. А. Концептуальные особенности национальных систем регулирования несостоятельности. Известия РГПУ им. А. И. Герцена. 2008. № 74-1. С. 432–435.

155. Руденко М. В. Прокурор у господарському судочинстві : Навчальний посібник. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 380 с.

156. Рябцева Я. Г. Основні учасники судових процедур банкрутства. Вісник господарського судочинства. 2008. № 6. С. 85–91.

157. Рябцева Я. Г. Правовий статус арбітражного керуючого. К. : Логос, 2007. 140 с.

158. Салата Н. В. Трудоправовой статус арбитражного управляющего. Вестник Томского государственного университета. 2007. № 296. С. 223–226.

159. Свириденко О. М. Концепция несостоятельности (банкротства) в Российской Федерации: методология и реализация : автореф. дис. ... доктора юридических наук : 12.00.03. М., 2010. 53 с.

160. Селіванов А. О. Господарські процесуальні відносини: новітній концептуальний підхід до праворозуміння. Санація та банкрутство. 2016. № 1–2. С. 285–286.

161. Степанов А. А. Предупреждение банкротства в рамках производства по делу о банкротстве: Теория и практика : Монография. К. : КНТ, 2008. 312 с.

162. Степанова Т. Поняття учасника господарського процесу. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. № 4. Т. 2. С. 87–92.

163. Талан Л. Г. Арбітражний керуючий, його статус і повноваження у різних процедурах справи про банкрутство відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22 грудня 2011 р. Санація та банкрутство. 2013. № 3. С. 220–227.

164. Таликін Є. А. Межі універсальності господарської процесуальної форми. Економіка та право. 2012. № 1. С. 62–67.

165. Татькова З. Санація як вихід із фінансової кризи. Слово національної школи суддів України. 2013. № 2 (3). С. 48–57.

166. Твердохліб Ю. Правова природа арбітражного управління підприємством у процедурі банкрутства. Право України. 2013. № 1–2. С. 418–425.

167. Твердохліб Ю. Суб'єкти здійснення контролю у сфері арбітражного управління у процедурі банкрутства. Право України. 2014. № 2. С. 307–317.

168. Телюкіна М. В. Основы конкурсного права. М. : Волтерс Клувер, 2004. 560 с.

169. Ткачев В. Н. Несостоятельность (банкротство) в Российской Федерации. Правовое регулирование конкурсных отношений. М. : Книжный мир, 2004. 249 с.

170. Трещева Е. А. Субъекты арбитражного процесса : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.15. М., 2009. 565 с.

171. Труба А. Н. Проблемы систематизации процессуальных субъектов по делам о банкротстве. URL: <https://goo.gl/UoBhXo> (дата звернення: 01.02.2016).

172. Умарова М. А. Контрольная деятельность судебных органов в российской правовой системе: некоторые проблемы нормативно-правового регулирования. Бизнес в законе. 2011. № 3. С. 72–75.

173. Ухвала господарського суду Запорізької області від 31 травня 2016 р. у справі № 12/58/09 про банкрутство Запорізького державного підприємства «Кремнійполімер». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58075100> (дата звернення: 01.02.2017).

174. Ухвала господарського суду Львівської області від 06 грудня 2016 р. у справі № 33/29 про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Торгівельно-виробниче підприємство «Львівський автотранспортувач». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63370612> (дата звернення: 01.02.2017).

175. Ухвала господарського суду Херсонської області від 22 січня 2013 р. у справі № 5024/1630/2012 за заявою ПАТ «Райффайзен Банк «Аваль» в особі Херсонської обласної

дирекції «Райффайзен Банк «Аваль» до Фізичної особи-підприємця О. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28754330> (дата звернення: 01.02.2016).

176. Ухвала господарського суду Хмельницької області від 11 липня 2016 р. у справі № 924/1193/15 про банкрутство виробничо-торгівельного приватного підприємства «Автокомфорт». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58873092> (дата звернення: 01.02.2017).

177. Ухвала господарського суду Чернівецької області від 30 вересня 2013 р. у справі № 5/213/б про банкрутство Товариства з обмеженою відповідальністю «Хлівищанка». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33871271> (дата звернення: 01.02.2017).

178. Ухвала господарського суду Чернівецької області від 30 січня 2017 р. у справі № 926/4739-б/16 про банкрутство приватного акціонерного товариства «Туристичний комплекс «Черемош». URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/64369224> (дата звернення: 04.02.2017).

179. Федеральный Закон «О несостоятельности (банкротстве)» от 26 октября 2002 г. № 127-ФЗ. URL: <http://www.zakonrf.info/zakon-o-bankrotstve/> (дата звернення: 01.02.2016).

180. Фролов И. В. Управленческие функции судебных органов, их место в системе государственного (административного) управления сферы финансового оздоровления, несостоятельности (банкротства). Вестник Томского государственного университета. 2009. № 324. С.253–256.

181. Фуфалько Т. М. Обмеження дискреційних повноважень як складова принципу пропорційності. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 52–59.

182. Черникова Л. В. Генезис и тенденция развития института несостоятельности (банкротства) в России. Вестник Адыгейского Государственного Университета. Серия 1 : Регионоведение : Философия, История, Социология, Юриспруденция, Политология, Культурология. 2013. № 3. С. 198–205.

183. Чешковська О. В. Правоздатність неспроможної юридичної особи. Санація та банкрутство. 2006. № 1. С. 141–143.

184. Чорна Ю. В. Особливості конкурсного процесу у судовому провадженні. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 121–127.
185. Чорна Ю. В. Поняття та основні ознаки системи банкрутства. Вісник Національної академії правових наук України. 2016. № 1. С. 145–155.
186. Шершеневич Г. Ф. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2000. 477 с. (Классика российской цивилистики).
187. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. IV : Торговый процесс. Конкурсный процесс. М. : «Статут», 2003. 550 с. (Классика российской цивилистики).
188. Шухатян Х. О. Концептуальні підходи до поняття сторін у провадженні справ про банкрутство. Вісник господарського судочинства. 2013. № 5. С. 140–146.
189. Щербанюк О. В. Роль органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича. Серія «Правознавство». 2013. Вип. 714. С. 65–69.
190. Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання. Щербина В. С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. С. 355–367.
191. Щербина В. С. Організаційно-правові питання запобігання банкрутству. Щербина В. С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. С. 197–204.
192. Щербина В. С. Публічні й приватні інтереси в господарських відносинах. Щербина В. С. Вибране. Збірка статей. К. : Вид. Ліра-К, 2015. С. 568–575.
193. Юлова Е. С. Конкурсное право: Правовое регулирование несостоятельности (банкротства) : учебное пособие, 2-е изд., переработанное и доп. М. : МГИУ, 2008. 263 с.
194. Butyraska I. A. The legal status of the arbitration manager in bankruptcy case in Ukraine. Studium Europy Środkowej i Wschodniej : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie (Польша). 2014. Nr. 2. P. 70–75.
195. Case of H. v. Belgium (Application no. 8950/80) : Strasbourg, 30 November 1987. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/>

eng#{%22itemid%22:[%22001-57501%22]} (last access: 01.02.2017).

196. Case of Krčmář and others v. the Czech Republic (Application no. 35376/97) : Strasbourg, 3 March 2000. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58608%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58608%22]}) (last access: 01.02.2017).

197. Di Martino P. The historical evolution of Bankruptcy Law in England, the US, and Italy up to 1939. History of Insolvency and Bankruptcy from an International Perspective. Edited by Karl Gratzer and Dieter Stiefel. Södertörn: Södertörn Academic Studies, 2008. P. 263–279.

198. Gratzer K. Default and Imprisonment for Debt in Sweden: From the Lost Chances of a Ruined Life to the Lost Capital of a Bankrupt Company. History of Insolvency and Bankruptcy from an International Perspective. Edited by Karl Gratzer and Dieter Stiefel. Södertörn: Södertörn Academic Studies, 2008. P. 15–59.

199. Tabb C. J. History of the Bankruptcy Laws in the United States. Am. Bankr. Inst. L. Rev. 1995. T. 3. P. 5–51.

200. Vėlyvis S., Mikuckienė V. Origin of bankruptcy procedure in Roman Law. Jurisprudencija. 2009. T. 3. No. 117. P. 285–297.

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Бутирська Ірина Анатоліївна

**ПРАВОВИЙ СТАТУС
УЧАСНИКІВ СПРАВИ
ПРО БАНКРУТСТВО**

Монографія

Підписано до друку 28.12.2017. Папір офсетний. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 10,69. Вид. № 17-25. Зам. № 30. Тираж 300 прим.
Видавець та виготівник: ПВКФ «Технодрук»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85